

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma

**Värtsilän laakson luontokokonaisuus (FI0700004) ja
Värtsilän laakson (FI0700025) Natura 2000 -alueet
Sysmäjärvi ja Sääperi – Pohjois-Karjalan lintuvesien aatelia**

**Hanne Lohilahti
Harri Kontkanen
Mika Pirinen
Ville Vuorio
Juha Hämäläinen**

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma

Värtsilän laakson luontokokonaisuus (FI0700004) ja
Värtsilän laakson (FI0700025) Natura 2000 -alueet
Sysmäjärvi ja Sääperi – Pohjois-Karjalan lintuvesien aatelia

Hanne Lohilahti
Harri Kontkanen
Mika Pirinen
Ville Vuorio
Juha Hämäläinen

POHJOIS-KARJALAN
YMPÄRISTÖKESKUS

POHJOIS-KARJALAN YMPÄRISTÖKESKUKSEN
RAPORTTEJA 2 | 2009
Pohjois-Karjalan ympäristökeskus

Taitto: Terttu Saari

Julkaisu on saatavana myös internetistä:
www.ymparisto.fi/julkaisut

Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 2009

ISBN 978-952-11-3366-4 (nid.)
ISBN 978-952-11-3367-1 (PDF)
ISSN 1796-1874 (pain.)
ISSN 1796-1882 (verkköj.)

SAATTEEKSI

Natura 2000 -verkoston ja muiden luonnonsuojeluohjelmien toteuttamisessa työn painopiste on siirtynyt suojelualueiden perustamisesta niiden hoidon suunnitteluun ja hoitotoimiin. Alueelliset ympäristökeskukset ja Metsähallitus vastaavat tästä työstä.

Työn rahoitus on ollut ongelma, sillä budjettivaroja on ollut käytettävissä tarpeeseen nähden aivan liian vähän. Onneksi monessa ympäristökeskuksessa on ollut mahdollisuus saada käyttöön – ja rohkeutta tarttua mahdollisuuteen – Euroopan unionin rakennerahastovaroja myös suojelualueiden hoitamiseen. Myös tämän julkaisun esittelemä työ, Värtsilän laakson Natura 2000 -alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma, on toteutettu Itä-Suomen tavoite 1 -ohjelmasta saadun rahoituksen turvin.

Työtä on ohjannut tärkeimmistä sidosryhmistä koostunut ohjausryhmä. Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen puolesta on syytä esittää parhaimmat kiitokset ohjausryhmän jäsenille ja muille paikallisille toimijoille, joiden muodostaman asiantuntevan verkoston avulla yhteiseen päämäärään ylipäänsä on ollut mahdollisuus päästä.

Suunnitelman ovat laatineet Hanne Lohilahti ja Harri Kontkanen. Ville Vuorio kirjoitti Piilovaaraa käsittelevän kappaleen (5.2.5.), Mika Pirinen ja Juha Hämäläinen ovat vastanneet raportin viimeistelystä. Taitosta on vastannut Terttu Saari. Alueen linnusto inventoinneista ovat vastanneet Kari Lindblom ja Harri Kontkanen. Alueen kasvillisuusinvestoinnit on tehnyt Hanne Lohilahti. Suunnitelma lähetettiin lausuntokierrokselle tammikuussa 2008.

Haaste on Värtsilässä ollut erityisen suuri, sillä Natura 2000 -alueeseen sisältyy runsaasti aktiiviviljelyksessä olevia peltoja. Natura 2000 -verkoston perustamisvaiheessa syntyneet epäluulot suojelun kielteisistä vaikutuksista ovat hankkeen aikana merkittävästi vähentyneet. Osoitus tästä on myös se, että Sääperinjärven ja Uudenkylänlammen vesialueiden suojelu voitiin toteuttaa hyvässä yhteisymmärryksessä osakaskuntien kanssa.

Sääperillä aloitettiin myös käytännön hoitotoimia, ruoppausta, rantaniittyjen raivausta ja pienpetojen tehopyyntiä. Mieli palauttaa Sääperinjärvelle sen asema kansainvälisesti arvokkaana lintuvetenä, on näitä toimia kyettävä jatkamaan.

Toivotan menestystä tuleville toimijoille tässä työssä.

Joensuussa, joulukuussa 2008

Juha Hämäläinen
Luonnonsuojelupäällikkö

SISÄLLYS

Saatteeksi	3
I Johdanto	7
2 Suunnittelun kulku	8
I ALUEEN LUONTO JA TÄHÄNASTINEN KÄYTTÖ	9
3 Luonto ja historia	10
3.1 Yleiskuvaus ja suojelutilanne	10
3.2 Tietolähteet	12
3.2.1 Aiemmat selvitykset	12
3.2.2 Hoito- ja käyttösuunnitelmaa varten tehdyt selvitykset	14
3.2.3 Muut Värtsilän laakson Natura-alueita ja sen lähialuetta koskevat hankkeet ja selvitykset	14
3.3 Geologia.....	14
3.4 Maisema	14
3.5 Kiinteät muinaisjännökset.....	15
3.6 Vesistöt.....	16
3.6.1 Vesistötiedot	16
3.6.2 Pato- ja pengerrakenteet	16
3.6.3 Vedenlaatu.....	16
3.7 Kasvillisuus ja luontodirektiivin luontotyypit.....	18
3.7.1 Sääperinjärvi	18
3.7.2 Uudenkylänlampi.....	20
3.7.3 Räkynvaaran lehto	21
3.7.4 Hiidenvaara	21
3.7.5 Kasvillisuusmuutokset	21
3.7.6 Luontodirektiivin luontotyypit	21
3.8 Linnusto.....	21
3.8.1 Pesimälinnusto.....	21
3.8.1.1 Sääperinjärvi	21
3.8.1.2 Uudenkylänlampi.....	24
3.8.1.3 Linnustollisesti merkittävimmät peltoalueet	24
3.8.2 Pesimälinnuston muutokset	26
3.8.3 Muuttoaikainen linnusto.....	27
3.8.3.1 Sääperinjärvi.....	29
3.8.3.2 Uudenkylänlampi	29
3.8.3.3 Muuttolepälilälajistolle merkittävimmät peltoalueet	30
3.8.4 Yölaulajat.....	31
3.8.5 Lintudirektiivin liitteen I lajit sekä uhanalaiset ja silmälläpidettävät lintulajit.....	32
3.9 Muut eläimet.....	33
3.9.1 Kalasto.....	33
3.9.2 Pohjaeläimistö	34
3.9.3 Sudenkorennot.....	35
3.9.4 Muut lajit	35
3.10 Historia	35
3.11 Alueen nykyinen käyttö	36

3.11.1	Maatalous.....	36
3.11.2	Linturetkeily ja muu luontoharrastus	36
3.11.3	Metsästys	37
3.11.4	Kalastus.....	37
3.11.5	Muu käyttö	37
3.11.6	Kaavatilanne.....	37
II	HOITO JA KÄYTTÖ	39
4	Hoidon ja käytön yleiset tavoitteet.....	40
5	Kunnostus, hoito ja lajiston suojelu	41
5.1	Lupamenettelyt	41
5.2	Aluekohtaiset toimenpiteet.....	42
5.2.1	Sääperinjärvi	42
5.2.1.1	<i>Pesimäsaarekkeet</i>	<i>42</i>
5.2.1.2	<i>Rantaniittyjen kunnostus</i>	<i>42</i>
5.2.1.3	<i>Rantametsien hoito</i>	<i>43</i>
5.2.2	Uudenkylänlampi.....	43
5.2.3	Värtsilän laakson peltoalueet	43
5.2.5	Piilovaara	44
5.2.6	Hiidenvaara	44
5.2.7	Räykynvaara.....	44
5.3	Pienpetopyynti.....	45
5.4	Muut linnuston suojelutoimet	46
6	Luonnon käyttö	47
6.1	Maatalous	47
6.2	Linturetkeily ja muu luontoharrastus.....	47
6.3	Metsästys.....	47
6.4	Kalastus ja vesillä liikkuminen	48
7	Seuranta	49
III	HALLINTO JA TOTEUTUKSEN YMPÄRISTÖVAIKUTUKSET....	51
8	Hallinnan ja hoidon vastuut	52
8.1	Kunnostus ja hoito	52
8.2	Palvelurakenteet	52
8.3	Seuranta	52
8.4	Valvonta	52
9	Suunnitelman vaikutusten arviointi.....	53
9.1	Vaikutukset Natura 2000 –alueen luonnonarvoihin ja luonnonympäristöön.....	53
9.2	Sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset.....	54
	Lähteet.....	55
	Liitteet	56
	Kuvailulehti.....	61

1 Johdanto

Värtsilän laakson Natura 2000 -alue sijaitsee aivan itärajan tuntumassa Tohmajärven kunnassa. Värtsilän laakso tunnetaan yhtenä maamme parhaimpana lintupaikkana, mistä todistavat alueella pesivät noin 150 lintulajia ja noin 260 alueella tavattua lajia. Monipuolisten linnustoarvojen lisäksi Värtsilän laakso on rikas myös muilta luonto- ja maisema-arvoiltaan. Räykynvaaran lehto ja Hiidenvaaran kallioalue ovat maisemallisesti arvokkaita ja kasvillisuudeltaan monipuolisia luontokohteita. Alueen erikoisuuksiin kuuluu myös harvinainen rupilisko, jota tavataan Piilovaaran lounaisrinteellä sijaitsevalla lammella.

Värtsilän laaksossa on Natura 2000 -ohjelman valmisteluvaiheista johtuen kaksi Natura 2000 -aluetta: Värtsilän laakson luontokokonaisuus (FI0700004) ja Värtsilän laakso (FI0700025). Luontodirektiivin mukainen alue (SCI) muodostuu lehdoista (Hiidenvaara, Räykynvaara) ja Piilovaaran vieruslammesta. Lintudirektiivin mukainen alue (SPA) muodostuu lintukosteikoista (Sääperinjärvi, Uudenkylänlampi) sekä Sääperinjärven ympäristön pelloista. Nämä liitettiin Natura verkostoon ruiskääräisen pesimäalueena ja tärkeänä muuttolintujen levähdysalueena. Natura 2000 -alueiden kokonaispinta-ala on noin 522 ha. – Tässä suunnitelmassa käytetään aluekokonaisuudesta yksikkömuotoa Värtsilän laakson Natura 2000 -alue.

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueen lintuvedet, Sääperi ja Uudenkylänlampi, on luokiteltu kansainvälisesti tärkeäksi lintualueeksi eli IBA-alueeksi (Leivo ym. 2002). Valtioneuvoston vahvistamassa lintuvesien suojeluohjelmassa (Lintuvesityöryhmä 1981) Sääperinjärvi on luokiteltu kansainvälisesti arvokkaaksi lintukosteikoksi. Suomen ympäristökeskuksen kunnostustarveselvityksessä järvi on luokiteltu välitöntä kunnostusta vaativaksi kohteeksi (Mikkola-Roos 2003). Räykynvaara kuuluu valtakunnalliseen lehtojensuojeluohjelmaan (Alapassi ja Alanen 1988, 1989).

Sääperinjärven pesimälinnuston yleistila on selvästi heikentynyt ja pesivien vesilintujen määrät ovat laskeneet merkittävästi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Tähän ovat vaikuttaneet elinympäristömuutokset, kuten esim. rantaniittyjen pensoittuminen sekä muista tekijöistä pesimälinnuston rakenteen muutokset, kuten nauru- ja pikkulokin katoaminen pesimälajistosta aivan viime vuosina (Lindblom 2006).

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueiden hoidon ja käytön suunnittelu aloitettiin vuonna 2005 Euroopan aluekehitysrahaston rahoittamassa hankkeessa. **Sysmäjärvi ja Sääperi – Pohjois-Karjalan lintuvesien aatelia** -hankkeen tavoitteena oli laatia Natura 2000 -verkostoon kuuluville, Värtsilän laakson ja Sysmäjärven Natura 2000 -alueille hoito- ja käyttösuunnitelmat, selvittää niiden kunnostustarpeet ja aloittaa kunnostustyöt hankkeen puitteissa. Lisäksi alueiden virkistys- ja luontomatkailemiskäyttöä kehitettiin. Hanketta rahoittivat Euroopan aluekehitysrahaston lisäksi ympäristöministeriö, Tohmajärven kunta, Outokummun kaupunki ja Liperin kunta. Hanketta hallinnoi Pohjois-Karjalan ympäristökeskus.

Hoito- ja käyttösuunnitelman yleisinä tavoitteina on turvata Värtsilän laakson Natura 2000 -alueen luontoarvot ja lisätä alueen luonnon monimuotoisuutta sekä sovittaa yhteen luonnon-suojelun, virkistyskäytön ja alueen muun käytön tavoitteet. Suunnitelma käsittää alueen nykytilan, tärkeimpien arvojen, tulevan kehityksen ja uhkatekijöiden analyysin sekä hoidon ja käytön tavoitteet. Suunnitelma on laadittu 10 -vuotiskaudelle, mutta tarvittaessa sitä voidaan päivittää jo aikaisemmin. Hoito- ja käyttösuunnitelma on tehty Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksessa vuonna 2007–2008. Suunnitelma lähetettiin lausuntokierrokselle tammikuussa 2008.

2 Suunnittelun kulku

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelman laatiminen on osa Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR) osarahoittamaa Sysmäjärvi ja Sääperi – Pohjois-Karjalan lintuvesien aatelia -hanketta. Suunnitelma laadittiin osallistavan suunnittelun periaattein. Toimijoiden osallistamiseksi Värtsilän laakson Natura 2000 -alueelle perustettiin ohjausryhmä, jossa aihepiiriin liittyvät sidosryhmät olivat edustettuina. Ohjausryhmä kokoontui vuosina 2005–2008 yhteensä kuusi kertaa.

Värtsilän laakson ohjausryhmässä olivat edustettuina:

- Pohjois-Karjalan ympäristökeskus
- Metsähallitus/Etelä-Suomen Luontopalvelut
- Rajavartiolaitos, Tohmajärven rajavartioalue
- Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
- Sääperin pengerryshyhtiö
- Tohmajärven kunta
- Keski-Karjalan luonto ry (ent. Tohmajärven – Värtsilän luonnonyhdistys)
- Tohmajärvi – Värtsilä riistanhoitoyhdistys
- Uusikylä – Patsolan kalaveden osakaskunta
- Värtsilän pitäjäyhdistys
- Värtsilän riistamiehet ry.

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueille koottiin ns. suunnitteluryhmät, joiden tarkoituksena oli pienryhmätyöskentelyn keinoin osallistua alueiden hoidon ja käytön suunnitteluun. Näin suunnitteluryhmän jäsenten edustamien intressitahojen näkemykset on pystytty ottamaan hankkeen tavoitteiden toteuttamisen sekä hoito- ja käyttösuunnitelman laatimisen yhteydessä hyvin huomioon.

Pohjois-Karjalan lintutieteellisen yhdistyksen rooli asiantuntijatahona on ollut merkittävä mm. linnustoa koskevien vertailutietojen lähteenä ja lintutornin suunnittelussa.

Hankkeesta tiedottaminen toteutettiin järjestämällä tiedotustilaisuuksia, ylläpitämällä hankkeen omia www-sivuja ja laatimalla tiedotteita. Ensimmäinen tiedotustilaisuus järjestettiin hankkeen käynnistyttyä kesällä 2005. Maanomistajille ja muille osallisille esiteltiin hankkeen tavoitteita ja luotiin osallistujille mahdollisuus esitellä näkemyksiään ja toiveitaan alueiden hoito- ja käyttötarpeista. Hoito- ja käyttösuunnitelman tiedotus- ja yleisötilaisuus järjestettiin ohjausryhmän kokouksen yhteydessä helmikuussa 2008. Hanke oli laajasti esillä paikallislehdissä ja radiossa.

I
ALUEEN LUONTO JA
TÄHÄNASTINEN KÄYTTÖ

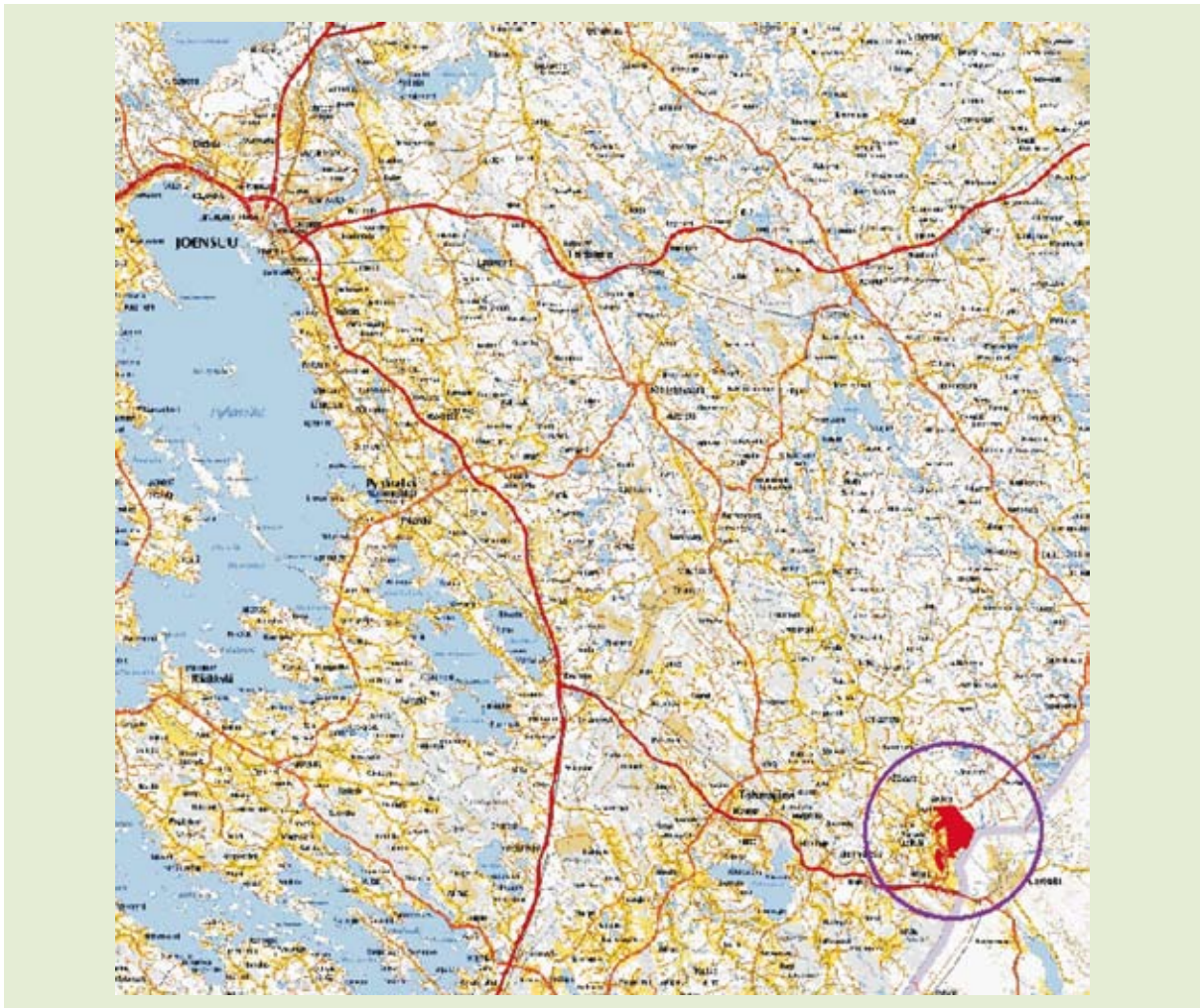
3 Luonto ja historia

3.1

Yleiskuvaus ja suojelutilanne

Värtsilän laakson Natura 2000 -alue sijaitsee Tohmajärven kunnassa, Patsolan, Värtsilän ja Uusikylän kylissä, aivan itärajan tuntumassa (kuva 1). Värtsilän laakson Natura 2000 -alue kuuluu itäisen

Järvi-Suomen maisemamaakuntaan ja se sijaitsee eteläborealisella kasvillisuusvyöhykkeellä Laatokan Karjalan vaikutusalueella. Sortavalan lehtokeskuksen vaikutus ulottuu Värtsilän alueelle saakka, minkä seurauksena alueella tavataan lehtomaisia metsiä ja lehtoja muuta itäistä Järvi-Suomea enemmän. Värtsilä on vankkaa viljelyseutua suotuisan ilmaston ja viljavan maaperän ansiosta.

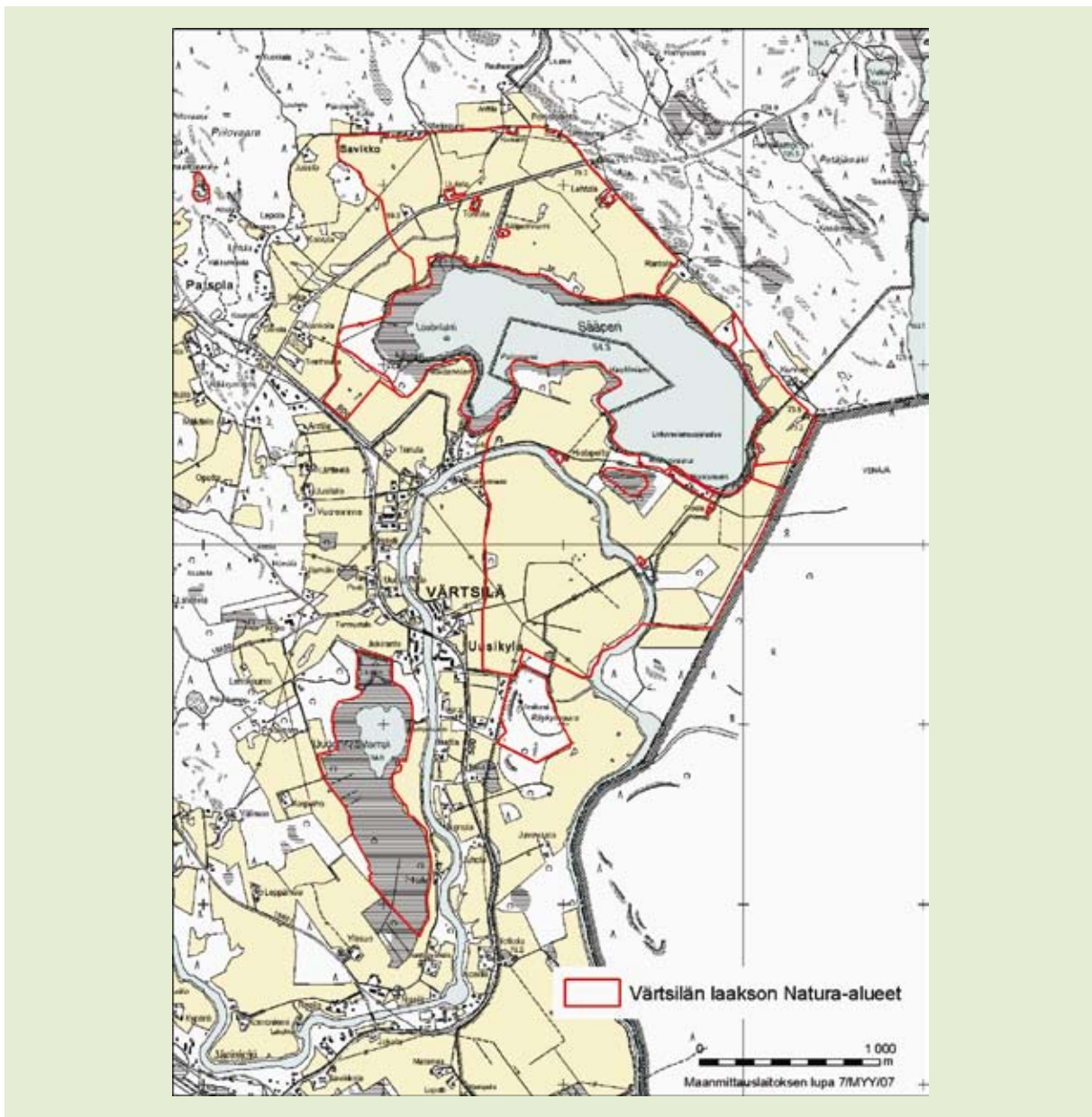
Kuva 1. Värtsilän laakson Natura 2000 -alueiden sijainti. Peruskartta © Maanmittauslaitos lupa nro 2/MYY/8.

Värtsilän laakson Natura 2000 -alue on erityisesti tunnettu arvokkaista lintuvesistään, Sääperinjärvestä ja Uudenkylänlammesta. Sääperinjärven ympäristön pellot ovat tärkeitä ruisrääkän pesimäalueita ja muutonaikaisia levähdysalueita. Molemmat lintuvesikohteet ovat voimakkaasti ihmistoimin muutettuja ja maatalouden kuormittamia vesistöjä. Sääperinjärven vedenlaatu on luokiteltu välttäväksi. Järven ravinteisuutta selittävät järven mataluus, vedenpinnan laskeminen ja valuma-alueen maankäyttö.

Monipuolisten linnustoarvojen lisäksi Värtsilän laakso on rikas myös muilta luonto- ja maisema-arvoiltaan. Räykynvaara on maisemallisesti arvokas, kasvillisuudeltaan monipuolinen ja edustava lehtoalue. Sääperinjärven etelärannalla sijaitsevalla

Hiidenvaaralla tavataan arvokasta kulttuurikasvilajistoa. Alueen erikoisuuksiin kuuluu myös harvinainen rupilisko, jota tavataan Piilovaaran lounaisrinteellä sijaitsevalla lammella.

Värtsilän laaksossa on valmisteluvaihteista johdun kaksi Natura 2000 -aluetta: Värtsilän laakson luontokokonaisuus (FI0700004) ja Värtsilän laakso (FI0700025). Luontodirektiivin mukainen alue (SPA) muodostuu lintukosteikoista (Sääperinjärvi ja Uudenkylänlampi) sekä Sääperinjärven ympäristön pelloista. Nämä liitettiin Natura 2000 -verkostoon ruisrääkän pesimäalueena ja tärkeänä muuttolintujen levähdysalueena. Värtsilän laakson Natura 2000 -alueiden kokonaispinta-ala on noin 522 ha (josta 212 ha on FI0700004).

Kuva 2. Värtsilän laakson Natura 2000 -alueet. Peruskartta © Maanmittauslaitos lupa nro 2/MYY/8.

Sääperinjärvi (Sääperi) kuuluu valtioneuvoston vuonna 1982 vahvistamaan valtakunnalliseen lintuvesiensuojeluohjelmaan. Ohjelma perustuu ministeriön asettaman lintuvesityöryhmän vuonna 1981 valmistuneeseen mietintöön (Komiteamietintö 1981:32). Ohjelman yhteinen tavoite on kosteikkojen suojelu ja siihen sisältyvien alueiden säilyttäminen mahdollisimman luonnonvaraisina. Tämän vuoksi alueiden luonnontilaa ja suojelutavoitteita heikentävät toimenpiteet, kuten kuivattaminen, säännöstely ja muut vesirakennushankkeet tulisi tarvittaessa estää.

Sääperinjärvi ja Uudenkylänlampi ovat kansainvälisesti tärkeitä lintualueita (IBA). Räykynvaara kuuluu myös valtakunnalliseen lehtojensuojeluohjelmaan (Alapassi ja Alanen 1988, 1989).

Sääperin ympäristön peltojen tarvitseman suojelun toteutuskeinona on sopimus maanomistajien kanssa. Räykynvaara on hankittu valtiolle luonnonsuojelutarkoituksessa ja Piilovaaran vieruslammen toteutus tapahtuu lajisuojelun ja luonnonsuojelulain keinoin.

Natura-alueen yhteisistä vesialueista on perustettu hankkeen aikana ja sen myötävaikutuksella v. 2006 Sääperin ja Uudenkylänlammen luonnonsuojelualueet (Sääperin luonnonsuojelualue 1, YSA202877; Sääperin luonnonsuojelualue 2, YSA202879 ja Sääperin ja Uudenkylänlammen luonnonsuojelualue, YSA202880), joiden yhteen laskettu pinta-ala on 168 ha. Suojelualueiden rauhoitusmääräykset ovat seuraavat:

I Yleiset rajoitukset

Alueella on kielletty:

- kuivattaminen, ojien kaivaminen, vesien perkaaminen ja patoaminen sekä kaikenlainen muu maa- ja kallioperän vahingoittaminen ja sen ainesten ottaminen;
- metsänhakkuu sekä kasvillisuuden vahingoittaminen;
- selkärankaisten eläinten tappaminen, pyydystäminen, hätyyttäminen ja pesien vahingoittaminen;
- rakennusten, laitteiden, teiden ja polkujen rakentaminen;
- muut toimet, jotka vaikuttavat epäedullisesti alueen luonnonoloihin, maisemaan taikka eliölajien säilymiseen;
- liikkuminen lintujen muutto- ja pesimäaikaan 15.4.–31.7. karttaan rajatulla alueella.

II Sallitut toimenpiteet

Edellä olevien määräysten estämättä alueella sallitaan

- metsästys;
- kalastus liikkumisrajoitukset huomioon ottaen;
- olemassa olevien ojien kunnossapito ympäröivien alueiden nykyisen kuivatustilanteen ylläpitämiseksi;
- liikkuminen virallisella moottorikelkkareitillä.

III Hoitosuunnitelma ja poikkeuslupa

Alueelle laaditaan Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen hyväksymä hoito- ja käyttösuunnitelma.

Edellä olevista määräyksistä saadaan poiketa Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen luvalla, mikäli se on luonnonsuojelualueen hoidon ja käytön kannalta perusteltua.

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueiden suojele ei edellytä enää uusia suojelupäätöksiä lukuun ottamatta valtiolle hankittujen alueiden (n. 27 ha) suojelua asetuksen nojalla.

3.2

Tietolähteet

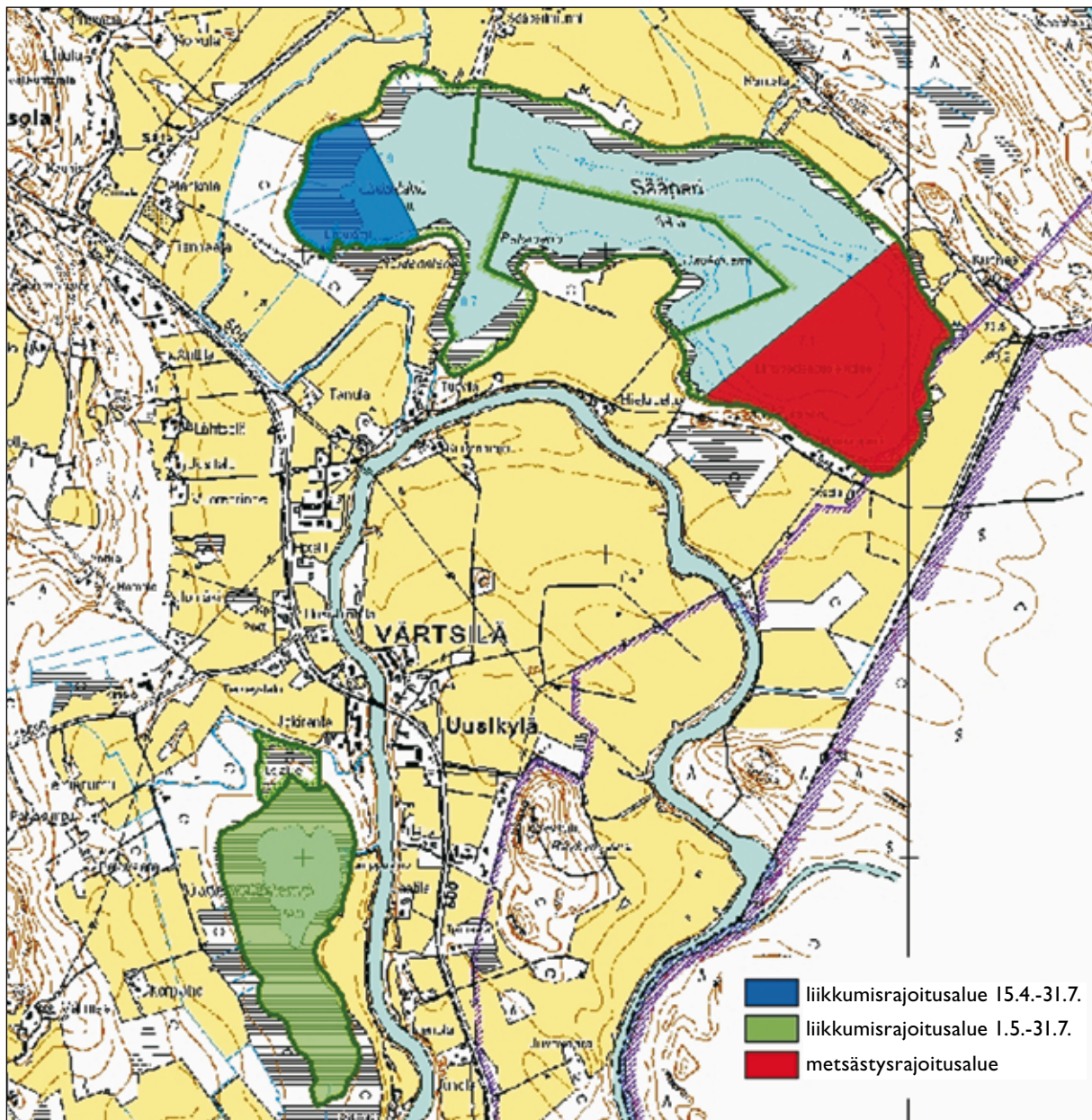
3.2.1

Aiemmat selvitykset

Pesimälinnuston perusselvitykset Sääperinjärvellä on tehty vuonna 1991 (Hottola 1993) ja Uudenkylänlammella vuonna 1994 (Hottola 1996). Tämän lisäksi Pohjois-Karjalan ympäristökeskus on toteuttanut vesilintujen poikastuoton seurantaan keskittyviä kesäisiä vesilintulaskentoja vuosina 2003–2007 (Kontkanen 2007).

Värtsilän laakso on lintuharrastajien arvostama linturetkelykohde ja alueelta on lintuharrastajien keräämää julkaistua havaintoaineistoa useamman vuosikymmenen ajalta (Zetterberg ja Pursiainen 1996).

Räykynvaaran lehdon hoitosuunnitelma (Rytkönen 2002) laadittiin osana Pohjois-Karjalan lehdot, tikkametsät ja luonnonmetsät -LIFE-hanketta (2001–2005). Hoitosuunnitelmassa esitetään perustiedot Räykynvaaran lehdestä sekä arvokkaan luontotyypin turvaamiseksi tarvittavat hoitotoimenpiteet.

Kuva 3. Sääperin luonnonsuojelualue I ja II sekä Sääperin ja Uudenkylänlammen luonnonsuojelualueet ja rauhoitus-
päättösten mukaiset liikkumis- ja metsästysrajoitusalueet. Peruskartta © Maanmittauslaitos lupa nro 2/MYY/8.

Hoito- ja käyttösuunnitelmaa varten tehdyt selvitykset

Hoito- ja käyttösuunnitelmaa varten täydennettiin tietoja alueen lajistosta ja luontotyypeistä kesien 2005 ja 2006 aikana. Kesällä 2005 tehtiin Värtsilän laakson alueen kattava pesimälinnustokartoitus (Lindblom 2006), joka käsitti Sääperinjärven, Uudenkylänlammen sekä ympäristön peltojen pesimä- ja muuttolajiston, pesimäaikaisten ruokavieraiden sekä yölaulajalajiston kartoitukset, nykytilan ja lajistossa tapahtuneiden muutosten kuvauksen sekä hoitosuosituksia linnustoarvojen säilyttämiseksi ja parantamiseksi.

Sääperin ja Uudenkylänlammen vesi- ja ranta-kasvillisuus kartoitettiin kesällä 2005. Työssä kartoitettiin Sääperinjärven ja Uudenkylänlammen vesimakrofyyttilajisto sekä arvioitiin kohteiden kunnostuksen ja hoidon tarve.

Sääperinjärven pohjaeläimistöselvitys tehtiin vuonna 2005 (Leppä 2005). Pohjaeläinnäytteet otettiin Sääperinjärven syvänteestä (7,4 m) sekä Lösönlahden litoraalista metrin syvyydestä. Pohjaeläinten ryhmäkohtaiset tuorebiomassat mitattiin sekä laskettiin yksilötiheysarvot.

Värtsilän Uudenkylänlammen kunnostussuunnitelma valmistui vuonna 2007 Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun Ympäristötekniikan koulutusohjelman opinnäytetyönä. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää Uudenkylänlammen mahdolliset kunnostusmenetelmät ja vertailla eri menetelmien soveltuvuutta (Saunamäki 2007).

Muut Värtsilän laakson Natura-alueita ja sen lähialuetta koskevat hankkeet ja selvitykset

Värtsilän Räkynvaaran lehto oli mukana Pohjois-Karjalan lehdot, tikkametsät ja luonnonmetsät -LIFE-hankeessa (2001–2005), jonka tavoitteena oli suojella ja hoitaa Natura 2000- verkostoon kuuluvien pohjoiskarjalaisten luontokohteiden uhanalaisia luontotyyppisiä ja uhanalaisten eliöeläinten elinympäristöjä. Hankkeen aikana laadittiin Räkynvaaran lehdon hoitosuunnitelma, joka oli pohjana hankkeen aikana toteutettaville hoito- ja kunnostustöille.

Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen ja Tohmajärven kunnan rahoittaman Sääperinjärven kunnostushankkeen (2004–2007) tavoitteena oli parantaa järven tilaa ja käyttömahdollisuuksia pitkällä aikavälillä. Sen keskeisiä toimenpiteitä olivat hoitokalastus, lisävesien juokutus ja uuden venesataman rakentaminen. Kunnostushankkeen

painopiste oli virkistyskäytössä, kun taas lintuvesihanke painottuu linnustonsuojelukysymyksiin.

Vuonna 2006 Värtsilän ja sen ympäristön alueella laadittiin maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma (LUMO-yleissuunnitelma). Suunnitelman tarkoituksena on lisätä alueen viljelijöiden kiinnostusta lähialueen arvokkaisiin luontokohteisiin ja niiden hoitamiseen. Ympäristön hyväksi tehdyille työlle on mahdollisuus saada korvausta maatalouden ympäristötuen erityistukien muodossa. LUMO-yleissuunnitelma auttaa kohdistamaan oikean tuen oikealle kohteelle ja antaa ehdotuksia kohteiden hoitotavoista.

Tilakäyntien yhteydessä löydettiin 77 luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittävää kohdetta. Niistä yli puolet oli perinnebiotooppeja ja loput luonnon monimuotoisuuden ja maiseman kannalta merkittäviä kohteita tai suojavyöhykkeitä.

Geologia

Kallioperältään Värtsilän laakson Natura 2000 -alue on metadiabaasia ja amfiboliittia (Nykänen 1968). Maaperä eli irtainten maalajien kerrokset ovat Värtsilän laakson alueella merenpohjaan kerrostuneita hiesu-, hieta- ja savikerrostumia. Alueen sora- ja hiekkamuodostumat liittyvät ensimmäisen Salpausselän reunamuodostumaan ja sijaitsevat alueen länsireunalla. Uudenkylän – Niiralan alueen tasankomaa on hiesu- ja savimaata, josta alueen muutamit kallioharjanteet (Räkynvaara, Hiidenvaara ja Hopeakallio) kohoavat (Geologinen tutkimuslaitos 1984).

Värtsilän laakson Natura 2000 -alue sijaitsee ensimmäisen Salpausselän kaakkoispuolella, joka käsittää 10–15 km leveän vyöhykkeen reunaselänteitä, reunakumpuja, deltoja sekä näihin liittyviä harjuselänteitä. Tohmajärven – Värtsilän alueella ensimmäinen Salpausselkä liittyy Salmin – Jänisjärven – Tohmajärven – Pyhäselän saumavyöhykkeeseen. Korkeimmat kohdat ovat Räkynvaarassa (103 m mpy) ja Patsolassa (105 m mpy) (Lyytikäinen 1994).

Maisema

Natura-alue sijaitsee Vaara-Karjalan maisema-maakunnassa. Värtsilän laakso sijoittuu vaarojen ympäröimään viljavaan Jänisjokilaaksoon, joka avautuu kaakkoon kohti valtakunnan rajan takana

olevaa Jänisjärveä. Jänisjokilaakso jatkuu edelleen kohti Laatokkaa. Mutkittelevan Jänisjoen varrella sijaitsevassa Uusikylässä on säilynyt perinteistä joenvarsiasutusta. Uudenkylän jokivarsiasutus on luokiteltu valtakunnallisesti merkittäväksi kulttuurihistorialliseksi ympäristöksi (Museovirasto ja YM 1993). Salpausselkämudostumaan liittyvät reuna- ja harjuselänteet sekä niiden vastakohtana tasaiset laaksopellot antavat maisemalle vaihtelevuutta.

Värtsilän laakso on Pohjois-Karjalan alavinta aluetta. Keskikorkeus on noin $N_{60} +70-74$ m. Natura-alueen korkein kohta on Räkynvaaralla, joka kohoaa tasolle noin $N_{60} +100$ m. Sääperinjärven etelärannalla sijaitseva Hiidenvaara kohoaa noin 15 metriä Sääperin vedenpintaa korkeammalle ja on tasolla noin $N_{60} +80$ m. Sääperin alueen koilliskulmassa on Pohjois-Karjalan matalin kohta (Lyytikäinen 1982).

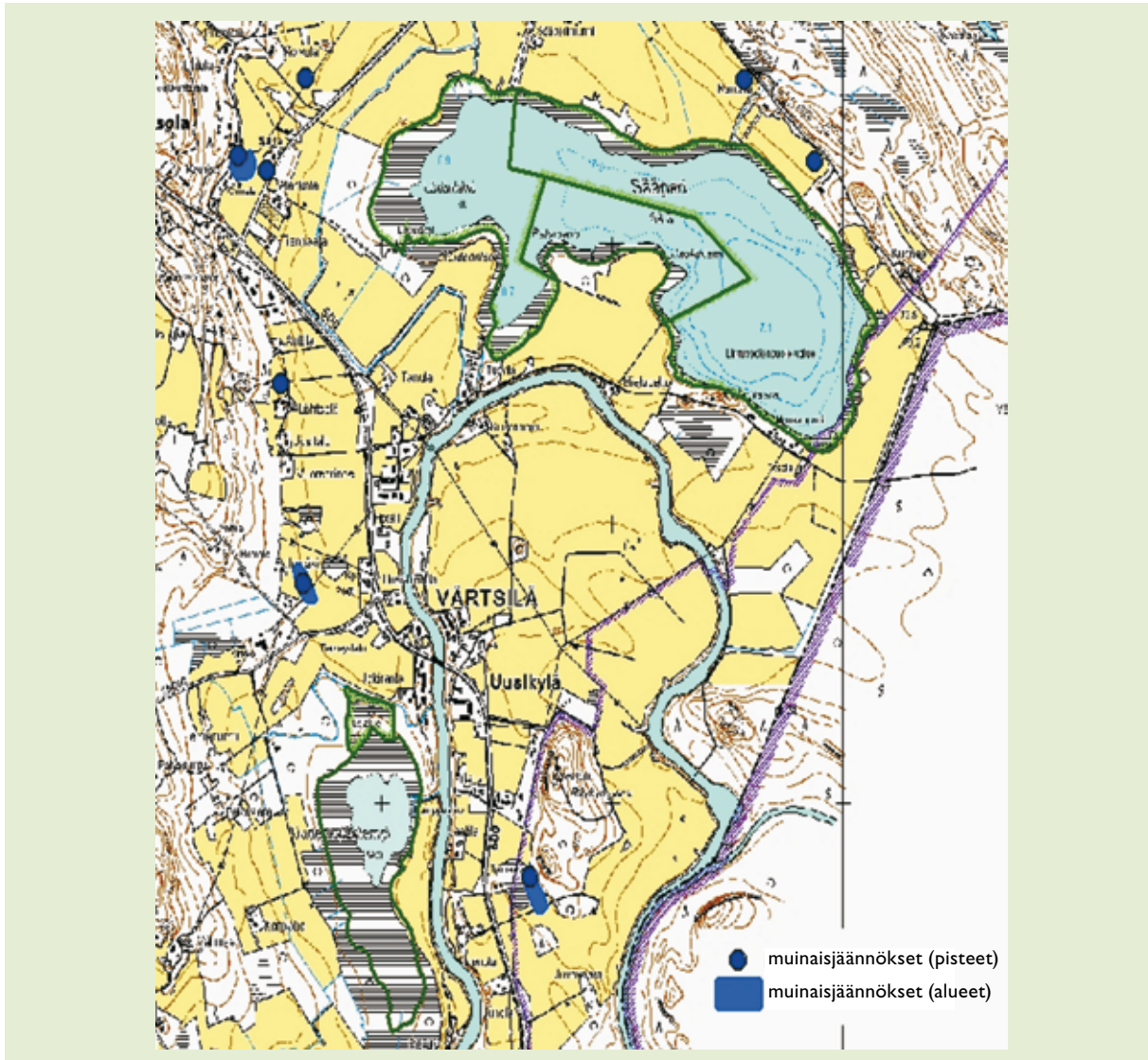
3.5

Kiinteät muinaisjäännökset

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueilla sijaitsee 10 kpl kiinteitä muinaisjäännöksiä (Museovirasto). Kohteet on esitetty kuvassa 4 ja kohdekuvaukset liitteessä 1.

Kiinteät muinaisjäännökset on Suomessa rauhoitettu muinaismuistolalla (295/63). Sen mukaan "Kiinteät muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Ilman tämän lain nojalla annettua lupaa on kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen kielletty".

Muinaismuistolaki rauhoittaa siis "automaattisesti" ilman eri toimenpiteitä lain piiriin kuuluvat kiinteät muinaisjäännökset ja kieltää sellaiset

Kuva 4. Värtsilän laakson Natura 2000 -alueilla sijaitsevat kiinteät muinaisjäännökset. Peruskartta © Maanmittauslaitos lupa nro 2/MYY/8.

toimenpiteet, jotka saattavat olla vaaraksi muinaisjäännöksen säilymiselle. Kohteiden suojelusta vastaa Museovirasto.

Muinaismuistolaki määrää yleisen maankäytöhankkeen tai kaavoituksen suunnittelijan selvittämään suunnitelman vaikutukset kiinteään muinaisjäännökseen.

3.6

Vesistöt

3.6.1

Vesistötiedot

Värtsilän laakson Natura 2000 -alue kuuluu Jänisjoen alaosan vesistöalueeseen (01.011). Jänisjoen vesistöalueen kokonaispinta-ala on 2 120 km²; tästä alueesta on Suomen puolella 1 970 km² eli 93 %. Vesistön suurin järvi on Loitimo (Korhonen ja Pikkarainen 1999).

Sääperinjärven pinta-ala on 118,2 ha ja tilavuus 2918,49 10³ m³ vedenkorkeudella N₆₀ +64,30 metriä. Järven keskisyvyys on 2,47 m, suurin syvyys 7,40 m ja järven rantaviiva 6,6 km. Syväne sijaitsee järven itäosassa. Järven pinta-alasta yli puolet on alle 2 m:n syvyistä (Puustinen ja Höytämö 2000).

Sääperinjärven valuma-alue on 5,4 km² ja järvisyys 1,9 %. Valuma-alueesta noin 30 % on peltoa. Pellot sijaitsevat järven ympärillä ja valuma-alueen koillisosa on metsää (Puustinen ja Höytämö 2000, Jaakko Pöyry Oy 2001).

Uudenkylänlampi laskee Lamminojan kautta Jänisjokeen (Eskelinen 1959). Uudenkylänlammen pinta-ala on kokonaisuudessaan noin 50 ha, josta avovettä on enää vain noin 0,2 ha. Uudenkylänlammen valuma-alue on pääasiassa maatalouskäytössä.

3.6.2

Pato- ja pengerrakenteet

Sekä Sääperillä että Uudenkylänlammella toteutettiin 1960-luvulla ojitustoimitukset tulvahaittojen estämiseksi. Sääperinjärven länsiranta ja itäranta on pengerrytetty osittain ja ympärille rakennettu pengerojat, joilla vedenpintaa laskettiin lähelle Jänisjoen pintaa. Pengerryksen yhteydessä järveen laskeneiden Kukkolammenpuron ja Onkilammenpuron vedet ohjattiin erityisjärviä myöten Sääperinjärven ohi Jänisjokeen. Penkereen sisäpuoliset vedet ohjattiin kuivatusojilla järveen. Haponojan rakennettiin pato ja pumppaamo, jolla järven pinta pidetään halutulla tasolla.

Sääperinjärven vedenkorkeutta säädellään vuoden 1963 pengerryssuunnitelman (toimitus

n:o 2636 K_a 1) mukaan. Suunnitelmassa järven vedenkorkeudet on pidettävä pumppauksen avulla seuraavalla korkeudella:

Muokkauskauden aikana (huhti-toukokuussa) tasolla N₆₀ + 63.76–64.06 m.

Kasvukauden aikana tasolla N₆₀ + 64.36 m.

Kasvukauden ja syyskyntöjen jälkeen talviaikana tasolla N₆₀ + 64.76–64.86 m.

Uudenkylänlammen pengerryshanke toteutettiin vuonna 1964 Jänisjoen tulvahaittojen estämiseksi. Se toteutettiin sulkemalla laskuojat penkereellä ja ohjaamalla valuvedet pengerojilla lammen ohi. Sadevesien poistamiseksi rakennettiin laskuojaan pumppuasema. Uudenkylänlammen kuivatus toteutetaan edelleen pumppaamalla keväiset sadevedet Jänisjokeen.

3.6.3

Vedenlaatu

Sääperinjärvi on voimakkaasti maatalouden kuormittama järvi ja vedenlaatuluokituksessa se on luokiteltu välttäväksi (Pohjois-Karjalan ympäristökeskus 2005). Pintaveden ekologiselta tilaltaan Sääperinjärvi kuuluu mataliin vähähumuksisiin järviin (MVh). Järven ravinteisuutta selittävät järven mataluus, vedenpinnan laskeminen ja valuma-alueen maankäyttö. Vesipuidedirektiivin pintavesiluokituksessa Sääperinjärvi luokitellaan matalaksi humusjärveksi (Suomen ympäristökeskus 2005). Luokittelussa on otettu huomioon luontaiset geologiset, maantieteelliset ja fysikaalis-kemialliset tekijät.

Sääperinjärveltä on käytössä vesi- ja ympäristöhallinnon keräämää vedenlaatutietoa vuodesta 1969 lähtien.

Veden väri ja näkösyvyys

Veden väri on monien tekijöiden yhteistulos. Pääasiallinen veden väriä säätelevä tekijä on humuspitoisuus. Väriin vaikuttavat myös valuma-alueelta huuhtoutunut rauta, vedessä olevat levät sekä kiinteät ja liuenneet aineet. Näkösyvyys puolestaan kertoo epäsuorasti vesistön rehevöitymisestä ja sen muutoksista.

Sääperinjärven syvänehavaintopaikan väri-luku on vaihdellut 15–140 mg Pt/l (keskiarvo 41 mg Pt/l), näkösyvyys 1,1–4,3 m (keskiarvo 2,1 m) vuosina 1969–2007.

Sääperinjärven veden väri oli syvänehavaintopaikalla keskimäärin 42 mg Pt/l ja Lösönlahdella 56 mg Pt/l vuosina 2005–2007. Vastaavasti näkösyvyyden keskiarvo syvänteessä oli 1,9 m ja Lösönlahdella 1,1 m vuosina 2005–2007.

Ympäristöhallinnon käyttämien ohjearvojen mukaan Sääperinjärven vesi on humuspitoista tai

lievästi humuspitoista. Vedenvärin ja näkösyvyyden mukaan Sääperinjärvi luokitellaan vedenlaatuokituksessa hyvään luokkaan (II-luokka).

pH –arvo ja alkaliniteetti

pH eli happamuusaste kuvaa vedessä olevien vapaiden vetyionien määrää. Luonnontilaisten pintavesien pH-arvo on yleensä lievästi hapan eli pH 6–7. pH-arvoissa tapahtuu kuitenkin vuotuista ja vuorokautista vaihtelua. Talvella pH-arvo on tavallisesti hieman alhaisempi kuin kesällä, koska levätuotanto kohottaa hieman pintaveden pH-tasoa. Voimakas leväkukinta voi nostaa pintaveden pH-arvon yli 8:aan. Yöllä pH-arvo on jonkin verran alempi kuin päivällä.

Sääperinjärven syvännhavaintopaikan pH-arvo on vaihdellut 6,4–8,6 (keskiarvo 6,9) vuosina 1969–2007 (kuva 5). Vuosina 2005–2007 pH vaihteli Lösönlahdella 6,7–7,5 (keskiarvo 7,2) ja syvännhavaintopaikalla 6,4–7,5 (keskiarvo 7,0). Tarkastelujakson aikana pH-luvussa on havaittavissa lievä nouseva suunta. Sääperinjärvi on luontaisesti emäksinen järvi, jonka pH-arvo vaihtelee neutraalista lievästi emäksiseen.

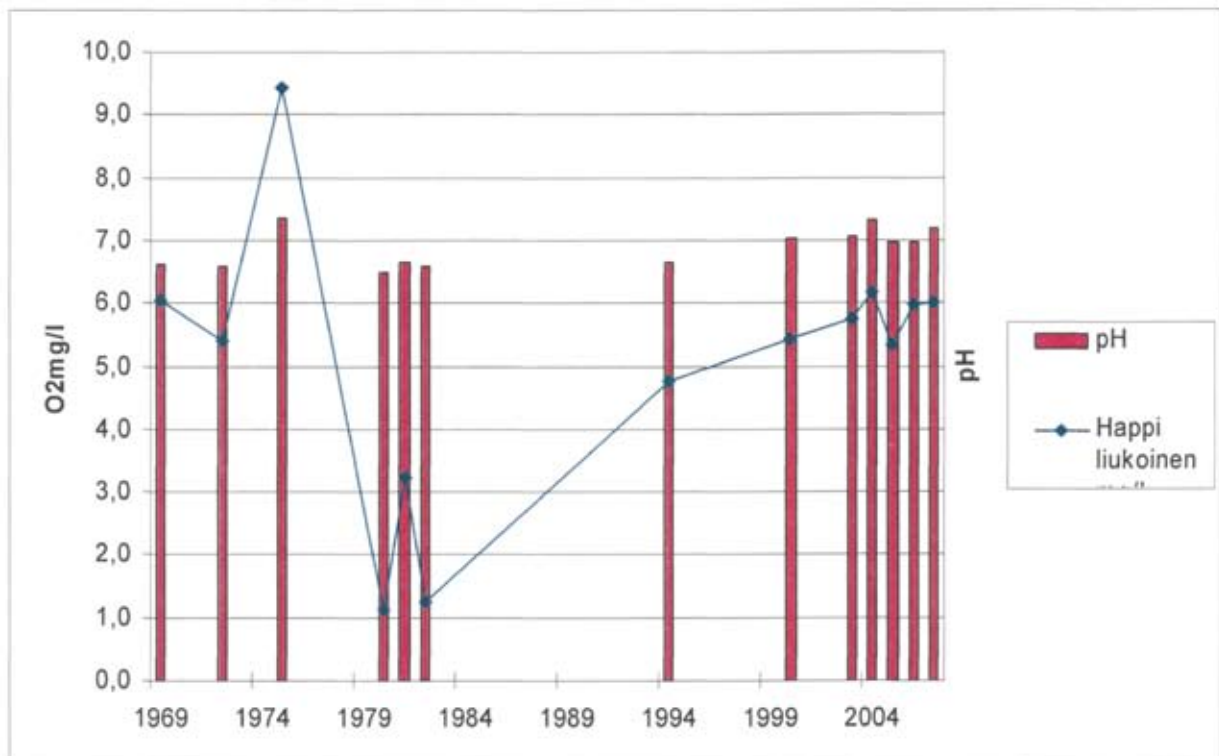
Alkaliniteetilla tarkoitetaan veden kykyä neutraloida happoja. Veden alkaliniteettiin vaikuttavat

karbonaatit sekä myös muut emäksiset aineet. Vesistön happamoituminen näkyy ensin alkaliniteetin laskuna ja vasta sen jälkeen pH-arvoissa. Veden puskurikyky on riippuvainen valuma-alueen laadusta. Herkimpiä happamoitumiselle ovat vähäravinteiset ja kirkasvetiset metsälammet. Rehevät, peltovaltaisen valuma-alueen ympäröimät vesistöt eivät ole alttiita happamoitumiselle.

Sääperinjärven syvännhavaintopaikalta mitattu alkaliniteetti-arvo vuosina 1969–2007 on keskimäärin 0,54 mmol/l (vaihteluväli 1,36–0,20 mmol/l). Sääperinjärven puskurikykyä voidaan pitää erinomaisena, eikä järvi ole vaarassa happamoitua.

Happi

Sääperinjärven happitilanne vaihtelee voimakkaasti vuodenaikojen ja vesisyvyyden mukaan. Pintakerroksissa happitilanne on hyvä, mutta syväne on ollut säännöllisesti hapeton. Yleensä rehevöityneen järven happiongelmat vaivaavat lähinnä loppupalvella, mutta Sääperinjärvellä syvänteen pohjanläheinen vesikerros on ollut hapetonta jo elokuusta lähtien. Myös huhtikuussa syvänteen happitilanne on ollut huono. Tilanne ei ole parantunut 2000-luvulla.

Kuva 5. Sääperinjärven pH-luku ja liukoinen happipitoisuus vuosina 1969–2007.

Ravinteet ja *a*-klorofylli

Fosfori on tyypin ohella vesien tuotannon ja rehevöitymisen kannalta tärkein ravinne. Järven rehevyystaso tulee määrittää fosforin perusteella, koska se on yleensä järvivesissä ns. minimitekijä eli se tekijä, jonka puute alkaa ensimmäiseksi rajoittaa tuotantoa. Rehevyystason määrittämiseksi luotettavasti tulee ravinteiden ohella käyttää myös järven *a*-klorofyllipitoisuutta. Vedessä *a*-klorofyllipitoisuus kuvaa planktonlevien runsautta. Se on verrannollinen järven rehevyystasoon.

Kuva 6. Lösönlahti ennen ja jälkeen raivauksien.
Kuva: Harri Kontkanen.

Kasvukaudella, päällysvedestä mitattujen Sääperinjärven kokonaisfosforipitoisuuksien keskiarvo syvännelävaintopaikalta oli 33 µg/l vuosina 1969–2007. Vastaava *a*-klorofyllipitoisuus on 22 µg/l. Kokonaisfosforipitoisuuden perusteella järven tila on pintavesien yleisen käyttökelpoisuusluokituksen mukaan tyydyttävä. Korkean *a*-klorofyllipitoisuuden perusteella tila on kuitenkin huonompi (välttävä) ja vedenlaadultaan järvi edustaa erittäin rehevää.

Sääperinjärven päällysvedestä kesäkuukausina määritettynä keskimääräinen kokonaistyyppipitoisuus on vuosina 1969–2007 738 µg/l, jonka perusteella Sääperinjärvi on vedenlaadultaan rehevä.

Uudenkylänlammen vedenlaatukuvaus perustuu yhteen näytteenotokertaan (7.9.2005). Kokonaissyvyys näytteenottopaikassa oli 0,8 m ja näkösyvyys 0,5 m. Uudenkylänlammen vesi on vedenlaatuoluokituksen mukaan huonoa. Vesi on voimakkaasti rehevöitynyt ja humuspitoista. Lisäksi lampi kärsii happikadoista.

3.7

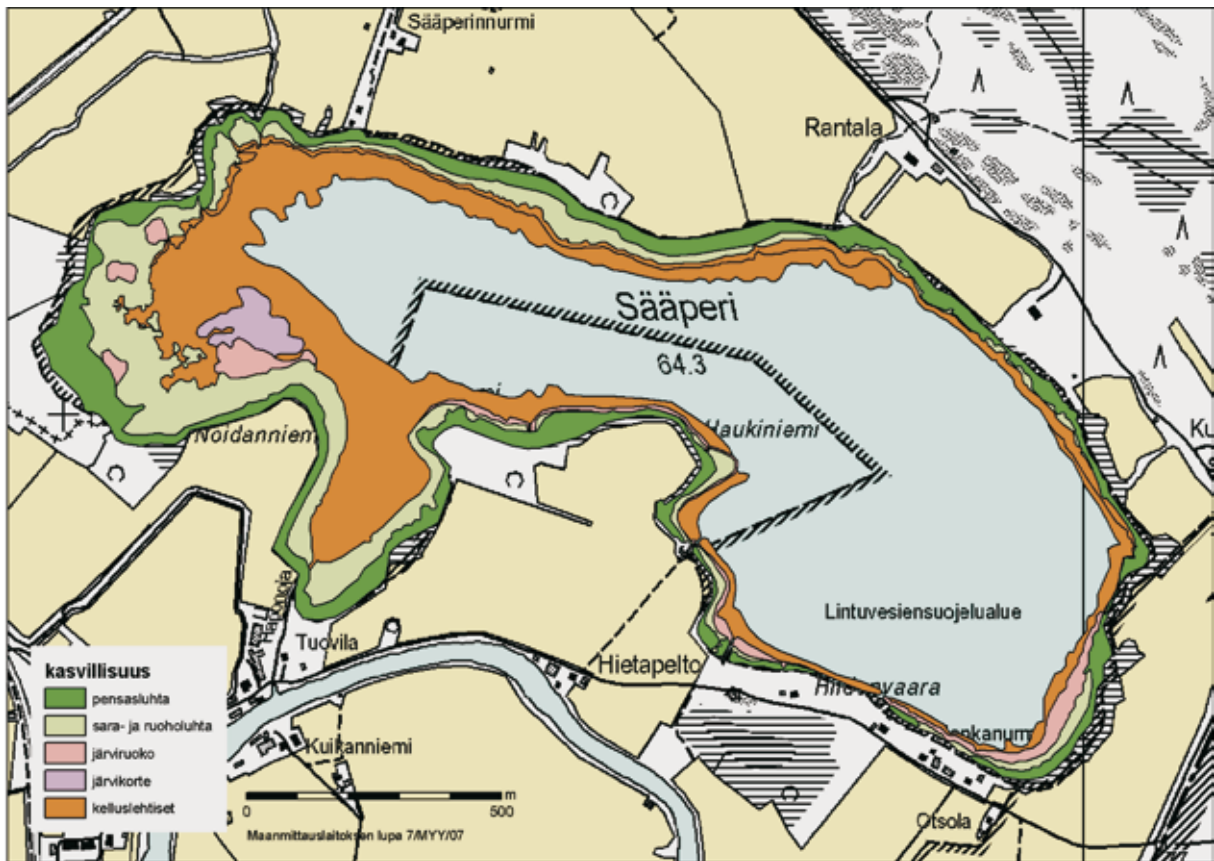
Kasvillisuus ja luontodirektiivin luontotyypit

3.7.1

Sääperinjärvi

Sääperin vesikasvillisuuskartoituksessa löytyi 30 vesikasvilajia, jotka jakautuivat eri elomuotoihin seuraavasti: ilmaversoisia 9, kelluslehtisiä 11, irtokellujia 1 ja uposlehtisiä 9 lajia. Rantaniityillä tavattiin yhteensä 28 putkilokasvilajia.

Sääperinjärvi jakautuu kolmeen toisistaan poikkeavaan osa-alueeseen: Lösönlahti, Noidanniemen ja Paloniemen välinen lahti sekä avoveden alue järven itä- ja keskiosassa. Lösönlahti on matala, kasvistoltaan monimuotoinen alue. Varsinaisen vesialueen muodostavat mosaiikkimaiset ilmaversoisten sekakasvustot. Ne käsittävät järviruoko- ja järvikaislakasvustot sekä niiden välissä kasvavat kelluslehtisten ja uposlehtisten valtaamat vesialueet. Erityisesti uposlehtisten osuus on merkittävä ja lajisto monimuotoinen. Lösönlahdella tavataan uposlehtisistä pikku-, litteä ja tylppälehtivita, sahalhteä, karvalehteä, kiehkuraarviää sekä vesiruttoa. Lajisto koostuu suojaisten ja matalien sekä rehevien vesistöjen tyyppilajeista.

Kuva 7. Sääperiinjärven kasvillisuuskartta. Peruskartta © Maanmittauslaitos lupa nro 2/MYY/8.

Noidanniemen ja Paloniemen välisen lahden (Haponojan edustalla) ovat vallanneet palpakot (ranta-, pallero- ja pikkupalpakko), ulpukka, uistinviita ja pystykeiholehti. Ranta-alueella kasvaa uposlehtisistä vesiruttoa ja karvalehteä.

Sääperiinjärvellä esiintyy säännöllisesti runsaita vesiruttokasvustoja. Ne valtaavat matalat ranta-alueet hävittäen samalla pienet uposlehtiset vitajit. Myös sahalehti on vaarassa taantua vesiruton takia. Vuosien 2005–2007 aikana vesiruton runsastumisesta tehtiin havainto kesällä 2007.

Lösönlahden ranta muodostaa laajan sara- ja ruoholuhta-alueen. Vastaava avoin luhta-alue sijaitsee Haponojan itäpuolella. Lajisto koostuu luhtaisuutta ilmentävistä saroista ja heinistä: luhta- ja korpikastikka, kurjenjalka, viilto-, vesi- ja pullosara, ranta- ja terttualpi sekä myrkkypeisio. Märmissä painanteissa kasvaa vehkaa, vesikuusta ja järvikortetta.

Järven keski- ja itäosassa rantoja kiertää kapea järviruokovyöhyke, jonka edustalla matalilla rannoilla kasvaa pienialaisia kelluslehtisten kasvustoja. Syvemmillä tavataan hajanaisia ulpukka- ja siimapalpakkokasvustoja.

Sääperillä ei ole tiedossa valtakunnallisesti tai alueellisesti uhanalaisia putkilokasvilajeja, eikä myöskään silmälläpidettäviä lajeja. Sahalehden esiintyminen on kuitenkin huomionarvoista, koska erittäin uhanalainen (EN) viherukonkorento on riippuvainen rehevillä pikkujärvillä, suojaisilla järvenlahdilla ja luhtalammilla kasvavasta sahalehdestä.

Tylppälehtiviita on valtakunnallisessa lintuvesien suojeluohjelmassa (Lintuvesityöryhmä 1981) nimetty vaateliaana huomioonotettavien kasvien luettelossa.

Sääperiinjärven avo- ja pensaikkoluhat edustavat vaihettumissuot ja rantasuot -Natura 2000-luontotyyppiä.

Uudenkylänlampi

Uudenkylänlampi on sekä pinnan- että pohjanmyötäisesti umpeenkasvava lampi. Uudenkylänlammen vesikasvillisuuskartoituksessa löytyi yhteensä 41 putkilokasvikasvilajia, joista varsinaisia vesikasveja oli 14. Uudenkylänlammen kasvillisuusvyöhykkeet koostuvat avovettä reunustavista vankoista ruovikoista ja kuivatuksen vaikutuksesta syntyneestä luhtaisesta suursara -rantaniitystä. Uudenkylänlammella ei tavata uhanalaisia tai harvinaisia kasvilajeja.

Avovesialuetta Uudenkylänlammella tavataan ainoastaan muutaman aarin alalla. Lammen itäosaan on kaivettu noin 77 m pitkä ja noin 1 m syvä kanava. Avovesialueella vallitsevat kelluslehtisiä lajeista ulpukka, konnanulpukka, heinävita ja pikkuvita. Varsinaista avovesialuetta reunustavat laajat ja paikoin vankat järviruokokasvustot. Järviruokokasvustojen reunalla esiintyy pienialaisia leveäosmankäämikasvustoja.

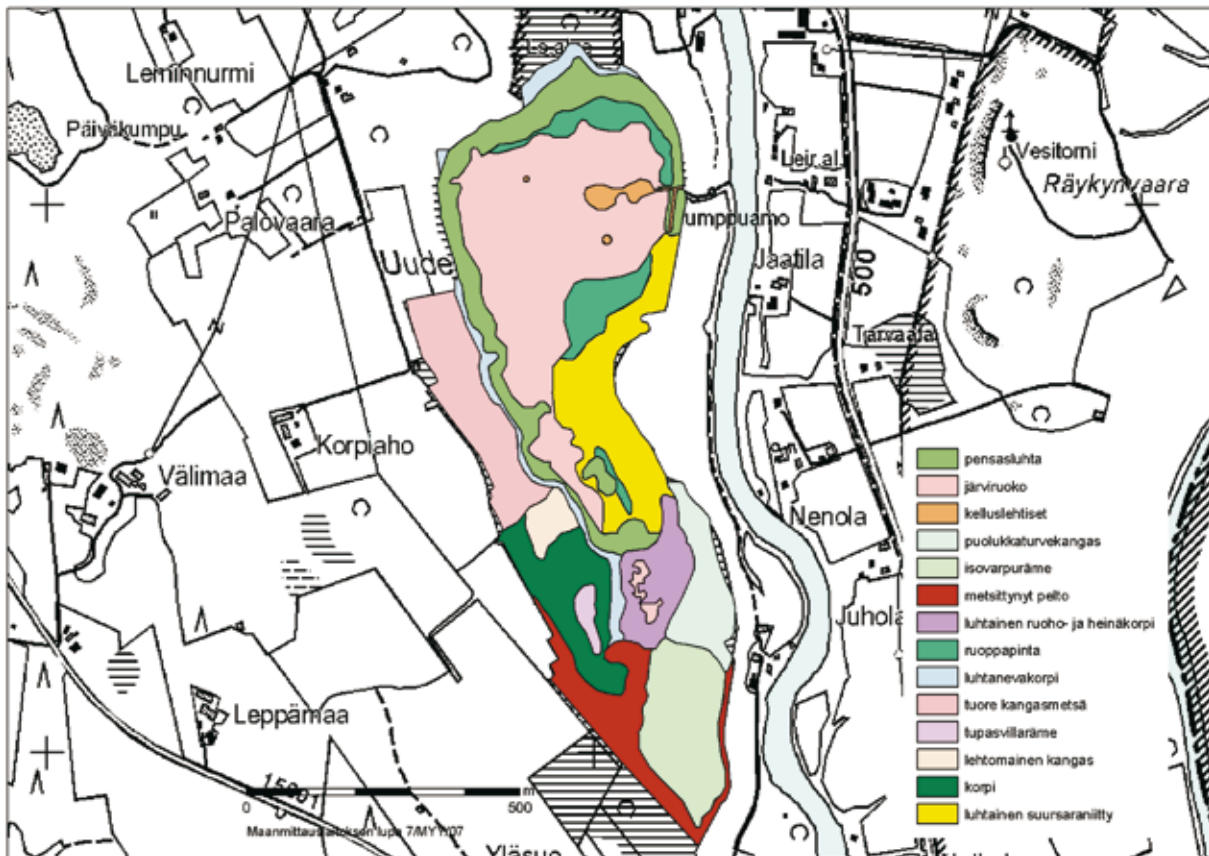
Lammen umpeenkasvaneet reuna-alueet ovat suursararantaniittyä. Se on muodostunut suursaravaltaisesta mätäspintakasvillisuudesta. Valtalajeina kasvavat viiltosara, pullosara, kurjenjalka,

vesikuusi, järvikorte sekä mätäskasvillisuuden välissä olevissa vesipainanteissa irtokellujista pikkulimaska ja irtokeijujista pikku-, rimpi- ja isovesiherne sekä kiehkuraarvia.

Lammen pohjois-, länsi- ja etelärantoja reunustaa tiheä pensaikkoluhtavyöhyke. Valtalajina on kiiltopaju.

Uudenkylänlammen rantametsät vaihtelevat luonnontilaisen kaltaisista korvista harvennettuihin talousmetsäkuvioihin, erityyppisiin turvekangkaisiin sekä metsittyneisiin/metsitettyihin viljelymaihin. Luonnontilaisen kaltaiset metsätyypit ovat erityyppisiä kuusivaltaisia ja luhtaisia ruoho- ja heinäkorpia. Ne luokitellaan Natura 2000 -luontotyyppiin puustoiset suot (91D0).

Uudenkylänlampi edustaa humuspitoiset lammet ja järvet -luontotyyppiä. Sen vesi on runsashuimuksista, turpeen ja happaman humuksen ruskeaksi värjäämää ja veden pH on lievästi hapan eli 6,19. Uudenkylänlammen rantavyöhykkeen avoja pensaikkoluhtat edustavat vaihettumissuot ja rantasuot -luontotyyppiä. Luontotyypin edustavuus ei ole merkittävä. Lammen luonnontilaa on heikentänyt merkittävästi lammen vuosittainen kuivattaminen.

Kuva 8. Uudenkylänlammen kasvillisuuskartta. Peruskartta © Maanmittauslaitos lupa nro 2/MYY/8.

3.7.3

Räykynvaaran lehto

Räykynvaaran lehdossa esiintyviä erityisen vaate-liaita kasvilajeja ovat näsiä, lehtokuusama, mustahe-rukka, myyränporras, koiranvehnä, korpinurmikka, mustakonnanmarja, kevätlinnunherne, lehtosinilatva, metsävirna sekä lehto- ja kaiheorvokki. Myyränporras on rauhoitettu kasvilaji, joka kuuluu myös Euroopan unionin luontodirektiivin mukaisiin suojeltaviin kasveihin. Korpinurmikka on Pohjois-Karjalassa alueellisesti uhanalainen kasvilaji.

Räykynvaara edustaa boreaalista luonnonmetsää ja lehtoja. Lehdot kattavat suurimman osan alueesta.

3.7.4

Hiidenvaara

Hiidenvaaran jyrkkärinteisellä kallioalueella tavataan edustavaa kallioketokasvillisuutta. Tärkein osa kallioalueesta on Hiidenvaaran etelärinne, jossa kasvaa mm. kalliokioloa, pikkutervakkoa, kallioimarretta, ketoneilikkaa ja ahusolaheinää.

Kallioalueen itäosa edustaa boreaalista ORT-lehtoa. Lehdossa esiintyviä vaateliaita kasvilajeja ovat mm. näsiä, mustaherukka, mustakonnanmarja, sormisara, kevätlinnunherne ja lehto-orvokki.

3.7.5

Kasvillisuusmuutokset

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueelta ei ole olemassa vertailutietoja kasvillisuuden osalta. Alueelta on olemassa ilmakehän kuva vuodelta 2001, josta Sääperinjärven vähittäinen umpeenkasvu voidaan havaita. Hoito- ja käyttösuunnitelmaa varten tehdyt kasvillisuuskarttoitukset Sääperinjärveltä ovat perustana kasvillisuuden seurannalle. Lössönlahdelle perustettiin kesällä 2006 kaksi kasvillisuuslinjaa kunnostustöiden vaikutusten arvioimiseksi.

3.7.6

Luontodirektiivin luontotyypit

Natura 2000 -tietolomakkeen (Pohjois-Karjalan ympäristökeskus 1996) mukaan alueella esiintyy seitsemää luontodirektiivin liitteessä I mainittua luontotyyppiä: humuspitoiset lammet ja järvet (3160), kasvipeitteiset silikaattikalliot (8220), vaihettumissuot ja rantasuot (7140), boreaaliset lehdot (9050), luontaisesti runsasravinteiset järvet (3150), puustoiset suot (91D0) ja boreaaliset luonnonmetsät (9010).

Puustoisia soita (91D0) ja metsäluhtaa (9080) tavataan Uudenkylänlammen ranta-alueella mm. Uudenkylänlammen luonnonsuojelualueella (YSA 076870). Sääperinjärven länsiosassa avo- ja pensasluhta-alueet luokitellaan vaihettumis- ja rantasuo-luontotyyppiä.

Räykynvaaralla esiintyy EU:n luontodirektiivin luontotyypeistä boreaalista lehtoa ja boreaalista luonnonmetsää. Hiidenvaaran kalliopaljastuma edustaa kasvilajistoltaan kasvipeitteisiä silikaattikallioita. Hiidenvaaran itäosassa tavataan pienialaisesti boreaalista lehtoa.

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueilla tavattua luontotyypeistä priorisoituja ovat boreaaliset luonnonmetsät, puustoiset suot ja metsäluhdat.

3.8

Linnusto

3.8.1

Pesimälinnusto

Koko Värtsilän laakson Natura 2000 -alueella tavataan noin 150 pesivää lajia ja kaiken kaikkiaan laaksossa on havaittu yhteensä 260 lintulajia.

3.8.1.1

Sääperinjärvi

Kesän 2005 linnustaselvityksissä Sääperinjärvellä tavattiin yhteensä 63 pesivää lintulajia ja 354 paria (taulukko 1 ja 2). Lukumääräisesti runsaimpia olivat ruokokerttunen (101 paria), paju-lintu (28 paria), pajusirkku (27 paria), lehtokerttu (16 paria), silkkiuikku (13 paria) sekä peippo (11 paria). Linnuston kokonaistiheys kesän 2005 linnustokartoituksen mukaan on 237 paria/km².

Vesi- ja rantalintuja tavattiin kesän 2005 kartoituksissa 26 lajia ja 80 paria, yhteensä 53 paria/km². Näistä vesilinnuston osuus nokikana mukaan luettuna oli 13 lajia ja 55 paria, yhteensä 38 paria/km². Sääperinjärven vesilinnuista runsaimpia pesimälajeja ovat silkkiuikku (13 paria), sinisorsa (10 paria), haapana (8 paria), tavi (7 paria) sekä telkkä (6 paria).

Rantalinnuista runsaimpia pesimälajeja ovat taivaanvuohi (4) ja kalatiira (4). Muita, yhden tai kahden parin voimin kesällä 2005 pesiviä rantalintuja ovat kala- ja harmaalokki, valko- ja metsäviklo, kuovi ja liro. Arvokkaista kosteikkolajeista Sääperinjärvellä pesivät kaulushaikara ja rusko-suohaukka.

Sääperinjärvellä maalintuja tavattiin kesän 2005 kartoituksissa yhteensä 37 lajia ja 275 pesiväksi tulkittua paria. Alueen kokonaistiheys on yhteensä 189 paria/km². Pesivistä maalinuista runsaslu-

kuisimpia lajeja ovat ruokokerttunen (101 paria), pajulintu (28 paria) ja pajusirkku (27 paria). Muita yleisiä lajeja ovat lehto- ja viitakerttunen, peippo, satakieli ja pensaskerttu.

Taulukko I. Sääperinjärven pesivä vesi- ja kahlaajalinnusto kesällä 2005, parimäärät vuodelta 1991 (Hottola 1993) sekä vuoden 2005 parimäärien erotus verrattuna vuoteen 1991 (lihavoidulla runsastuneet lajit).

	Parimäärä 1991	Parimäärä 2005	Muutos 1991–2005
Laulujoutsen	-	1	+1
Haapana	13	8	-5
Tavi	14	7	-7
Sinisorsa	13	10	-3
Jouhisorsa	5	-	-5
Heinätavi	2	1	-1
Lapasorsa	8	4	-4
Punasotka	4	1	-3
Tukkasotka	13	1	-12
Telkkä	10	6	-4
Tukkakoskelo	-	1	+1
Silkkuiikku	17	13	-4
Härkälintu	1	1	0
Mustakurkku-uikku	4	-	-4
Vesilinnut yhteensä	108	55	-53
Kaulushaikara	1	1	0
Ruskosuohaukka	-	1	+1
Luhtahuitti	3	-	-3
Nokikana	4	1	-3
Töyhtöhyppä	1	2	+1
Taivaanvuohi	3	4	+1
Kuovi	1	1	0
Valkoviklo	2	2	0
Metsäviklo	2	2	0
Liro	2	1	-1
Rantasipi	1	-	-1
Pikkulokki	40	-	-40
Naurulokki	136	-	-136
Kalalokki	4	2	-2
Harmaalokki	1	2	+1
Kalatiira	8	4	-4
Rantalinnut yhteensä	209	23	-195
Vesi- ja rantalintuja yhteensä	27 lajia, 312 paria	26 lajia, 79 paria	

Taulukko 2. Sääperinjärven pesivä maalinnusto kesällä 2005, parimäärät vuodelta 1991 (Hottola 1993) sekä vuoden 2005 parimäärien erotus verrattuna vuoteen 1991 (lihavoidulla runsastuneet lajit).

	Parimäärä 1991	Parimäärä 2005	Muutos 1991–2005
Lehtokurppa	1	1	0
Sepelkyyhky	-	1	+1
Sarvipöllö	1	-	-1
Suopöllö	1	1	0
Käpytikka	1	-	-1
Metsäkirvinen	-	1	+1
Niittykirvinen	1	1	0
Keltävästäräkki	2	1	-1
Västäräkki	1	1	0
Rautiainen	1	1	0
Punarinta	2	4	+2
Satakieli	2	10	+8
Pensastasku	2	-	-2
Mustarastas	-	1	+1
Räkättirastas	5	7	+2
Laulurastas	-	2	+2
Punakylkirastas	4	6	+2
Pensassirkkalintu	2	-	-2
Viitasirkkalintu	-	1	+1
Ruokokerttunen	112	101	-11
Rytikerttunen	1	-	-1
Luhtakerttunen	1	1	0
Viitakerttunen	7	8	+1
Rastaskerttunen	1	-	-1
Kultarinta	1	1	0
Mustapääkerttu	-	1	+1
Lehtokerttu	3	16	+13
Hernekerttu	-	1	+1
Pensaskerttu	5	8	+3
Sirittäjä	1	-	-1
Pajulintu	13	28	+15
Harmaasieppo	-	3	+3
Kirjosieppo	1	6	+5
Hömötiainen	1	2	+1
Sinitiainen	-	3	+3
Talitiainen	2	2	0
Harakka	1	2	+1
Varis	1	1	0
Peippo	5	11	+6
Viherpeippo	-	1	+1
Vihervarpunen	1	1	0
Punavarpunen	6	7	+1
Punatulkku	1	2	+1
Peltosirkku	2	-	-2
Keltasirkku	7	5	-2
Pajusirkku	36	27	-9
Maalintuja yhteensä	35 lajia, 234 paria	37 lajia, 274 paria	+40 paria
Kaikki lajit yhteensä	62 lajia, 546 paria	63 lajia, 353 paria	-193 paria

3.8.1.2

Uudenkylänlampi

Uudenkylänlammella tavattiin kesällä 2005 vesi- ja rantalintuja yhteensä 22 lajia ja 44 paria sekä maalintuja 40 lajia ja 157 paria (Taulukko 3 ja 4). Linnuston kokonaistiheys kesän 2005 linnustokartoituksen mukaan on 402 paria/km². Näistä runsaslukuisimpia ovat ruokokerttunen (45 paria) ja pajulintu (28 paria). Muita yleisiä lajeja ovat peippo (9 paria), pajusirkku (9 paria), taivaanvuohi (8 paria) ja lehtokerttu (8 paria). Vesi- ja rantalinnuista runsaslukuisimpia lajeja ovat tavi (5 paria) ja luh-tahuitti (4 paria).

3.8.1.3

Linnustollisesti merkittävimmät peltoalueet

Värtsilänlaaksosta on eriteltävissä neljä erillistä peltoaluetta, jotka ovat linnustollisesti merkittäviä muuttolintujen lepäilyalueina, pesinnän aikaisina ruokailualueina sekä pesimäalueina: Savikon peltoalue, Sääperinjärveä ympäröivät pellot, Uudenkylän peltoalueet (mukaan lukien Uudenkylänlammen alue) ja Niiralan peltoalue.

Kesän 2005 linnustokartoituksessa Värtsilän laakson Natura-alueen pelloilla tavattiin yhteensä 27 pesimälajia ja 217 pesiväksi tulkittua lintuparia tai reviiriä. Pesimälinnuston kokonaistiheys näillä

Taulukko 3. Uudenkylänlammen pesivä vesi- ja rantalinnusto kesällä 2005, parimäärät vuonna 1994 (Hottola 1996) sekä vuoden 2005 parimäärien erotus verrattuna vuoteen 1994 (lihavoidulla runsastuneet lajit).

	Parimäärä 1994	Parimäärä 2005	Muutos 1994–2005
Haapana	2	1	-1
Tavi	18	5	-13
Sinisorsa	5	2	-3
Jouhisorsa	1	1	0
Heinätavi	-	1	+1
Lapasorsa	1	2	+1
Telkkä	6	1	-5
Mustakurkku-uikku	1	-	-1
Vesilinnut yhteensä	34	13	-21
Kaulushaikara	1	2	+1
Ruskosuohaukka	1	1	0
Luhtakana	-	2	+2
Luhtahuitti	2	4	+2
Ruisräikkä	-	1	+1
Nokikana	1	1	0
Pikkutylli	-	1	+1
Töyhtöhyppä	5	3	-2
Taivaanvuohi	7	8	+1
Kuovi	3	2	-1
Valkoviklo	1	-	-1
Metsäviklo	1	1	0
Liro	1	1	0
Rantasipi	1	1	0
Naurulokki	2	-	-2
Kalalokki	1	1	0
Kalatiira	1	1	0
Rantalinnut yhteensä	28	30	0
Vesi- ja rantalintuja yhteensä	21 lajia, 62 paria	22 lajia, 44 paria	-18

Taulukko 4. Uudenkylänlammen pesivä maalinnusto kesällä 2005, parimäärät vuonna 1994 (Hottola 1996) sekä vuoden 2005 parimäärien erotus verrattuna vuoteen 1994 (lihavoidulla runsastuneet lajit).

	Parimäärä 1991	Parimäärä 2005	Muutos 1991–2005
Pyy	1	1	0
Tuulihaukka	1	1	0
Nuolihaukka	-	1	+1
Lehtokurppa	-	1	+1
Sepelkyyhky	3	3	0
Käki	1	1	0
Sarvipöllö	1	1	0
Pikkutikka	1	-	-1
Kiuru	1	1	0
Metsäkirvinen	5	2	-3
Niittykirvinen	2	1	-1
Keltavästäräkki	1	1	0
Västäräkki	2	1	-1
Rautiainen	1	1	0
Punarinta	6	2	-4
Satakieli	1	1	0
Leppälintu	1	-	-1
Pensastasku	1	3	+2
Mustarastas	1	1	0
Räkättirastas	9	8	-1
Punakylkirasta	4	3	-1
Ruokokerttunen	40	45	+5
Rytikerttunen	1	1	0
Viitakerttunen	4	2	-2
Rastaskerttunen	-	1	+1
Lehtokerttu	-	8	+8
Hernekerttu	2	1	-1
Pensaskerttu	-	2	+2
Pajulintu	15	28	+13
Hippiäinen	1	1	0
Harmaasieppo	1	2	+1
Kirjosieppo	2	-	-2
Pyrstötiainen	-	1	+1
Hömötiainen	2	2	0
Töyhtötiainen	-	1	+1
Sinitiaainen	-	1	+1
Talitiaainen	1	1	0
Kuhankeittäjä	1	-	-1
Närhi	1	-	-1
Harakka	3	1	-2
Varis	1	2	+1
Peippo	9	9	0
Vihervarpunen	4	3	-1
Punavarpunen	2	2	0
Keltasirkku	4	2	-2
Pajusirkku	18	9	-9
Maalintuja yhteensä	38 lajia, 155 paria	40 lajia, 157 paria	+2 paria
Kaikki lajit yhteensä	59 lajia, 217 paria	63 lajia, 201 paria	-16 paria

peltoilla on 102 paria/km² (Taulukko 5). Peltoalueiden linnustoa laskettiin myös Natura 2000 -rajauksen ulkopuolelta ja tämän tarkastelun tulokset löytyvät myös taulukosta 5.

Suhteellisesti eniten pesiviä pareja tavattiin Sääperinjärven lähipeltoilta, vähiten lajeja ja pesiviä pareja oli tehokkaimmin viljelykäytössä olevilla peltoaloilla. Natura 2000 -alueella peltojen kymmenen runsainta lajia olivat: töyhtöhyppä (12,9 % pesimälinnustosta), pensaskerttu (12,0 %), kiuru (10,6 %), keltasirkku (9,2 %), pensastasku (8,8 %), kuovi (8,3 %), ruokokerttunen (5,5 %), viitakerttunen (5,1 %), punavarpuunen (4,1 %) ja ruisräikkä (3,7 %) sekä niittykirvinen (3,7 %).

3.8.2

Pesimälinnuston muutokset

Sääperin pesimälinnuston, etenkin vesilinnuston, on todettu taantuneen pahoin 1990-luvun alusta lähtien. Kesän 1991 linnustaselvityksessä Sääperillä pesi vesilintuja 13 lajia ja yhteensä 108 paria; vesilintukannan tiheys oli tuolloin 75 paria/km² (Hottola 1993a). Vastaavasti kesän 2005 kartoituksessa vesilintuja pesi 13 lajia ja yhteensä 55 paria ja vesilintukannan kokonaistiheys oli 38 paria/km² (Lindblom 2006).

Sääperinjärven pesimälajistosta ovat hävinneet lintujärvien tunnuslajeista pikku- ja naurulokki.

Taulukko 5. Sääperinlaakson peltoalueiden pesimälinnuston reviirimäärät kesän 2005 linnustokartoituksissa alueella Savikko – Sääperi – Uusikylä. Osa-alue 1: Sa = Savikko, osa-alue 2: Sä = Sääperi, osa-alue 3: Uk = Uusikylä, osa-alue 4: Ukl = Uudenkylänlampi, Yht. = koko kartoitusalueen reviirimäärät yhteensä, N = Natura 2000 -rajausalueen reviirimäärät (sulkeissa), + = tavattiin alueella pesimäaikaan.

	Sa (Sa N)	Sä (Sä N)	Uk (Uk N)	Ukl	Yht.(N)
Tuulihaukka	+ (+)	+ (+)	+ (+)	1	1(1)
Ruisräikkä	4 (2)	6 (5)	3 (1)	1	14 (8)
Pikkutylli	+ (+)	1	+ (+)	+	1(1)
Töyhtöhyppä	8 (5)	22 (13)	12 (10)	7	49(28)
Kuovi	5 (3)	19 (10)	8 (5)	5	37(18)
Taivaanvuohi	1 (1)	1 (1)	2 (2)	2	6(4)
Sarvipöllö	-	-	-	1	1(-)
Suopöllö	+ (+)	1 (1)	+ (+)	-	1 (1)
Törmäpääsky	-	-	5	-	5(-)
Keltavästäräkki	1 (1)	5 (3)	2 (2)	1	9(6)
Västäräkki	2 (1)	2 (1)	2 (2)	-	6(4)
Niittykirvinen	1 (1)	5 (4)	3 (3)	2	11(8)
Kiuru	7 (3)	17 (12)	10 (8)	4	38(23)
Pensastasku	8 (6)	16 (10)	6 (3)	3	30(19)
Pensassirkkalintu	1 (+)	2 (1)	2 (1)	1	5(2)
Viitasirkkalintu	-	2 (1)	-	-	2 (1)
Pikkukultarinta	1 (1)	-	-	-	1 (1)
Viitakerttunen	9 (4)	16 (6)	6 (1)	5	36(11)
Luhtakerttunen	1 (1)	4 (3)	-	-	6(4)
Ruokokerttunen	4 (4)	7 (5)	3 (3)	4	18(12)
Pensaskerttu	13 (7)	21 (14)	11 (5)	4	49(26)
Pajulintu	2 (2)	-	1 (1)	2	5(3)
Naakka	-	-	6 (-)	-	6 (-)
Kottarainen	2 (-)	2 (2)	4 (-)	-	8(2)
Pikkulepinkäinen	+ (+)	+ (+)	-	-	+ (+)
Pikkuvarpuunen	1 (1)	1 (1)	2 (2)	-	4(4)
Hemppo	1 (1)	-	-	-	1 (1)
Punavarpuunen	5 (3)	8 (5)	3 (1)	1	17(9)
Keltasirkku	8 (5)	13 (11)	10 (4)	3	34(20)
Peltosirkku	3 (2)	2 (1)	1 (1)	-	6(4) 1
Pajusirkku	-	-	1	1	2(1)
Yhteensä reviiitejä	87 (52)	174 (110)	103 (55)	47	415(217)
Yhteensä pesimälajeja	21 (20)	21 (21)	22 (18)	17	30(27)

Lokkikolonian katoamisella on ollut suora vaikutus järven vesilinnuston taantumaan (Lindblom 2006, Väisänen ym. 1998). Keskeisten lintuvesilajien taantuminen ja häviäminen on laskenut kansainvälisen tason linnustonsuojelukohteeksi luokitellun järven suojelullista arvoa merkittävästi. Sääperinjärven suojelupisteiksi saadaan Mikkola-Roosin (1996) mukaisesti laskettuna vuonna 1991 142,3, mutta vuonna 2005 enää 64,8.

Vaikka Sääperillä pesivien vesilintujen poikastuotto on parantunut vuosina 2003–2007, poikuekoot ovat jääneet kuitenkin keskimääräistä pienemmiksi (Kontkanen 2003–2007).

Sääperin pesimälinnuston yleistilan heikentymiseen 1990-luvulta lähtien voidaan nähdä useita erillisiä syitä. Rantaniittyjen pensoittuminen ja avoimen rantaniityn häviäminen on aiheuttanut työttöhyypän ja muiden avoimilla rantaniittyjä suosivien kahlaajien taantumaa (Lindblom 2006). Myös pienpetojen predaatiolla on haitallinen vaikutus linnuston pesimämenestykseen, sillä esimerkiksi minkki ja supikoira käyttävät ravinnokseen lintujen munia ja poikasia.

Uudenkylänlammen linnustollinen suojeluarvo on kohonnut viime vuosina, vaikka vesilinnusto onkin merkittävästi taantunut totaalisen umpeenkasvun takia. Suojelupisteet Mikkola-Roosin (1996) mukaan olivat vuonna 1991 53.3 ja vuonna 2005 67.2.

Lammen pesimälajistoon kuuluvat arvokkaat lintuvesilajit, kuten jouhisorsa, heinätavi, kaulus-

haikara, ruskosuohaukka, nuolihaukka, luhtakana, luhtahuitti, ruisrääkkä sekä varpuslinnuista rastaskerttunen. Suojeluarvoa kohottavat erityisesti kaulushaikaran, ruskosuohaukan, rastaskerttusen sekä rantakanojen, luhtakanan ja luhtahuitin, säännöllinen pesiminen lammella.

Lammen vuosittainen kuivatus heikentää erityisesti vesilintujen pesimämenestystä. Kesällä lammella on vesilintujen kannalta liian vähän avovettä. Uudenkylänlammella kesäaikana tehdyt havainnot viittaavat kaikkien vesilintulajien vähäiseen poikastuottoon. Linnustonsuojeluarvojen säilyttämisen ja palauttamisen takia Uudenkylänlammen kunnostustoimet ovat kiireelliset.

3.8.3

Muuttoaikainen linnusto

Värtsilän laakson arvoa lintualueena lisää sen huomattava merkitys lintujen muuttoaikaisena ruokailu- ja levähdysalueena. Alue tunnetaan valtakunnallisesti merkittävänä muuttolintujen levähdysalueena. Muuton huippukohta ajoittuu keväällä huhti- kesäkuuhun. Syksyllä muutto huipeutuu syys-lokakuussa. Muuttajien määrät vaihtelevat vuodesta toiseen. Taulukkoon 6 on koottu Sääperinjärvellä tavattavia muuttokertymälajien päämuuttokausien aikaisia suurimpia lepäilykerhyä (Lindblom 2006).

Kuva 9. Telkkä on runsastunut Sääperinjärvellä pöntötyksen myötä. Kuva: Harri Kontkanen.

Taulukko 6. Sääperinjärvellä tavattavia muuttokertymälajien päämuuttokausien aikaisia suurimpia lepäilykertymiä. Lähteinä: Hottola 1993a, Lintulista (vuoden 2005 havainnot) ja Pohjois-Karjalan lintutieteellisen yhdistyksen jäsenlehden Siipirikon muuttokatsaukset vuosikerroissa 1978–2005.

	Kevät	Syksy
Laulujoutsen	50	50
Metsähanhi	350–450	100
Tundrahanhi	50	100
Valkoposkihanhi	200	3 000 (15 000 / syksy 2006)
Haapana	400	300
Tavi	400–700	100
Sinisorsa	400–800	200
Jouhisorsa	100	50
Heinätavi	10	5
Lapasorsa	20–30	30
Punasotka	50	10
Tukkasotka	150–200	50
Lapasotka	10	20
Alli	100	100
Mustalintu	50	50
Telkkä	100	50
Uivelo	30–50	20
Tukkakoskelo	10	10
Isokoskelo	50	50
Kuikka	20	10
Silkkiuikku	50–100	50
Härkälintu	10	5
Mustakurkku-uikku	10	yksittäisiä
Merikotka	1–3	1–3
Nokikana	20	20
Kurki	100	100
Töyhtöhyppä	200–300	100
Lapinsirri	10	yksittäisiä
Pikkusirri	-	10
Jänkäsirriäinen	20	yksittäisiä
Suokukko	200–300	50–100
Jänkäkurppa	5	5–10
Taivaanvuohi	50–100	50–100
Kuovi	100	50–100
Mustaviklo	50–300	5
Punajalkaviklo	3–5	yksittäisiä
Valkoviklo	100–500	20
Metsäviklo	40	5–10
Liro	200–750	100
Rantasipi	20–40	10
Vesipääsky	10	yksittäisiä
Pikkulokki	350	10
Naurulokki	500–1 000	100–500
Kalalokki	200	100
Kalatiira	50	20
Tervapääsky	100–300	100–300
Törmäpääsky	100–300	100–300
Haarapääsky	100–300	100–300
Räystäspääsky	100–300	100–300
Keltävästäräkki	100–200	100–200

3.8.3.1

Sääperinjärvi

Sääperinjärvellä levähtää kevätmuuttoaikana yhteensä useita tuhansia sorsalintuja. Runsaimmat levähtävät puolisukelajatasorsat keväällä ovat tavi (enimmillään 700 yksilöä) ja sinisorsa (enimmillään 800 yksilöä). Kokosukelajatasorsista, sotkat, uikut ja telkkä levähtävät Sääperillä säännöllisesti (taulukko 6).

Päiväpetolinnuista Sääperinjärvellä pysähtyy muuttoaikoina säännöllisesti merikotkia, ruskosuohaukkoja ja kalasääskiä. Viklot ovat kahlaajista lukumääräisesti merkittävin lepäilijäryhmä. Myös töyhtöhyppä leväilee Sääperillä lukuisasti erityisesti kevätmuuttoaikaan. Pikkulokilla on valtakunnallisesti merkittäviä muuttokertymiä.

Rantakanat, kuten luhtakana, luhtahuitti ja nokikana, ovat Sääperinjärven vähälukuisia lepäileviä muuttolajeja.

Metsähanhi on kevätkaudella runsaslukuinen lepäilijä Sääperinjärvellä. Viime vuosina valkuposkihanhet ovat syksyllä olleet yksi runsaslukuisimmista alueella levähtävistä lajeista. Esimerkiksi lokakuun alussa 2006 järvellä yöpyi enimmillään jopa 15 000 valkuposkihanhea. Myös laulujoutsenia tavataan säännöllisesti sekä kevät- että syysmuutolla kymmenien yksilöiden kertyminä. Keltavästäräkki kuuluu pääskyjen ohella runsaslukuisimpiin Sääperillä levähtäviin varpuslintuihin. Sääperin rantapensastot keräävät runsaasti muuttolaajia levähtäviä hyönteissyöjiä. Esimerkiksi sinirinta on säännöllinen lepäilijä sekä kevät- että syysmuutolla.

3.8.3.2

Uudenkylänlampi

Värtsilänlaaksossa kevätmuutolla levähtäville vesilinnuille Uudenkylänlampi toimii merkittävänä ruokailupaikkana (taulukko 7). Syyskaudella Uudenkylänlampi on kuivillaan, eikä tarjoa vesilinnuille vaihtoehtoja ruokailualueita Sääperinjärven ohella.

Sorsalinnuista Uudenkylänlammen runsaimpia muuttokertymälajeja ovat haapana, tavi ja sinisorsa. Sukelajatasorsista Uudenkylänlammella levähtää eniten tukkasotkia ja telkkiä. Punasotka kuuluu lammen säännölliseen, mutta vähälukuiseseen levähtäjälajistoon. Koskeloista lukumääräisesti runsain on uivelo. Laulujoutsenet ja metsähanhet kerääntyvät kevätmuuton aikana Sääperinjärven ohella myös Uudenkylänlammelle.

Kahlaajista liro on yleensä runsaslukuisin Uudenkylänlammella levähtävistä lajeista. Rantasipejä levähtää erityisesti kevätmuutolla usein muutamien linnun parvia.

Muita Uudenkylänlammella säännöllisesti tavattavia muuttovieraita ovat pikkutylli, töyhtö-

hyppä, lapinsirri, jänkäkurppa, taivaanvuohi, pikkukuovi, mustapyrstökuiiri, musta-, punajalka- ja valkoviklo, pikkulokki sekä siemensyöjistä pohjansirkku. Pääskyt käyttävät syysmuuttoaikana lammen ruovikkoaluetta yöpymispaikkana. Muuttoaikoina Uudenkylänlammen rantapensakoissa tavataan varpuslinnuista esim. peukaloisia, rautiaisia ja sinirintoja. Rantapensakoissa lepäilevistä muista hyönteissyöjistä lukuisimpia ovat lehto-, herne- ja pensaskerttu, tiltalti, pajulintu, sekä harmaasiippo. Värtsilänlaaksoon parveutuville kottaraisille Uudenkylänlampi tarjoaa suojaisia yöpymisruovikoita.

Taulukko 7. Uudenkylänlammella kevätmuuttoaikana tavattavia muuttokertymälaajien enimpää päämuuton aikaisia lepäilijämääriä. Lähteinä: Hottola 1996a, Lintulista (vuoden 2005 havainnot) ja Pohjois-Karjalan lintutieteellisen yhdistyksen jäsenlehdessä Siipirikon muuttokatsaukset vuosikerroissa 1978–2005.

	Kevät
Laulujoutsen	30–50
Metsähanhi	200–400
Haapana	100–200
Tavi	100–300
Sinisorsa	200–400
Jouhisorsa	30–50
Heinätavi	50–10
Lapasorsa	10–20
Tukkasotka	50
Telkkä	50
Uivelo	10–20
Silkkiuikku	10
Härkälintu	yksittäisiä
Mustakurkku-uikku	yksittäisiä
Pikkutylli	5
Töyhtöhyppä	100–200
Lapinsirri	5–10
Suokukko	50–100
Jänkäkurppa	5
Taivaanvuohi	30–50
Kuovi	50–100
Mustaviklo	50
Punajalkaviklo	yksittäisiä
Valkoviklo	50
Metsäviklo	20
Liro	100
Rantasipi	10
Pikkulokki	50
Naurulokki	200
Kalalokki	100
Tervapääsky	100
Törmäpääsky	200
Haarapääsky	200
Räystäspääsky	200

Kuva 10. Heinätaville ja muille linnuille taataan pesimärauha liikkumisrajoituksilla.
Kuva: Harri Kontkanen.

3.8.3.3

Muuttolepälilajistolle merkittävimmät peltoalueet

Sääperinjärveä ympäröivien rantapeltojen ohella Uudenkylän pellot muodostavat Värtsilänlaakson merkittävimmän muuтонаikaisen lepäilyalueen useiden lajiryhmien edustajille.

Sääperinjärven rantapelot

Sääperinjärven rannalla sijaitsevia Noidanniemen ja Paloniemen peltoja käyttävät ruokailualueinaan joutsenet, hanhet, sorsalinnut, petolinnut, kahlaajat, kyyhkyt ja monet varpuslinnut. Metsähanhia tavataan muuttoaikoina säännöllisesti satoja, haapanoita, taveja ja sinisorsia useita satoja, sepelekyhkyjä nelinumeroisia lukuja, sekä varpuslinnuista mm. lapinsirkkuja sadoittain. Värtsilänlaaksossa säännöllisesti tavattavat uhanalaiset tunturikiurut suosivat erityisesti Sääperin rantapeltoja. Rantapeltoalueille kerääntyvät suuret muuttokerään-

tymät vaikuttavat merkittävästi koko Värtsilänlaakson alueen suojeluarvoon. Sääperin rantapeltoille kevätkaudella säännöllisesti muodostuvilla pienialaisillakin tulvalammikoilla on huomattava merkitys muuttolepälilajille.

Savikon pellot

Savikon alueella Sääperinjärven länsipuolella käy ruokailemassa lähialueille kerääntyneitä avomaaympäristön muuttolajeja, kuten hanhiparvia, erityisesti metsähanhia ja valkoposkiahanhia sekä pieniä määriä kurkia. Päiväpetolinnuista Savikossa tapaa erityisesti sinisuo-, hiiri-, tuuli- ja ampuhaukkoja. Myös suopöllö on paikalla säännöllinen tuttavuus. Peltoympäristössä levähtävistä muuttokahlaajista tavataan säännöllisesti kymmenpäisinä parvina töyhtöhyyppejä sekä pienempiä määriä mm. tyllejä, kapustarintoja, suokukkoja ja kuoveja. Varpuslinnuista Savikon pellot ovat muuttoaikoina erityisesti kiurujen, niittykirvisten, rastaiden, peippojen ja järripeippojen sekä pulmusten ja lapinsirkkujen suosiossa. Alue on varsinkin siemensyöjien suosiossa ja parhaimmillaan on alueella havaittu jopa 10 000 peippolintua. Talvikaudella Savikon pellot ovat olleet varmimpia paikkoja nähdä Värtsilässä talvehtivia hiiri- ja lapinpöllöjä. Harvinaisimpia Savikossa tavattuja muutolla lepäilyjä edustavat neitokurki ja mustaotsalepinkäinen.

Uudenkylän pellot

Jänisjoen muodostaman silmukan sisäpuolelle jäävät Uudenkylän pellot sijaitsevat välittömästi Sääperinjärven eteläpuolella. Peltoalueelle muodostuu keväällä tulva Hopeakallion koillispuolelle viettävien peltojen alavaan notkelmaan. Toinen tulvalammikko on muodostunut useana keväänä Räykynvaaran pohjoispuolisille pelloille. Uudenkylän peltojen tulvalammilla ruokailee ja lepäilee säännöllisesti vähintään kymmenissä laskettavia määriä niin laulujoutsenia, metsähanhia, puolisukeltajorsia kuin kahlaajiakin. Jälkimmäisistä tavataan erityisesti taivaanvuohia, suokukkoja ja vikloja. Syyskaudella pellot ovat pääosin kuivia, mutta pelloille kerääntyy runsaita määriä monia muutolla lepäilyjä.

Peltoalueen runsaita varpuslintulepälilyjä keväät- ja syysmuuttokaudella edustavat mm. kiuru, keltävästäräkki, niitty- ja lapinkirvinen (jälkimmäinen lähinnä syksyllä), sekä pulmunen (lähinnä keväällä) ja lapinsirkku. Alkusyöksyllä korjaamattomat viljapellot ja pellonreunapensaikat keräävät lepäileviä hyönteissyöjiä, kuten pensastaskuja ja sinirintoja. Uudenkylän pellot ovat muuttoaikoina myös saalistavien petolintujen suosiossa. Uudenkylän pelloilla tavataan säännöllisesti myös harvinaisempia muuttolajeja; paikallisena on tavattu mm. usei-

ta aro- ja niittysuohaukkoja, lyhytvarvaskiuru sekä mustapäätasku. Sääperinjärveä ympäröivien rantapeltojen ohella Uudenkylän pellot muodostavat Värtsilänlaakson merkittävimmän muuтонаikaisen lepäilyalueen useiden lajiryhmien edustajille.

Niiralan pellot

Niiralan peltoalue kerää usein suuria määriä runsaimpia muuttolepälilälajeja. Pääosin rajavyöhykkeelle sijoittuvat pellot ovat rauhallisia, joten niillä viihtyvät mm. Värtsilänlaaksossa lepäilevät hanhet ja kurjet. Niiralan pellot ovat muuttoaikaan myös petolintujen suosiossa. Peltoympäristössä lepäilevien kahlaajalajien määrät ovat paikalla suuria, töyhtöhyypän ja kuovin runsaimmat lepälilijämäärät lasketaan jopa sadoissa ja kapustarinnan suurimmat määrät ovat olleet yli tuhat lintua.

Peltoympäristöä muutto- ja pesimäkautisena ravinnonhankintakohteena suosivia nauru- ja kalalokkeja kerääntyä alueelle säännöllisesti runsaiksi ruokailuparviksi. Muuttokausien suuret sepelkyyhkyjen paikallisparvet ovat Niiralalle leimaa antavia. Varpuslinnuista kiuru, niittykirvinen ja västäräkki ovat runsaslukuisia lepälilijöitä. Sekä keväällä että syksyllä ruokailee alueella usein suuria rastasparvia. Myös peippojen, järripeippojen, pulmusten ja lapinsirkujen paikallismäärät kasvavat usein suuriksi. Niiralan pelloilla lepälilileitä harvi-

naisia muuttolajeja edustavat mm. punakaulahanhi, useita kertoja tavatut kattohaikarat, sekä aro- ja niittysuohaukat sekä keräkurmitsa.

3.8.4

Yölaulajat

Yölaulajat ovat pesimäaikaan yöaktiivisia lintulajeja. Värtsilänlaakson kaksi lähekkäin sijaitsevaa lintukosteikkoa yhdessä monimuotoisen maatalousympäristön kanssa luovat edellytykset runsaalle ja monipuoliselle yölaulajalajistolle. Erityisesti Savikon peltoalueet olivat 1990-luvulla Sääperinlaakson tärkein yölaulajien keskittymäalue. Salaojituksen yleistymisen seurauksena ovat avo-ojia reunustavat pensaikat vähentyneet 2000-luvulla, mikä on vähentänyt alueen yölaulajalajistoa. Ruisräkkäkanta on säilynyt kuitenkin vahvana ympäristössä tapahtuvista muutoksista huolimatta.

Kesällä 2005 tavattiin Värtsilän laakson Natura-alueella yhteensä 11 yölaulajalajia. Näistä säännöllisesti vuosittain tavattavia lajeja ovat esimerkiksi kaulushaikara, satakieli sekä pensassirkkalintu. Ruisräkkään määrät ovat Värtsilän alueella vaihdelleet 1990-luvulta lähtien muutamasta yksilöstä jopa 60 räkkävään koiraaseen. Kesällä 2005 laulavien koiraiden määrä oli 21. Rantakanoista kesällä 2005 tavattiin luhtakana ja luhtahuitti. Kerttuis-

Kuva 11. Värtsilän pelloilla lepälilileä syksyisin tuhansia valkoposkikihanhia. Kuva: Harri Kontkanen.

ta lukumääräisesti runsaimpana esiintyvä laji on viitakerttunen. Luhtakerttunen ja viitasirkkalintu ovat Värtsilän laakson Natura 2000 -alueella lähes vuosittain tavattuja suhteellisen vähälukuisia lajeja. Kesällä 2005 tavattiin pesivänä harvinainen pikkukukutarinta. Rastaskerttunen on ollut Värtsilässä melko harvinainen vieras, mutta kesällä 2005 laji tavattiin Uudenkylänlammella.

3.8.5

Lintudirektiivin liitteen I lajit sekä uhanalaiset ja silmälläpidettävät lintulajit

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueella ja sen lähiympäristössä pesii 15 lintudirektiivin liitteen I lajia. Pesivistä lajeista 19 on valtakunnallisesti uhanalaisia (taulukko 8).

Taulukko 8. Värtsilän laakson Natura 2000 -alueella ja sen lähiympäristössä pesivät lintudirektiivin liitteen I sekä uhanalaiset ja alueellisesti uhanalaiset lajit. D = Lintudirektiivin liitteen I lajit; Suomen uhanalaisluokitus: RE = hävinneet, CR = äärimmäisen uhanalaiset, EN = erittäin uhanalaiset, VU = vaarantuneet, NT = silmälläpidettävät lajit, A = alueellisesti uhanalaiset lajit.

Laji/pesivät lajit	Esiintyminen Värtsilän laakson Natura 2000 -alueella ja lähiympäristössä
Laulujoutsen D	Pesimälaji (vuosina 2003–2006, 1 pari), satoja läpimuuttajia, muuttokertymissä kymmeniä.
Kaulushaikara D, NT	Pesimälaji (2–3 reviiriä).
Mustakurkku-uikku D	Taantunut pesimälaji, aiemmin puolen kymmentä pesivää paria, 2000-luvun alun pesimiskanta 0–2 paria. Suomen kanta 2 000–4 000 paria on kolmasosa koko Euroopan pesimäpopulaatiosta.
Kuikka D	Pesimälaji Värtsilänlaakson lähialueilla (esimerkiksi kesällä 2006 Kaustajärvellä), säännöllinen muuttolaji, lepäilijöitä Sääperillä useita kymmeniä muuttokautta kohden.
Uivelo D	Pesinyt, lepäileviä muuttajia useita kymmeniä muuttokautta kohden.
Metso NT, A	Harvalukuinen pesimälaji Värtsilänlaakson ympäristön metsäalueilla.
Mehiläishaukka D, NT	Pesimälaji (Värtsilän alueella yhteensä 3–5 paria) ja läpimuuttaja.
Ruskosuohaukka D, NT	Pesimälaji (2 paria) ja läpimuuttaja.
Sinisuhaukka D, NT	Pesimälaji (Värtsilän-alueen arvio 1–5 paria) ja läpimuuttaja.
Tuulihaukka NT	Pesimälaji ja läpimuuttaja.
Taivaanvuohi A	Muuttokertymä- ja pesimälaji, Sääperin – Uudenkylän pesimäkanta kesän 2005 kartoituksissa noin 20 paria.
Kuovi A	Muuttokertymä- ja pesimälaji, Värtsilänlaakson pesimäkanta 20–40 paria.
Pikkukuovi A	Pesimälaji Värtsilänlaakson lähialueilla, Värtsilän pesimäkanta-arvio 1–3 paria, säännöllinen muuttolaji.
Liro D, A	Vähälukuinen pesimälaji, muuttolajina runsas.
Pikkulokki D	Värtsilässä paikallisesti taantunut pesimälaji.
Naurulokki VU	Katosi 2000-luvun alkuvuosina Värtsilästä pesivänä, aiemmin Sääperinjärvellä säännöllisesti 100–200 pesivää paria.
Kuningaskalastaja D	Pesintään tai pesinnän yritykseen viitaten tavattiin Jänisjoella vuosittain kesinä 1999–2003.
Käki NT	Tavallinen pesimälaji.
Käenpiika VU	Vähälukuinen pesimälaji ja läpimuuttaja.
Palokärki D	Muutamia pesiviä pareja Värtsilänlaakson ympäristössä.
Pikkutikka VU	Pesimälaji (1–2 paria), vaellus- ja talvievias.
Valkoselkätikka D, CR	Vaellus- ja talvievias, sekä satunnaispesijä. Pesinyt 1990-luvulta alkaen säännöllisesti Sääperinlaakson välittömässä läheisyydessä valtakunnanrajaan rajautuvilla metsäalueilla Venäjän puolella, vuonna 2006 tehtiin ensimmäinen pesälöytö myös Värtsilänlaakson alueelta.
Tiltalti VU	Harvalukuinen pesimälintu ja tavallinen läpimuuttaja.
Kuukeli NT, A	Taantunut todennäköinen pesimälaji (mahdollisesti hävinnyt).
Kottarainen NT	Taantunut pesimä- ja muuttolaji.
Pikkulepinkäinen NT	Harvalukuinen pesimälaji ja läpimuuttaja.
Varpunen NT	Selvästi vähentynyt pesimälaji.
Pikkulepinkäinen D	Harvalukuinen pesimälaji, tavallinen, mutta vähälukuinen muuttolaji. Todennäköisesti vähentynyt alueella sekä pesivänä että muuttolajina.
Isolepinkäinen A	Pesimälaji. Tavallinen, mutta vähälukuinen muuttolaji, myös talvehtija.
Nokkavarpuinen NT	Säännöllinen ympärivuotinen vierailija (pesimäkanta 0–2 paria).
Peltosirkku D, VU	Taantunut pesimälaji ja vähälukuinen muuttolaji.
Kultasirkku CR	1970-luvulta 1990-luvun loppuun säännöllinen pesimälaji, keskimäärin 10–20 paria/reviiriä vuosittain, viimeinen havainto vuodelta 2003.

Taulukko 9. Värtsilän laakson Natura 2000 -alueella ja sen lähiympäristössä läpimuuttavat lintudirektiivin liitteen I sekä uhanalaiset ja alueellisesti uhanalaiset lajit. D = Lintudirektiivin liitteen I lajit; Suomen uhanalaisluokitus: RE = hävinneet, CR = äärimmäisen uhanalaiset, EN = erittäin uhanalaiset, VU = vaarantuneet, NT = silmälläpidettävät lajit, A = alueellisesti uhanalaiset lajit.

Laji/läpimuuttavat lajit	Esiintyminen Värtsilän laakson Natura 2000 -alueella ja lähiympäristössä
Pikkujoutsen D	Vähälukuinen muuttolaji.
Metsähanhi D, NT, A	Runsas muuttolaji, lepäilijämäärät valtakunnallisesti merkittäviä, kevätmuutolla säännöllisesti 350–450 yksilön paikalliskertymiä. Värtsilänlaakso kuuluu metsähanhen valtakunnallisesti tärkeisiin muuttokertymäalueisiin.
Kiljuhanhi D, CR	Satunnainen muuttovieras, tavattu 1970-luvun jälkeen kerran.
Valkoposkihanhi D	Runsas muuttolaji, muuttokertymissä enimmillään 3 000–15 000 yksilöä.
Ristisorsa NT	Satunnaisvieras.
Mustalintu D, NT	Tavallinen muuttolaji, Sääperillä lepäilee säännöllisesti pieniä paikallisparvia. Muuttoparvia nähdään säännöllisesti keväällä, keskikesällä koiraiden sulkasatomuuton yhteydessä sekä syysmuuton huipun yhteydessä.
Lapasotka D, VU	Muuttovieras.
Allihaahka D	Satunnainen muuttovieras.
Kaakkuri D, NT	Säännöllinen muuttolaji, lepäilijöitä yksittäin.
Riekkö A	Satunnainen talvievias Sääperinjärven ympäristössä.
Viiriäinen RE	Satunnainen kesäviera (mahdollisesti satunnaispesijä).
Haarahaukka D, EN	Säännöllinen mutta vähälukuinen muuttovieras, myös pesimäaikaisia kierteilijöitä, pesinyt satunnaisesti.
Merikotka D, VU	Läpimuuttaja, potentiaalinen pesimälaji.
Niittysuohaukka D	Satunnaisvieras.
Kiljukotka D, RE	Satunnaisvieras.
Maakotka D, VU	Harvalukuinen muuttolaji, läpimuuttava kanta kevätkaudella arviolta 5–15 kotkaa.
Kalasääski D, NT	Pesimäaikainen ruokavieras Sääperinjärvellä ja läpimuuttaja.
Suokukko D, NT, A	Runsas muuttolaji.
Heinäkurppa D, RE	Harvinainen muuttovieras.
Mustapyrstökuiri EN	Säännöllinen mutta vähälukuinen muuttovieras (yleensä 1–3 yksilöä/kevät).
Punakuiri D, NT	Niukasti tavattava muuttolaji.
Rantakurvi D, CR	Satunnaisvieras.
Vesipääsky D	Niukka muuttolaji.
Harmaapäätikka D, NT, A	Säännöllinen talvi- ja vaellusvieras, tavattu myös pesimäaikaan ja potentiaalinen uusi pesimälaji.
Pohjantikka D, NT, A	Vähälukuinen vaellus- ja talvievias, Värtsilänlaakson lähialueiden pesimälajistoon kuumuminen todennäköistä.
Turkinkyhky VU	Satunnaisvieras.
Turturikyhky VU	Satunnaisvieras, 1980- ja 90-lukujen taitteessa säännöllinen kesäkaudella, saattanut myös pesiä tuolloin.
Uuttukyhy A	Vuosittainen muuttovieras ja satunnaispesijä.
Kangaskiuru D, NT, A	Harvinainen muuttovieras.
Lapintiaainen NT	Vaellusvieras.

3.9

Muut eläimet

3.9.1

Kalasto

Sääperinjärven nykyinen kalasto on voimakkaasti särkivaltainen. Sääperillä on tehty vuonna 1981

selvitys järven kalastuksesta ja kalakantojen hoitosuunnitelma (Pikkarainen 1981), jonka mukaan järven kalastoon kuuluvat mm. ahven, hauki, lahna, särki ja ruutana. Järveen on istutettu siikaa ja kuhaa. Kesän 2005 hoitokalastuksen yhteydessä havaittiin, että kuha lisääntyy järvestä luontaisesti.

Taulukko 10. Sääperinjärven koekalastuksen tulokset kalalajeittain kaikkien kalastuskertojen keskiarvona (Jaakko Pöyry Oy 2001).

Kalalaji	g/verkko	%
Särki	1 969	74,6
Lahna	165	6,2
Salakka	153	5,8
Ahven	123	4,7
Kuha	112	4,2
Hauki	41	1,6
Kiiski	62	2,3
Säyne	2	0,1
Ruutana	12	0,5
Yhteensä	2 639	100,0

3.9.2

Pohjaeläimistö

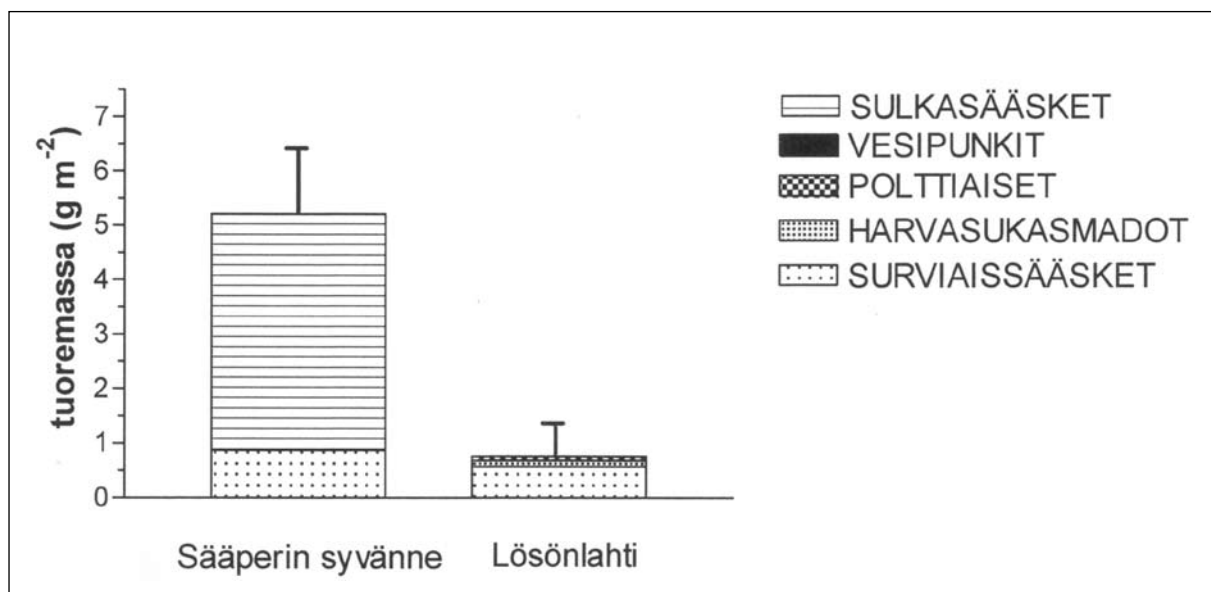
Sääperinjärven pohjaeläimistön tilaa kartoitettiin kesällä 2005 osana lintuvesihanketta (Leppä 2006). Pohjaeläinnäytteet otettiin Sääperinjärven syvänteestä (7,4 m) sekä Lösönlahden rantavyöhykkeestä 1 m syvyydestä.

Sääperinjärven syvänteestä tavattiin runsaasti sulkasääsken toukkia sekä harvalukuisesti surviaissääskitoukkia, polttiaistoukkia ja harvasukasmatoja. Sulkasääsket pois lukien syvänteen pohjaeläimistö oli niukka ja vähälajinen (kuva 1). Pohjaeläinbiomassan keskiarvo oli 5,21 g m⁻² (sd = 1,32).

Lajisto edustaa tyypillistä rehevää, happikadosta kärsivää järveä.

Lösönlahden pohjaeläimistö oli selkeästi syväntettä monipuolisempi koostuen surviaissääski- ja polttiaistoukista, harvasukasmadoista, vesipunkkeista ja simpukoista. Biomassa-arvo kohosi peräti 277 g m⁻² neliömetrille, sillä kahteen näytteeseen osui suurikokoinen simpukka. Ilman isojärvisimpukoita Lösönlahden biomassa-arvio (0,77 g m⁻²) on varsin alhainen.

Sääperinjärven syvänteen pohjaeläimistö ilmentää melko korkeaa ravinteikkuutta ja heikkoja happioloja. Lösönlahden pohjaeläimistö ilmentää syvänteen tavoin varsin ravinteikkaita oloja.

Kuva 12. Sääperinjärven pohjaeläinbiomassat syyskuussa 2005 (g m⁻²). Lösönlahden biomassa on kuvassa ilmoitettu ilman isojärvisimpukoita, joiden vaikutus biomassakeskiarvoon olisi ollut huomattava.

Sudenkorennot

Erittäin uhanalaisen (EN) viherukonkorenon toukkien on todettu esiintyvän vain järvissä, joissa kasvaa sahalehteä. Viherukonkorento munii munansa yleensä sahalehdelle. Toukat elävät vain sahalehden lehtiruusukkeissa ja ne tarvitsevat sahalehden suojaa välttääkseen kalapredaatiota (Rantala ym. 2000). Viherukonkorento on luontodirektiivin liitteen IV laji.

Sahalehti kasvaa harvinaisena vain runsasravinteisissa, emäksisissä järvissä. Se kuuluu kilpukkasveihin ja kasvaa vedessä kelluen niin, että vain rönsyt ovat pohjassa kiinni. Suomessa tavataan vain emikasveja, minkä takia kasvi lisääntyy ainoastaan kasvullisesti.

Viherukonkorenon kartoituksia tehtiin Sääperinjärvellä vuosina 2003–2005. Sahalehtikasvustot sijaitsevat järven länsiosassa Lösönlahdella. Sahalehtikasvustot olivat vuonna 2003 pinta-alaltaan pieniä ja niitä on harvakseltaan. Sahalehtikasvustojen tiedetään olleen 1980-luvulla laajempia ja tiheämpiä. Vuonna 2003 kasvustoista löytyi useita viherukonkorenon toukkia, useita sukukypsiä koiraita ja munivia naaraita.

Vuonna 2004 viherukonkorentoja löytyi 3. Sahalehtikasvustot olivat tiheitä, mutta pääosin veden alla. Vuonna 2005 sahalehtikasvustojen tila oli huonontunut. Osa kasveista oli kuollut ja osa vajonnut pohjaan. Ruskoärviä oli täyttänyt miltei koko lahdelman. Viherukonkorentoja löydettiin vain yksi yksilö.

Muut lajit

Keväällä 2002 Sääperinjärvellä kartoitettiin viitasammakopopulaation elinvoimaisuutta kolmen muun pohjoiskarjalaisen lintuveden (Sysmäjärvi, Peijonniemenlahti ja Höytiäisen suisto) ohella (Hirvonen 2002). Viitasammakko on luontodirektiivin liitteen IV laji.

Tulosten mukaan Sääperinjärvellä viitasammakopopulaatio on runsas, eikä sen olemassaolo ole uhattuna. Laji ei tutkimuksen mukaan karta vedenlaadultaan huonoja kohteita. Viitasammakko käyttää lisääntymisympäristönään kelluvia ruovikkolauttoja, jotka suojaavat sammakoita aurinkolta ja pedoilta.

Piilovaaran vieruslampi ympäröivine luonnontilaisine soineen on Suomessa vaarantuneen rupiliskon elinbiotooppi. Rupilisko on luontodirektiivin liitteen II ja IV laji ja se on arvioitu viimeisimmässä uhanalaisuusarvioinnissa (Rassi ym. 2000) vaarantuneeksi (VU) lajiksi.

Historia

Värtsilän vanhin asutus on peräisin 1400-luvulta. Värtsilä kuului vuonna 1651 perustettuun Tohmajärven pitäjään aina vuoteen 1920 saakka, jolloin Värtsilän kylä erosi omaksi pitäjäkseen. Vuonna 2005 toteutettiin Värtsilän ja Tohmajärven kuntaliitos, jolla Värtsilä liitettiin uudestaan Tohmajärven kuntaan.

Värtsilän sijainti Venäjän ja Suomen suuriruhtinaskunnan rajalla vaikutti pitäjän vaiheisiin monella tavalla. Stolbovan rauhassa vuonna 1617 Inkerinmaa ja Laatokan Karjala, mukaan lukien Värtsilä, liitettiin Ruotsiin. Suomen sodan seurauksena, Haminan rauhassa vuonna 1809 koko Suomi joutui takaisin Venäjän valtaan ja sai sisäisen itsehallinnon. Vanha Suomi eli Viipurin ja Laatokan Karjala yhdistettiin muuhun Suomeen 1812. Kun Suomi itsenäistyi 1917, Suomen ja Karjalan itäraja vahvistettiin Tarton rauhassa Stolbovan rauhan rajalle.

Talvisodassa vuonna 1940 Suomi menetti Karjalan jälleen Neuvostoliitolle. Jatkosodassa (1941–44) Suomi aluksi valloitti takaisin menetetyt alueet ja miehitti myös suuren osan Itä-Karjalaa. Moskovan välirauhassa vuonna 1944 raja palautettiin takaisin talvisodan jälkeisille linjoille. Värtsilän kunnasta kaksi kolmasosaa luovutettiin takaisin Neuvostoliitolle. Metallitehdas, rautatieasema ja suuri osa taajamaa jäivät Neuvostoliiton puolelle. Valtakunnan rajan tälle puolelle jäi Värtsilän vanhimmista kylistä Uusikylä, jonka asutus keskittyy Jänisjoen laaksoon.

Sodanvaiheista Värtsilässä on vanhan kirkon paikalle vuonna 1992 pystytetty muistomerkki, jossa on suomen- ja venäjänkielinen teksti:

”Tällä paikalla ovat sijainneet Värtsilän kirkko 1868–1941 sekä sotien 1918, 1939–1940 ja 1941–1944 suomalaisten sankarihaudat. Aika on sodalla ja aika rauhalla Saarn. 3:8”.

Värtsilästä kehittyi 1800-luvulta lähtien voimakas teollisuuspitäjä, johon vaikutti alueen hyvät liikenneyhteydet Jänisjoen varrella. Jänisjoki oli tärkeä liikkumisväylä ja Uusikylä sen lastauspaikka kosken alapuolella. Teollisuuden keskittymiseen vaikutti oleellisesti vuonna 1894 valmistunut Karjalan rata, joka liitti sen kotimaisen teollisuuden piiriin.

Värtsilä Oyj Abp -nimisen suomalaisen pörssi-yhtiön juuret ovat Värtsilässä. Teollisuuden keskittymisen Värtsilään lähti liikkeelle pastori Gustaf Löfströmin vuonna 1834 perustamasta sahalaistoksesta. Kiteeläinen teollisuusmies Nils Ludvig Arppe osti sahan vuonna 1836 ja rakennutti vuonna 1851 sahan rinnalle Värtsilän rautaruukin, josta aikaa myöten syntyi Värtsilä-yhtymä (Haavikko 1984).

Alueen nykyinen käyttö

Alueen vetovoimatekijöitä ovat Laatokan lehtovyöhykkeen ansiosta monimuotoinen luonto, rikas kulttuuri- ja luonnonmaisema sekä rajan läheisyys. Värtsilän laakson Natura-alue on pääosin normaalissa maatalouskäytössä. Alueen virkistyskäyttömuodoista tärkeimpiä ovat kalastus, metsästys ja luonto- ja linturetkeily.

3.11.1

Maatalous

Jänisjokivarressa maatalous on säilynyt tärkeimpänä elinkeinona. Pellot ovat tehokkaassa käytössä, eikä peltojen umpeenkasvua ole päässyt tapahtumaan. Maatalousympäristön muutokset liittyvät tuotantosuunnan muutokseen, jonka mukaan alueella harjoitettu lypsykarjatalous on vähentynyt voimakkaasti. Vielä 1970-luvulla Sääperin rantapellot olivat yhteislaitumina. 1980-lu-

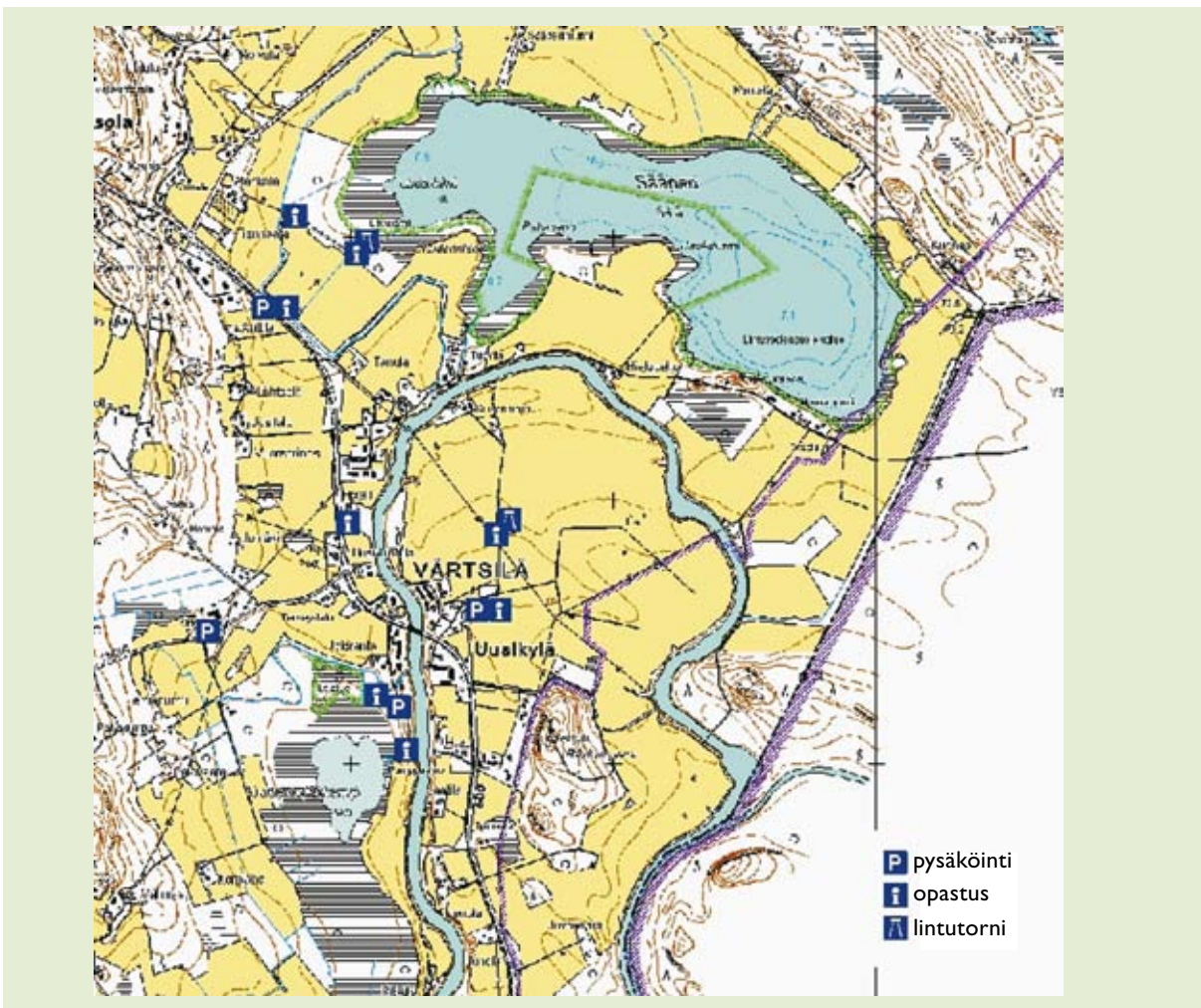
vulta lähtien laidunnus on loppunut Sääperin ja Uudenkylänlammen ranta-alueilla. Tilakoko on suurentunut, maankäyttö tehostunut ja maiseman pienpiirteisyys vähentynyt. Tästä esimerkkinä ovat avo-ojien ja pientareiden väheneminen. Värtsilän laakson Natura-alueella on jäljellä kolme eläintilaa sekä yksittäisiä hevosia kotieläiminä.

3.11.2

Linturetkeily ja muu luontoharrastus

Sääperinjärvi ja koko Värtsilänlaakso on sekä valtakunnallisesti että kansainvälisesti tärkeä linturetkeilykohde. Ulkomaisia lintumatkailijoita kiinnostaa erityisesti Värtsilänlaakson monipuolinen yölaulajalajisto. Esimerkkinä voidaan mainita pikkukultarinta ja viirusirkkalintu, joita voi havainnoida reviiereillä laulavana koko läntisessä Euroopassa lähinnä vain Suomessa. Muita kiinnostavia lajeja ovat mm. kanalinnut, pöllöt, tikat, sirkkalinnut ja viitakerttuset (Lindblom 2006).

Sysmäjärvi ja Sääperi – Pohjois-Karjalan lintuvesien aatelialue -hankkeen yhtenä tavoitteena oli

Kuva 13. Värtsilän laakson palvelurakenteet. Peruskartta © Maanmittauslaitos lupa nro 2/MYY/8.

alueen palveluvarustuksen parantaminen hienojen luontoelämysten tarjoamiseksi kävijöille. Uudenkylän peltoalueelle rakennettiin uusi Hopeakallion lintutorni. Värtsilän kesäteatterin yhteyteen rakennettiin lintutornilla kävijöiden käyttöön P-alue. Lisäksi pystytettiin opastaulut Uudenkylänlammelle (2 kpl), Hopeakallion (2 kpl) ja Sääperinjärven (3 kpl) lintutornien yhteyteen sekä Hotelli Sinilinnun pihaan. Opastauluissa on neuvottu ja ohjattu liikkumista vähiten haittaa aiheuttaville ja tarkoitukseen parhaiten soveltuville alueille. Opastaulujen lisäksi Sääperinjärven lintutornille johtavat pitkospuut kunnostettiin.

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueet sijaitsevat aivan rajavyöhykkeen tuntumassa. Räykynvaara on kokonaan rajavyöhykkeellä. Rajavyöhykkeellä oleskelu ja toiminta on luvanvaraista. Rajavyöhykelupaa voi anoa Värtsilän rajavartioasemalta.

3.11.3

Metsästys

Metsästys kuuluu Värtsilänlaakson perinteisiin virkistyskäyttömuotoihin. Värtsilänlaakso kuuluu Tohmajärvi – Värtsilän riistanhoitoyhdistyksen toimialueeseen. Alueella toimii 11 metsästysseuraa, joista Värtsilän riistamiehet ry. on Sääperin ja Uudenkylänlammien alueella toimiva seura. Alueella vesilinnusto on tärkein riistaeläin ja vesilintujen metsästysalueena Sääperi on Värtsilän tärkein alue. Värtsilän riistamiesten metsästysseurassa on 162 jäsentä, joista on arviolta 40–50 vesilintujen metsästäjää.

Metsäkauris on runsastunut Värtsilän laakson Natura 2000 -alueella. Laji on kuitenkin paikallisen metsästysseuran päätöksellä rauhoitettu v. 2005. Päätös tarkistetaan vuosittain. Lisäksi Sääperin itäosa (entinen rajavyöhyke) on vesilintujen metsästykseltä rauhoitettua aluetta.

Paikalliset metsästäjät ovat harjoittaneet pienpetopyyntiä riistanhoitotyönä. Lintuvesihankkeen toimesta pyynti toteutettiin vuosina 2005–2007 tehostetusti hankkeen kustantamalla pyydyksillä.

3.11.4

Kalastus

Virkistyskäytön kannalta erityisesti talviaikainen kalastus on Sääperinjärvellä merkittävää. Hoi tokalastuksella Sääperistä on pyydetty vuosina 2005–2007 noin 30 000 t pääosin särkikalaa. Kalakannan vinoutumiseen on ensisijaisesti syynä vesistön rehevöityminen.

Sääperinjärvellä on useita venevalkamia. Järven pohjoisrannalle rakennettiin vuonna 2005–2007 veneenpitopaikka sekä järven etelärannalle venevalkama talvella 2006–2007 Sääperin kunnostushank-

keen toimesta. Veneenpitopaikkoina käytetään myös kahta yksityisten maanomistajien omistuksessa olevaa paikkaa, joista toinen sijaitsee järven pohjoisrannalla ja toinen Haponojan alkupäässä.

3.11.5

Muu käyttö

Värtsilän halki kulkee Runon ja rajan tie, joka kulkee Itä-Suomessa Venäjän rajaa noudattaen Suomenlahdelta Lappiin. Myös halki Suomen kulkeva Sininen Tie sivuaa Värtsilää. Tie kulkee Vaasasta Pohjanmaan, Keski-Suomen ja Savon kautta Pohjois-Karjalan vaaramaisemiin. Värtsilästä Sininen Tie jatkuu Venäjän Karjalaan.

Jänisjoen vesiretkelyreitti on yli 200 km pitkä reitti, joka kulkee Joensuun Tuupovaaran ja Tohmajärven kunnan kautta Värtsilään ja sieltä Venäjän Karjalaan.

Värtsilänlaakson Natura 2000 -alueen halki kulkee kelkkareitti. Se sivuaa Uudenkylänlammien länsipuolta ja ylittää Sääperinjärven lounaisrannalta kohti Kaustajärveä.

3.11.6

Kaavatilanne

Maakuntavaltuuston 21.11.2005 hyväksymässä Pohjois-Karjalan maakuntakaavassa Värtsilän laakson alue on merkitty suojelualuemerkinnän lisäksi kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeäksi alueeksi. Merkinnällä osoitetaan valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeät alueet. Suunnittelumääräysten mukaan alueen suunnittelussa ja käytössä on otettava huomioon kulttuuriympäristön kokonaisuus ja erityispiirteet sekä turvattava ja edistettävä niiden säilymistä.

Värtsilän laakso on merkitty maakuntakaavassa lisäksi taajamaseudun kehittämisen kohdealueeksi yhdessä Kemien taajaman kanssa. Merkinnällä osoitetaan taajamaan liittyvää lähialuetta, jolla on tarvetta maankäytön ohjaukseen taajamarakenteen ja haja-asutusalueen yhteensovittamisessa yhdyskuntarakenteen, ylikunnallisen virkistys- ja vapaa-ajanverkoston sekä kulttuuriarvojen kannalta. Suunnittelumääräysten mukaan yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa tulee edistää yhteiskuntarakenteen eheyttämistä ja ottaa huomioon taajaman laajentumis- ja kehittämistarpeet, virkistys- ja vapaa-ajanverkostojen jatkuvuus sekä maisemarakenteen ja kulttuuriympäristön erityispiirteet. Maaseutuelinkeinojen kannalta hyvät peltoalueet tulee turvata muulta rakentamiselta.

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueilla ei ole muita voimassa olevia kaavoja.

II HOITO JA KÄYTTÖ

Kuva 14. Tukkasotka on vähentynyt naurulokkien häviämisen seurauksena. Kuva: Harri Kontkanen.

4 Hoidon ja käytön yleiset tavoitteet

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueen yleiset suojelutavoitteet noudattavat voimassa olevaa kansallista lainsäädäntöä ja luonnonsuojelualueiden perustamistavoitteita. Tavoitteet ovat asetettu kuitenkin niin, että luonnonsuojelun tavoitteet pyritään sovittamaan yhteen virkistyskäytön ja alueen muun käytön tavoitteiden kanssa sekä tukemaan alueen nykyisenkaltaista käyttöä ohjatusti.

Luonnonsuojelulain (1096/1996) keskeisenä tavoitteena on luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen, luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaaliminen, luonnonvarojen ja luonnonympäristön kestävä käytön tukeminen kuitenkin niin, että luonnonsuojelusuunnittelussa ja maiseman suojelussa on otettava huomioon taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset näkökohdat sekä alueelliset ja paikalliset erityispiirteet.

Sääperinjärvi kuuluu lintuvesien suojeluohjelmaan, jonka tavoitteena yhdessä soidensuojeluohjelman kanssa on kosteikkojen suojelu. Lintuvesiohjelmaan sisältyvät alueet säilytetään mahdollisimman luonnonvaraisina. Tämän vuoksi alueiden luonnontilaa ja suojelutavoitteita heikentävät toimenpiteet, kuten kuivattaminen, säännöstely ja muut vesirakennushankkeet tulisi tarvittaessa estää.

Värtsilän laakson Natura 2000 -alue kuuluu Suomen Natura 2000 -verkostoon. Natura 2000 -verkoston tarkoitus on turvata luontodirektiivissä mainittujen luontotyyppien ja lajien elinympäristöjen sekä lintudirektiivissä tarkoitettujen erityissuojelualueiden suojelu. Uudenkylänlammen ja Sääperinjärven toteutuskeinoina ovat luonnonsuojelulaki, vesilaki ja rakennuslaki. Ruisrääkän suojelun toteutuskeino on sopimus.

Kuva 15. Noidanniemen rantapensaiden raivausta. Kuva: Harri Kontkanen.

5 Kunnostus, hoito ja lajiston suojeleminen

5.1

Lupamenettelyt

Lintuveden kunnostustöitä suunniteltaessa on aina otettava huomioon oikeudelliset näkökohdat, koska lupakysymykset vaikuttavat oleellisesti hankkeen kustannuksiin ja aikatauluun. Lupaharkinta vesistökuunnostustöissä kuuluu alueelliselle ympäristökeskukselle. Kunnostushankkeen luvantarve riippuu hankkeen vaikutuksista. Luvan tarve syntyy usein vesilain 1 luvun 12–15 ja 19 §:ien mukaisista seurauksista, joita kunnostus saattaa aiheuttaa. Näitä vaikutuksia ovat esimerkiksi valtaväylän sulkeminen tai tilapäinen supistaminen, kaikenlaisen haitan aiheuttaminen ja vesistön pilaantuminen ja pilaaminen. Jos vesistön vesiluontoa muutetaan vesistön muuttamiskiellon (VL 1:15 §) tarkoittamalla tavalla, tarvitaan kunnostustöille ympäristölupavirastolta vesilain mukainen lupa. Luvan tarve saattaa syntyä vesilain lisäksi joskus myös ympäristönsuojelulain perusteella.

Lupatarpeen synnyttää haitta joko yleiselle tai yksityiselle edulle. Pienet hankkeet on mahdollista usein toteuttaa vesialueen ja rantakiinteistöjen omistajien suostumuksiin perustuen. Yleensä kaikista kunnostustöistä on ilmoitettava ympäristöviranomaisille.

Lisäksi kunnostushankkeissa tarvitaan aina käyttöoikeus kunnostettavaan alueeseen. Mikäli luvan hakijana on vesialueen omistaja, ei käyttöoikeutta erikseen tarvita. Lupaviranomainen voi myöntää käyttöoikeuden alueeseen myös muulle hakijalle, mikäli kunnostus on yleisen tarpeen vaatimaa.

Sääperinjärven ja Uudenkylänlammen yksityisillä luonnonsuojelualueilla noudatetaan suojelualueiden rauhoitusmääräyksiä. Määräysten tarkoituksena on alueen käytön haittavaikutusten välttäminen.

Luonnonsuojelulaissa määritellään luvanvaraiset poikkeukset luonnonsuojelualueiden rauhoitusmääräyksiin. Yksityisillä luonnonsuojelualueilla Pohjois-Karjalan ympäristökeskus ja valtion omistamilla alueilla (Räykynvaara) Metsähallitus voi myöntää luvan rauhoitusmääräyksistä poikkeamiseen, mikäli suunnitellut toiminnot ovat luonnonsuojelualueen hoidon ja käytön kannalta perusteltuja.

Muuhun kuin jokamiehen oikeuksiin kuuluvaan toimintaan tarvitaan maanhaltijan tai aluetta hallinnoivan viranomaisen lupa. Alueella rakentaminen ym. toiminta toteutetaan noudattaen voimassa olevaa lainsäädäntöä.

Luonnonsuojelulain mukainen Natura 2000 -arviointivelvoite koskee kaikkia sellaisia suunnitelmia tai hankkeita, jotka joko yksistään tai tarkasteltuna muiden hankkeiden tai suunnitelmien kanssa todennäköisesti merkittävästi heikentävät niitä Natura 2000 -alueen luonnonarvoja, joiden suojelemiseksi alue on sisällytetty verkostoon. Natura 2000 -arviointivelvoite koskee kaikkea suunnittelua, johon kuuluvat myös hanke-, suunnitelma- ja ohjelmakohtainen ympäristövaikutusten arviointi ja kaavoitus. Vaikutukset Natura 2000 -alueeseen on arvioitava kaikista hankkeista tai suunnitelmista, jotka edellyttävät viranomaiselta lupaa tai hyväksymistä, ilmoitusvelvollisista hankkeista ja periaatteessa myös sellaisistakin hankkeista tai suunnitelmista, joihin ei liity lupa-, hyväksymis-, vahvistamis- tai ilmoitusmenettelyä. Arviointivelvoite kuuluu hankkeen toteuttajalle tai suunnitelman laatijalle, jonka on asianmukaisella tavalla arvioitava nämä vaikutukset.

Aluekohtaiset toimenpiteet

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueen lintuvesikohteiden kunnostus- ja hoitotoimien tavoitteena on alueen linnustollisen arvon palauttaminen, säilyttäminen ja monipuolistaminen. Tavoitteiden mukaisia ja osittain jo toteutettuja toimenpiteitä ovat rantaniittyjen ja luhta-alueiden raivaaminen sekä pesimäsaarekkeiden rakentaminen. Luontoarvojen palauttamiseksi Uudenkylänlammella tulisi avovesialuetta laajentaa ruoppaamalla ja mahdollisesti kesävedenkorkeutta nostamalla. Hiiden- ja Räkynvaaran lehtoalueilla toteutettuja hoitotoimia ovat pensaiden ja lehtipuiden raivaus, kuusten poisto ja lahopuun lisäys.

Sääperinjärven lintuvesiarvojen turvaaminen hoitotoimin aloitettiin syksyllä 2006. Hoito- ja kunnostustoimet käsittivät luhta-alueen raivausta ja lokkilintujen pesimäsaarekkeiden rakentamista ruoppaamalla luhta-alueelle kanavia. Kevättalvella 2006 alueelle sijoitettiin yhteensä 30 telkänpönttöä. Lisäksi hankkeen aikana parannettiin alueen palveluvarustusta rakentamalla alueelle uusi lintutorni ja uudet opastaulut.

5.2.1

Sääperinjärvi

5.2.1.1

Pesimäsaarekkeet

Sääperinjärven hoidon yksi keskeisin tavoite on saada nauru- ja pikkulokki palautetuksi Sääperin pesimälajistoon. Naurulokki on laajalti Euroopassa viime vuosikymmeninä taantunut laji (VU). Se ei ole pesinyt Sääperinjärvellä 2000-luvun alun jälkeen. Lokkikolonian häviäminen lintuvedeltä on usein ensimmäinen merkki kielteisistä lintuvesimuutoksista ja sillä on suora vaikutus koko vesilinnuston taantumaan. Syy lokkien haluttomuuteen pesiä järvellä voi johtua riittävän turvallisen pesimäpaikan puutteesta.

Lösönlahdelle ruopattiin talvella 2007 luhta-alueen reunaan yhteensä noin 100 m 5–8 metrin levyistä kanavaa, joiden tarkoituksena oli muodostaa kolme pesimäsaarekettä. Ruoppausmassat kuljettiin maanparannusaineksi lähialueen pelloille. Työ suoritettiin jäältä käsin urakkatyönä käyttäen paikallisia urakoitsijoita.

Kaivettujen kanavien syvyyttä ja mahdollista umpeenkasvua tulee seurata jatkossa esim. viiden vuoden välein. Saarekkeiden korkeutta joudutaan mahdollisesti korottamaan niin, että keväällä pesimäkauden alussa saarekkeet ovat vedenpinnan tason yläpuolella.

5.2.1.2

Rantaniittyjen kunnostus

Laidunnuksen loppumisen seurauksena Sääperinjärven rantaniityt ovat pensoittuneet. Koska puut ja pensaat tarjoavat tähystyspaikkoja variksille sekä suojaa maapedoille, pesivät ja muuttoaikoina lepäilevät kahlaajat ja vesilinnut välttävät pensoittuneita ja metsittyneitä rantaniittyjä. Tämän takia Sääperinjärven kunnostuksen yhdeksi tavoitteeksi asetetaan rantaniittyjen osittainen raivaaminen avoimeksi. Keskeinen alue linnustonsuojelun kannalta on järven länsiosassa sijaitseva Lösönlahti.

Vuosina 2006–2007 Lösönlahdella raivattiin rantaluhtaa avoimeksi lintuvesihankkeen toimesta. Osalla aluetta pensaat raivattiin miestyövoimin raivaussahalla ja osalla aluetta pensaat kaivettiin pois juurineen Truxor-merkkisellä vesistökuunnostuslaitteella.

Lösönlahden rantaniityn jatkohoidoksi suositellaan laidunnusta. Laidunnukseen soveltuvaa aluetta on myös Noidan- ja Paloniemessä. Laidunnukseen on mahdollista hakea maatalouden ympäristötukijärjestelmän kautta joko perinnebiotooppien hoitoon tai luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistämiseen tarkoitettua erityistukea. Perustamiseen ja alkukunnostukseen voi myös saada ei-tuotannollista investointitukea vuodesta 2008 lähtien. Ei-tuotannollista investointitukea tulee olemaan mahdollista myöntää viljelijöiden lisäksi myös ns. Leader-toimintatavan mukaisesti rekisteröidyille yhdistyksille.

Vesikasvillisuuden poisto

Vesikasvillisuuden poistoa tulee harkita Sääperinjärvellä, jos järven umpeenkasvu lisääntyy nykyisestäään. Pääosa järvestä on kuitenkin säilynyt selvästi alle linnustollisesti optimaalisen rehevöitymisasteen, eikä vesikasvillisuuden poistoon tällä hetkellä ole tarvetta. Järven länsiosan järvikaislakasvustojen kehittymistä tulee kuitenkin seurata. Vesirutto ja kelluslehtisten runsastuminen uhkaavat erityisesti sahalehtikasvustoja. Kaikki kunnostustoimet tulee suunnitella niin, ettei sahalehtikasvustoja heikennetä. Vesirutto uhkaa Sääperinjärven kasvillisuuden monimuotoisuutta, mutta lajin hävittämiseksi ei ole olemassa menetelmää.

Mahdollisen kasvillisuuden poiston yhteydessä tulee järviruokokasvustot jättää käsittelemättä. Vankat järviruovikot ovat erityisesti vaatelialle lintuvesilajeille, kuten kaulushaikaralle ja ruskosuohaukalle välttämättömiä.

Hajakuormituksen vähentäminen

Koska Sääperinjärven lähivaluma-alue on valtaosin peltoa, tulee ulkoisen kuormituksen vähentämiseen kiinnittää erityistä huomiota.

5.2.1.3

Rantametsien hoito

Valkoselkätikka pesii säännöllisesti Sääperin itäpuolen lehtipuuvaltaisissa metsissä valtakunnan rajan tuntumassa. Lisäksi kauempaa itärajan takaa vaeltaa alueelle säännöllisesti valkoselkätikkoja, joista osa jää talvehtimaan alueelle. Talvisin ja kevään soidinkaudella laji onkin vuosittainen vierailija Värtsilän laaksossa, mutta pesintää rajoittaa sopivien pesimäbiotooppien puute. Valkoselkätikka viihtyy valoisissa, rehevissä ja runsaslahopuustoisissa lehtimetsissä sekä lehtipuuvaltaisissa sekametsissä. Valkoselkätikka on ravinnonhankinnassaan erikoistunut käyttämään lehtipuiden puuaineksessa eläviä kovakuoriaisten ja perhosten toukkia.

Sääperinjärven länsirannan rantametsän hoidossa tavoitteena on säilyttää se lehtipuuvaltaisena. Valkoselkä- ja pikkutikan elinympäristövaatimuksia ovat runsas laho- ja kolopuiden määrä. Aktiivisia hoitotoimenpiteitä ovat kuusenpoiston lisäksi lahopuun määrän lisääminen ja laidunnus. Lahopuun määrää voidaan lisätä suojelualueella lehtipuita kaulaamalla tai niitä vahingoittamalla, mutta puuston erirakenteisuus lisääntyy hitaasti myös sukcession myötä ilman aktiivisia hoitotoimenpiteitä. Lahopuun keinotekoinen lisäys on perusteltua silloin, kun on todennäköistä, ettei lahopuuta synny riittävästi tai riittävän nopeasti luontaisten prosessien kautta. Laidunnus on tikkametsän hoitomuotona suositeltavin tapa lisätä alueen luonnon monimuotoisuutta.

5.2.2

Uudenkylänlampi

Uudenkylänlampi on luokiteltavissa kiireellistä kunnostustarvetta vaativaksi kohteeksi. Ensimmäisenä tavoitteena on kesäaikaisen vedenpinnan nosto ja avovesialan lisääminen. Lammen luontaisen vedenkorkeuden vaihteluiden palauttaminen tai lisääminen turvaisi lajiston monimuotoisuuden säilymisen ja hidastaa lammen umpeenkasvua (Lampolahti 1994).

Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulussa opinnäytetyönä valmistuneessa Uudenkylänlammen kunnostussuunnitelmassa (Saunamäki 2007) vertailtiin keskenään erilaisia kunnostusmenetelmiä. Vertailtaviksi menetelmiksi valittiin ruoppaus, vedenpinnan nosto ja vesikasvien poisto. Näiden menetelmien vaikutuksia ja soveltuvuutta alueelle sekä kustannuksia vertailtiin keskenään.

Kunnostussuunnitelman mukaan ruoppaus soveltuu parhaiten alueen kunnostukseen. Ruoppauksen avulla saavutetaan alueelle pitkäaikainen hyöty ilman pysyviä haittoja vesistölle ja vesiluon-

volle. Ruoppauksen seurauksena osa pohjasedimenttiin sitoutuneista ravinteista voi kuitenkin päästä liikkeelle ja kuormittaa lampea lisää. Kokonaisuutta tarkasteltaessa haitan arvioidaan olevan kuitenkin vähäinen. Vesikasvillisuuden poisto niittämällä ei ole veden vähyiden takia mahdollista. Kasvillisuuden poisto tulisi suorittaa kaivamalla ja ruoppaamalla.

Vedenpinnan nosto on käyttökelpoinen ja muihin verrattuna edullinen toimenpide. Kustannuksia syntyy lähinnä vettymisvahingoista. Kesävedenpinnan nosto yhdistettynä kasvillisuuden poistoon ruoppaamalla on tehokkain keino umpeenkasvun hidastamiseksi ja lammen linnustonsuojeluarvojen turvaamiseksi. Ilman kunnostustoimia lammen luontoarvot heikkenevät. Uudenkylänlammen kunnostus edellyttää yksityiskohtaista suunnitelmaa ja mahdollisesti myös vesilain mukaisen ympäristöluvan.

Ennen varsinaisen Uudenkylänlammen kunnostuksen toteutusta, lammen umpeenkasvun hidastamiseksi olisi suositeltavaa jättää keväällä lammen vedenpinnantasoa nykyistä korkeammalle tasolle. Tämä olisi yksinkertaista toteuttaa jättämällä pumppaamatta osa lammelle kevättulvan aikaan kertyvistä tulvavesistä.

Rantaniittyjen ja -metsien hoito

Lammen itärannan laidunnuksen päätyttyä maanomistaja on niittänyt aluetta säännöllisesti. Niittojätteen kerääminen vähentäisi kesantoalan ravinteisuutta ja tätä kautta lisäisi kasvilajiston monimuotoisuutta. Tulevaisuudessa alueen säilyminen avoimena tulee turvata. Lammen rantapensaiden raivausta voidaan toteuttaa kunnostuksen yhteydessä.

Uudenkylänlammen rantametsät ovat mm. uhanalaisen valkoselkätikan elinympäristöä. Niiden hoidossa tavoitteena on säilyttää lehtipuuvaltaiset metsät ja lisätä metsien laho- ja kolopuiden määrää. Hoitotoimia ovat kuusenpoisto, lahopuun lisääminen ja/tai laidunnus.

5.2.3

Värtsilän laakson peltoalueet

Värtsilän laakson Natura-alueiden pelloilla pesii yhteensä noin 30 tyyppillistä maatalousympäristön lintulajia. Laakson viljavainioille on vakiintunut poikkeuksellisen runsas ruisräikkäkanta. Sääperinjärveä ympäröivien rantapellojen ohella Uudenkylän pellot muodostavat Värtsilänlaakson merkittävimmän muutonaikaisen lepäilyalueen useiden lajiryhmien edustajille.

Maatalousympäristön luonnon monimuotoisuuden väheneminen on seurausta maataloustuo-

tannon tehostumisesta ja maatalouden rakenteellisista muutoksista. Maatilojen määrä ja erityisesti karjatilojen määrä on vähentynyt ja maankäyttö tehostunut. Muutosten seurauksena maiseman pienipiirteisyys on vähentynyt ja maatalousympäristössä elävät lajit ovat menettäneet elinympäristöjään. Viljelijöiden käytettävissä on erilaisia keinoja, joilla maatalousympäristön lajeja voidaan auttaa ja parantaa lajien elinmahdollisuuksia. Keinot ovat vapaaehtoisia ja niiden toteuttamiseksi on mahdollisuus hakea maatalouden ympäristötuen erityistukea. Maatalouden ympäristötuki edellyttää maatalousmaiseman avoimena pitämistä viljelemällä peltoja sekä pitämällä maatalousmaisema siistinä ja hoidettuna. Erityistukea voidaan hakea suojavyöhykkeen perustamiseen ja hoitoon, monivaikutteisen kosteikon hoitoon, perinnebiotooppien hoitoon ja luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistämiseen.

Näillä toimenpiteillä maanviljelijät voivat edistää Värtsilän laakson Natura 2000 -alueen luonnon monimuotoisuutta:

- suosimalla suojavyöhykkeitä ja -kaistoja
- suosimalla viherkesantoja
- suosimalla luomua
- suosimalla erityisesti luonnonniittyjen laidunusta
- suosimalla ojanvarsipensaikkoja
- niittämällä mahdollisimman myöhään
- niittämällä keskeltä reunoille
- niittämällä mahdollisimman hitaalla ajonepeudella
- muokkaamalla vasta keväällä
- rakentamalla pönttöjä
- hoitamalla perinneympäristöjä
- käyttämällä harkiten torjunta-aineita
- säästämällä pesät kevättöiden yhteydessä
- säilyttämällä luontaiset tulvalammikot
- perustamalla kosteikkoja.

Sääperin tulvapellot ovat erityisen arvokkaita alueen vetovoimaisuuden kannalta muuton aikana levähtäville linnuille. Niiden säilyttäminen tulevaisuudessa edellyttää sopimuksia maanomistajien kanssa.

5.2.5

Piilovaara

Piilovaaran alueen rauhoituksen tarkoituksena on rupiliskon suojelu. Rupilisko on luokiteltu vaarantuneeksi lajiksi vuoden 2000 uhanalaisuusarvioinnissa (Rassi ym. 2000). Alueella tehdyt viimeisimmät havainnot lajista ovat vuodelta 2002, jolloin

lammesta löytyi muutamia aikuisia yksilöitä. Lammessa oleva voimakas ruutanakanta on estänyt rupiliskon lisääntymisen, eikä vuosina 2004–2007 tehdyissä lisääntymisseurannoissa lammesta löytynyt ainuttakaan toukkaa. Piilovaaran Natura-alue kuuluu EU:n LIFE Luonto -hankkeeseen "Protection of *Triturus cristatus* in Eastern Baltic Region". Tämän rupiliskon suojeluun keskittyvän hankkeen toimesta Natura-alueen sisälle kaivettiin lokakuussa 2007 uusi lampi. Uusi lampi tarjoaa alueella vielä mahdollisesti oleville aikuisille rupiliskoille turvallisen lisääntymisympäristön.

5.2.6

Hiidenvaara

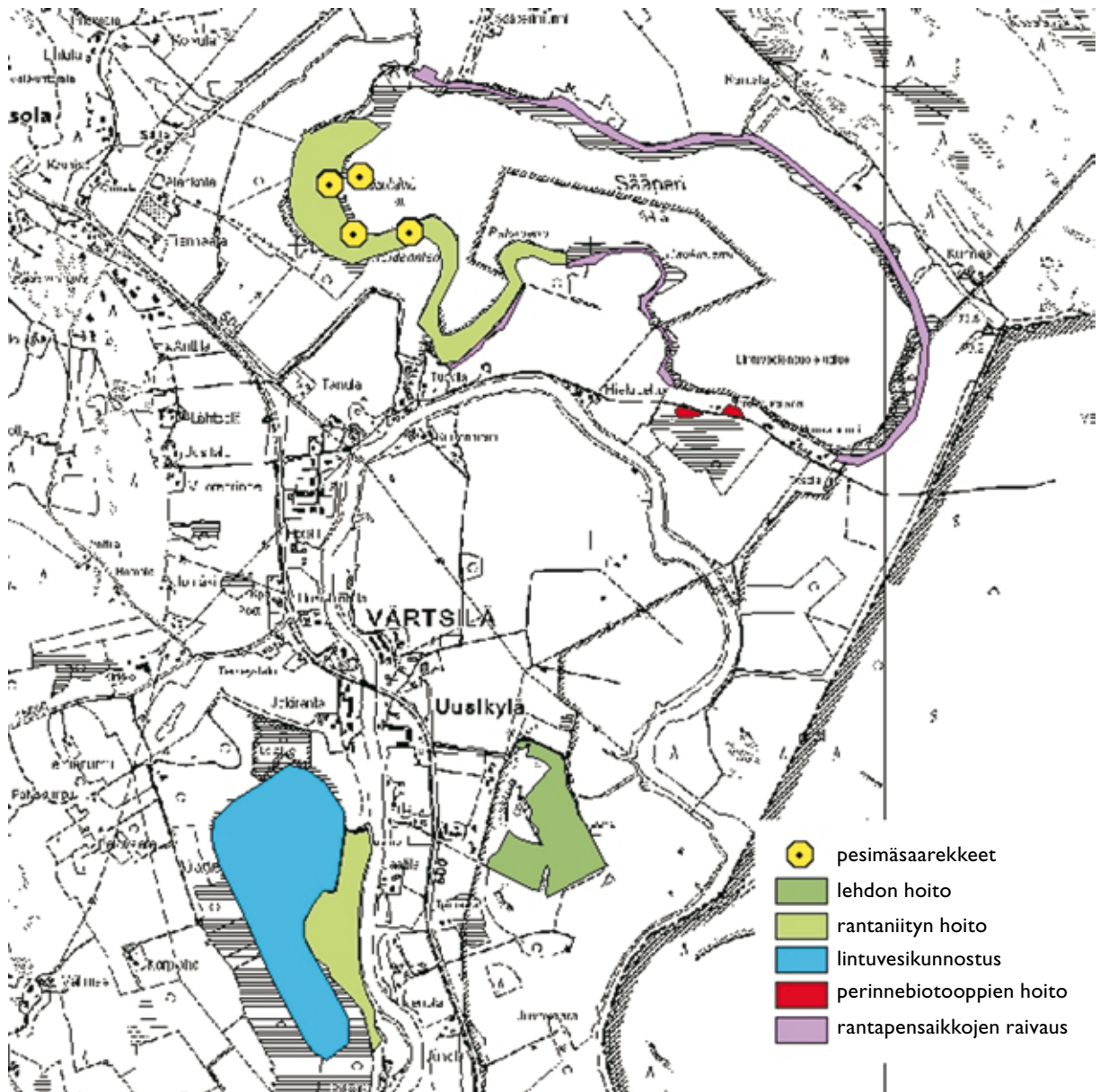
Hiidenvaaran etelään suuntautuvalla rinteellä tavataan edustavaa ketokasvillisuutta. Alue on voimakkaasti rehevöitynyt ja luontaisesti metsityksessä. Hiidenvaaran etelärinteen lisäksi Hiidenvaaran tien eteläpuolella sijaitsevalla kallioalueella tavataan arvokasta ketokasvillisuutta. Ainoastaan kuivimmat kalliopaljastumat ovat säilyneet avoimina. Muualla rinteessä hietakastikka ja lehtipuista erityisesti haapa ovat levittäytyneet aikaisemmin avoimille niittyalueille.

Hiidenvaaran kahden kallioalueen hoito tulee aloittaa mahdollisimman pian. Arvokkaan perinnebiotooppilajiston säilyttämiseksi alueet tulee niittää ja raivata pudentaimet ja pensaat pois. Niitto on suositeltavaa tehdä kaksi kertaa kesässä parin vuoden ajan. Raivauksia ei mielellään tule toteuttaa yhden kesän aikana, vaan suositeltavaa on ajoittaa ne usean vuoden ajalle. Raivauksessa tulee säästää hyväkuntoiset katajat. Kohteelle tulee laatia yksityiskohtainen kunnostussuunnitelma.

5.2.7

Räykynvaara

Räykynvaaran lehdon hoidon tavoitteena on turvata lehdon ominaispiirteet ja arvokas eliölajisto sekä lisätä metsän rakenteen monimuotoisuutta muuttamalla metsän puulajisuhteita ja ikärakennetta. Räykynvaaran lehdon keskeisimpiä hoitotoimia on alikasvoskuusien poistaminen alueen lehtipuuvaltaisissa osissa, viljelykuusikoiden harventaminen ja lahoppuun lisääminen. Hoidon seurauksena lehdon aluskasvillisuus elpyy ja puuston erirakenteisuuden lisääntymisestä hyötyy myös lehdon lintulajisto. Hoidon tavoitteena on myös vaikuttaa lehdon sukkessioon niin, että liiallinen kuusettuminen lehdon lehtipuuvaltaisissa osissa estetään pitkällä aikavälillä.

Kuva 16. Sääperin alueen hoitotyöt. Peruskartta © Maanmittauslaitos lupa nro 2/MYY/8.

Vaara-Karjalan metsänhoitoyhdistys toteutti Räkynvaaran lehdossa vuonna 2003 hoitosuunnitelman (Rytönen 2002) mukaiset hoitotyöt. Hoitotyötä tehtiin yhteensä 8,6 hehtaarilla, mistä 4 ha oli pienaukotusta, 1,5 ha lahoppuun tuottamista ja 3,1 ha alikasvospuuston, lähinnä kuusen poistamista. Hoitotoimia ei lähivuosina ole tarpeen jatkaa, mutta lehtojen kuusettumista seurataan.

5.3

Pienpetopyynti

Suomen alkuperäiseen luontoon kuulumattomien supikoiran ja minkin on havaittu vähentävän merkittävästi lintuvesilinnuston poikastuotantoa. Linnuston heikko poikastuotto on usein yhdistetty tulokaspetokantojen kasvuun (Mikkola-Roos ym. 2005).

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueella pienpetopyyntiä (kuva 17) on toteutettu paikallisen metsästysseuran toimesta seuran perustamisesta eli vuodesta 1958 lähtien. Lintuvesihankkeen aikana Sääperin ja Uudenkylänlammen linnuston pesimismenestystä pyrittiin parantamaan tehostetulla pienpetopyynnillä, joka toteutettiin vuosina 2005–2007 koko Jänisjokivarren alueella. Lintuvesihankkeen jälkeen pienpetopyyntiä on tärkeä jatkaa koko Jänisjokilaakson alueella.

5.4

Muut linnuston suojelutoimet

Muita konkreettisia linnuston suojelutoimia ovat pöntötys, pesälavojen rakentaminen ja talviruokinta. Valkoselkätikka hyötyy talviruokinnasta,

jota on harjoitettu viime vuosina myös Värtsilässä. Telkkä on luonnonoloissa puunkolopesijä, jonka pesimäkannan tiheyttä rajoittaa ensisijaisesti pesäkolojen tarjonta; telkkäkannan runsastuminen Suomessa 1900-luvun loppupuoliskolla katsotaankin aktiivisen pöntötyksen ansioksi (Väisänen ym. 1998). Pöntötyksen apua tarvitsisivat myös mm. kottarainen, käenpiika, tuulihaukka, uuttukyyhky ja pöllöt.

Sääperille lähiympäristöineen olisi mahdollista rakentaa myös tekopesä kalasääskelle sekä lähivuosisien potentiaaliselle uudistulokaspesijälle merikotkalle. Erityisesti jälkimmäisen osalta tulee ottaa huomioon pesäpaikkavaatimukseen kuuluva paikan rauhallisuus. Tämän suhteen saattaisi olla mahdollista hyödyntää myös rajavyöhykkeen läheisyydessä olevia metsäalueita.

Kuva 17. Minkkejä ja muita petoja on pyydetty tehostetusti Sääperin ympäristössä. Kuva: Harri Kontkanen.

6 Luonnon käyttö

Alueen käytössä on tärkeää sovittaa toisiinsa maatalouden, virkistyskäytön ja luonnonsuojelun tavoitteet. Tähän päästään ylläpitämällä nykyisiä lintujentarkkailupaikkoja sekä tehostamalla tiedotusta, reittien merkintöjä ja alueen valvontaa. Myös vesillä liikkumisen yhteydessä tulee lintujen tahatonta häirintää vähentää. Maatalousympäristön monimuotoisuutta voidaan aktiivisesti lisätä erilaisin keinoin.

6.1

Maatalous

Värtsilän laakson Natura -alue on maatalousvaltaista. Peltojen sisällyttäminen Natura 2000-verkostoon ei aseta rajoituksia tai erityisvaatimuksia maatalouden harjoittamiselle. Maataloutta harjoitetaan normaalien maatalouden tukijärjestelmien vaatimusten mukaisesti. Kaikilla viljelijöillä on mahdollisuus sitoutua maatalouden ympäristötukiohjelmaan, jonka keskeinen merkitys on maatalouden haitallisten ympäristövaikutusten vähentäminen.

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueiden viljelijöitä kannustetaan edistämään ja tehostamaan maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden hoitoa ja suojelua vapaaehtoisin toimin. Erityisesti Sääperinjärven ranta-alueiden laidunnuksen aloittaminen ja maataloudesta aiheutuvan hajakuormituksen rajoittaminen erilaisin vesiensuojelutoimin olisi alueen hoidon kannalta tärkeää.

6.2

Linturetkely ja muu luontoharrastus

Sääperinjärvi ja koko Värtsilän laakso on tärkeä linturetkelykohde. Alueella on sekä valtakunnallista että kansainvälistä merkitystä (Lindblom 2006).

Sääperin lounaisrannalla sijaitsee 1980-luvulla rakennettu lintutorni. Sysmäjärvi ja Sääperi – Pohjois-Karjalan lintuvesien aatelia -hankkeen yhtenä tavoitteena oli parantaa alueen palveluvarustusta. Hankkeessa Sääperin eteläpuolelle rakennettiin muutontarkkailutorni keskelle Uudenkylän peltoaukeita.

Liikkuminen on ohjattu linnustolle ja maanomistajille vähiten haittaa aiheuttaville alueille. Hopeakallion lintutornin yhteyteen rakennettiin pysäköintialue kesäteatterin päähän (kuva 9). Yksityistielle hankittiin ajoneuvolla ajo kielletty -merkki estämään autolla ajoa lintutornille saakka. Uudenkylänlammella pysäköinti tapahtuu kunnan omistuksessa olevalla kääntöpaikalla. Sääperin lintutornille on oma levike Värtsiläntien varressa. Tornille kuljetaan alkumatka penkerettä pitkin. Polun käytöstä on tehty sopimukset maanomistajien kanssa.

6.3

Metsästäys

Sääperinjärven yksityisen luonnonsuojelualueen rauhoitusmääräysten mukaan vesilintujen metsästäys on kielletty järven itäosassa (kuva 3). Uudenkylänlammen yksityisellä suojelualueella ei metsästäystä ole rajoitettu. Metsästäysrajoitusalueen laajentaminen Uudenkylänlammelle olisi suositeltavaa vesilintukantojen hoidon kannalta. Tämä olisi mahdollista toteuttaa metsästyslain mukaan metsästysseuran omalla päätöksellä.

Jotta petokannat voidaan pitää pysyvästi alemmalla tasolla, pienpetopyyntiä tulee jatkaa hankkeen jälkeinkin.

Kalastus ja vesillä liikkuminen

Kalastus ja vesillä liikkuminen ovat Värtsilän laakson Natura 2000 -alueella perinteinen virkistyskäyttömuoto. Vesillä liikkuminen erityisesti keväällä voi vaikuttaa muutolla pysähtyvien lintujen levähdys- ja ruokailumahdollisuuksiin ja tahattomalla häirinnällä voi olla vaikutusta myös pesivään linnustoon (kuva 18). Keväistä vesillä liikkumista on rajoitettu suojelun rauhoitusmääräyksillä, joiden tarkoituksena on turvata pesimärauha alueen arvokkaalle linnustolle. Liikkuminen järven länsiosassa (kuva 3) on kielletty 15.4.–31.7. välisenä aikana.

Kalakantojen hoitokeinoja Sääperinjärvellä ovat ulkoisen kuormituksen vähentäminen, petokala-

kantojen ylläpitäminen sekä mahdollisesti säännöllisin väliajoin toteutettava hoitokalastus.

Sääperin kunnostushankkeessa rakennettiin järvelle kaksi uutta venevalkamaa tarkoituksena vähentää veneilyä ja kalastuksesta linnustolle aiheutuvaa häirintää. Toinen valkama sijaitsee järven pohjoisrannalla keväisen liikkumisrajoitusalueen itäpuolella. Myös järven etelärannalle rakennettiin uusi venevalkama kunnostushankkeessa. Järvellä on myös yksityisten maanomistajien omistuksessa olevia venepaikkoja: toinen järven pohjoisrannalla ja toinen Haponojan alkupäässä. Järvellä ei käytetä yhteisestä sopimuksesta perämootoreita. Yleisperiaatteena on, että jatkossa veneiden pito keskitetään kahdelle yhteiseen käyttöön tarkoitettulle venevalkama-alueelle.

Kuva 18. Minkki on uhka vesilinnuille. Paikalliset metsästäjät osallistuivat pienpetopyyntiin. Kuva: Hanne Lohilahti.

7 Seuranta

Alueen luonnontilan seuranta on tärkeää suojele-
arvon ylläpitämiseksi ja kunnostustöiden vaiku-
tusten arvioimiseksi.

Sääperinjärvellä poikuelaskentoja pyritään jat-
kamaan kunnostustöiden vaikutusten selvittämi-
seksi vuosittain. Pesimälinnuston peruskartoitus
suositellaan toistettavaksi viiden vuoden päästä
kunnostustoimenpiteiden jälkeen. Kesän 2005 kar-
toitusaineisto toimii vertailuaineistona, jonka avul-
la hoito- ja kunnostustoimenpiteiden vaikutukset
voidaan selvittää.

Sääperinjärven ja Uudenkylänlammen kasvilli-
suuden muutoksia ja kosteikkojen yleistilaa tulee
seurata ilmakuvatarkasteluna. Seurannan avulla
saadaan yleiskuva kasvillisuudessa tapahtuvista
muutoksista ja kosteikkojen umpeenkasvutilan-
teesta. Kasvillisuusseurannoista saadaan tausta-
tietoa linnuston muutoksille. Erityishuomio tulee
kiinnittää sahalehtikasvustoihin, joita tulee seurata
muutaman vuoden välein tarkemmilla kasvilli-
suuskartoituksilla.

Kunnostuksen onnistumisen arvioimiseksi alu-
eelle on perustettu kaksi satunnaisesti valittua
kasvillisuuden pysyvää nauhakoealaa. Koealat
on merkitty maastoon pysyvillä kepeillä ja koor-
dinaatit on tallennettu GPS-laitteella. Aluskasvil-
lisuuden seurantamittaukset tehtiin toisena kun-
nostustöiden jälkeisenä kesänä. Jatkossa seurantaa

toteutetaan viiden vuoden välein. Ruoppauksen
vaikutuksia vedenlaatuun seurattiin ottamalla Lö-
sönlahdelta ja Sääperinjärven syvänteestä toimen-
pidettä seuraavana vuonna 3 kertaa vesinäytteet.
Seurantapisteen on esitetty liitekartassa 1.

Hankkeen jälkeen Sääperinjärven vedenlaadun
seuranta toteutetaan Pohjois-Karjalan ympäris-
tökeskuksen seurantaohjelmaan kuuluvassa seu-
rantahankkeessa. "Luonnonsuojelullisesti arvok-
kaiden kohteiden veden laadun seuranta, mm.
tärkeiden lintuvesien ja Natura 2000 -verkoston
kohteiden vedenlaadun seuranta". Sääperinjär-
vestä näytteitä otetaan joka toinen vuosi 2 kertaa
vuodessa.

Räykynvaaralla kasvillisuus- ja linnustoseu-
rantoja toteutetaan hoitosuunnitelman (Rytkö-
nen 2002) mukaan. Seurannoilla saadaan tietoa
jo toteutettujen hoitotoimien vaikutuksista hoi-
dettaviin elinympäristöihin ja niiden lajistoon.
Seurantatulosten perusteella myös arvioidaan,
millaisia hoitotöitä alueelle on tarpeen järjestää
jatkossa. Erityisseurannassa on luontodirektiiv-
in kasvilajeihin kuuluva myyränporras. Räy-
kynvaaran lehtoon järjestettiin myös linnusto-
seurantoja, joiden avulla saadaan tietoa tehty-
jen hoitotoimien vaikutuksista lintulajistoon.
Linnustoseurannoissa avustaa Pohjois-Karjalan
lintutieteellinen yhdistys.

III HALLINTO JA TOTEUTUKSEN YMPÄRISTÖVAIKUTUKSET

Kuva 19. Sahalehdestä esiintyy Suomessa vain emikasveja ja se lisääntyikin meillä vain kasvullisesti.
Kuva: Hanne Lohilahti.

8 Hallinnan ja hoidon vastuut

8.1

Kunnostus ja hoito

Kunnostus- ja hoitotavoitteiden saavuttaminen edellyttää laajaa yhteistyötä ympäristöhallinnon, paikallisten viljelijöiden ja sidosryhmien kesken.

Uudenkylänlammen ja Sääperin lintukosteikot on rauhoitettu yksityisiksi luonnonsuojelualueiksi vuonna 2007. Näiden alueiden sekä valtiolle luonnonsuojelutarkoituksessa hankittujen alueiden hoidosta vastaa ympäristöhallinto. Piilovaaran vieruslammen toteutus tapahtuu lajisuojelun ja luonnonsuojelulain keinoin ja vastuu kuuluu Pohjois-Karjalan ympäristökeskukselle.

Räykynvaaran hoidosta ja seurannasta vastaa Metsähallituksen Etelä-Suomen luontopalvelut ja Pohjois-Karjalan ympäristökeskus.

Vapaaehtoisten toimenpiteiden toteutus on viljelijöiden ja paikallisten sidosryhmien vastuulla. Tällainen toimenpide on esim. pienpetopyynti, jota metsästysseura on tehnyt alueella pitkään.

8.2

Palvelurakenteet

Sysmäjärvi ja Sääperi – Pohjois-Karjalan lintuvesien aatelia -hankkeen aikana rakennetut palvelurakenteet siirtyvät hankkeen jälkeen Tohmajärven kunnan hallintaan. Rakenteiden sekä kohteille johtavien polkujen ja pitkospuiden huolto ja ylläpito kuuluvat jatkossa kunnan vastuulle. Alueella nou-

datetaan roskattoman retkeilyn periaatetta, eikä alueelle ole sijoitettu jäteastioita. Sääperinjärveä kiertävän penkereen raivaaminen kuuluu Sääperinjärven pengerrisyhtiön vastuulle. Ainoastaan Sääperinjärven lintutornille johtavan penkereellä kulkevan polun hoito kuuluu Tohmajärven kunnalle. Penkereen käytöstä on tehty sopimukset kyseisten maanomistajien kanssa.

Hanke tukee toimivan ja oikein mitoitettua palveluvarustuksen kautta suojelualueiden kestävästä käytöstä.

8.3

Seuranta

Alueen luonnon seuranta ja tutkimus kuuluvat ympäristöhallinnon tehtäviin. Seuranta ja tutkimus edellyttää yhteistyötä Metsähallituksen ja ympäristökeskuksen kesken. Tähän asti ympäristökeskus on vastannut yksityisten luonnonsuojelualueiden hoidosta ja seurannasta, vedenlaadun ja pohjaeläimistön sekä hydrologian seurannasta.

8.4

Valvonta

Rauhoitusmääräysten valvonta kuuluu ympäristöhallinnolle. Luonnonsuojelulaissa (2005/591) on lain valvontatehtäviä luonnonsuojelualueilla annettu myös rajavartiolaitokselle.

9 Suunnitelman vaikutusten arviointi

9.1

Vaikutukset Natura 2000 -alueen luonnonarvoihin ja luonnonympäristöön

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueella tavattavat luontodirektiivin liitteen II ja IV lajit, lintudirektiivin liitteen I lajit sekä uhanalaiset lajit on kuvattu luvuissa 3.7, 3.8 ja 3.9.

Luontodirektiivin liitteen I luontotyypeistä Värtsilän laakson Natura 2000 -alueella esiintyvät:

- humuspitoiset lammet ja järvet (3160)
- kasvipeitteiset silikaattikalliot (8220)
- vaihettumissuot ja rantasuot (7140)
- boreaaliset lehdot (9050)
- luontaisesti runsasravinteiset järvet (3150)
- puustoiset suot * (91D0)
- boreaaliset luonnonmetsät * (9010)
- metsäluhdat*

Luontodirektiivin liitteen II lajeista alueella tavataan:

- myyränporras
- rupilisko

Luontodirektiivin liitteen IV lajeista alueella tavataan:

- viitasammakko
- viherukonkorento

Lintudirektiivin liitteen I lajeista alueella on havaittu:

- laulujoutsen
- kaulushaikara
- mustakurkku-uikku
- kuikka
- uivelo
- mehiläishaukka
- ruskosuohaukka
- sinisuohaukka

- pikkulokki
- kuningaskalastaja
- palokärki
- valkoselkätikka
- pikkulepinkäinen
- peltosirkku

Toimenpiteiden vaikutukset valintaperusteina oleviin luontotyypeihin ja lajeihin

Värtsilän laakson lintukosteikot, Sääperinjärvi ja Uudenkylänlampi on otettu Suomen Natura 2000 -suojeluverkostoon SPA -alueina lintudirektiivin perusteella. Niiden vedenlaatu on luokiteltu huonoksi (välttäväksi), mikä on seurausta vedenpinnantason laskemisesta ja hajakuormituksesta. Vesistöjen rehevöityminen ja vesistön umpeenkasvu ovat edenneet vesilinnuston kannalta liian pitkälle ja vesilintukannat ovat taantuneet 1980-luvulta lähtien voimakkaasti (Hottola 1993, 1999 ja Kontkanen 2003–2007).

Rantaniittyjen ja avolietteiden umpeenkasvusta ovat kärsineet erityisesti vesilinnut ja kahlaajat. Umpeenkasvun seurauksena muunkin pesimälinnuston diversiteetti on alentunut. Lisäksi loppukolonian puuttuminen ja ilmeisen runsas pienpetokanta on vähentänyt linnuston monimuotoisuutta (Kontkanen 2005). Värtsilän laakson Natura-alueella ja sen lähiympäristössä pesii 15 lintudirektiivin liitteen I lajia. Pesivistä lintulajeista 19 on valtakunnallisesti uhanalaisia.

Sääperinjärvellä tavataan luontodirektiivin liitteen IV lajeista viitasammakkoa ja viherukonkorentoa. Viherukonkorento on uhanalaisarvioinnin mukaan (Rassi ym. 2001) erittäin uhanalainen laji. Lajien lisääntymis- ja levähdyspaikkojen hävittäminen ja heikentäminen on luonnonsuojelulain 49 §:n mukaan kiellettyä.

Viherukonkorenon esiintyminen on sidoksissa sahalehden esiintymiseen. Sahalehti kasvaa matalassa ja suojaisessa vedessä. Kunnostus- ja hoitotoimenpiteitä ei tule kohdentaa sahalehtikasvustoihin. Ruopatut kanavat tarjoavat mahdollisesti uusia elinympäristölaikkuja sahalehdelle.

Sääperinjärven viitasammakkopopulaatiota kartoitettiin keväällä 2002 ja se todettiin järvellä runsaaksi ja elinvoimaiseksi (Hirvonen 2002).

Pesimäsaarekkeiden ruoppausten yhteydessä ei ole häiritty tai heikennetty viitasammakon tai viherukonkorenon lisääntymis- ja levähdyspaikkoja. Kunnostustyöt toteutettiin syksyllä ja talvella, minkä takia kunnostustyöt eivät ole häirinneet alueen arvokasta linnustoa.

Tämän suunnitelman mukaisten ja jo toteutettujen kunnostustöiden tarkoituksena on lintudirektiivin tarkoittamien elinympäristöjen ja lajien säilyttäminen, suojelutason ylläpitäminen sekä suojelun perusteena olevien lintuvesiarvojen parantaminen. Sääperinjärven kunnostustoimenpiteillä ei ole välillisiä tai välittömiä haitallisia ympäristövaikutuksia alueen suojeluperusteena oleviin luontotyypeihin tai lajistoon. Suunnitelman mukaiset hoitotoimet lisäävät Sääperinjärven luonnonsuojelullista arvoa.

Uudenkylänlammen kunnostuksen tulee perustua yksityiskohtaiseen kunnostussuunnitelmaan, jossa vaikutukset luontodirektiivin luontotyypeihin, liitteen II ja IV lajeihin, lintudirektiiviin liitteen I lajeihin sekä uhanalaisiin lajeihin on arvioitu erikseen.

Räykynvaaralla tehdyt hoitotoimet suunniteltiin lehdon ominaispiirteiden ja arvokkaan eliölajiston turvaamiseksi. Myös lehdon sukkessioon haluttiin vaikuttaa niin, että lehtipuuvältaisten osien liiallinen kuusettuminen voidaan estää.

9.2

Sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset

Suunnitelmassa esitetyistä toimista aiheutuvat sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset liittyvät metsästyksen, kalastuksen ja alueella liikkumisen ohjaamiseen. Vaikutukset paikallisten asukkaiden elämään ovat vähäisiä, mutta Sääperinjärven kunnostaminen ja palveluvarustuksen lisääminen

luovat osaltaan edellytyksiä luontomatkailun kehittämiseksi ja vesilintukannan kasvaessa myös metsästykselle.

Hoito- ja käyttösuunnitelman valmistelu perustui avoimeen vuorovaikutteiseen suunnitteluun. Toimijoiden osallistamiseksi Sysmäjärvi ja Sääperi – Pohjois-Karjalan lintuvesien aatelia -hankkeessa perustettiin Värtsilän laakson Natura 2000 -alueille oma ohjausryhmä, jossa oli laajasti edustettuna aihepiiriin liittyvät sidosryhmät. Lisäksi hankealueille koottiin ns. suunnitteluryhmät, joiden tarkoituksena oli pienryhmätyöskentelyn keinoin osallistua alueiden hoidon ja käytön suunnitteluun. Näin suunnitteluryhmän jäsenten edustamien intressitahojen näkemykset pyrittiin huomioimaan hankkeen tavoitteiden toteuttamisen yhteydessä. Osallistavalla suunnittelulla pystyttiin vähentämään ja estämään etukäteen mahdollisesti syntyvät eturistiriidat.

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueen palveluvarustuksen suunnitteluun ja alueella liikkumisen ohjaamiseen kiinnitettiin erityistä huomiota. Suunnittelu tehtiin tiimityönä hankkeen suunnitteluryhmän ja lintutieteellisen yhdistyksen kanssa, koska alueen käytössä oli ollut jossain vaiheessa ongelmia ja jonkinasteisia ristiriitoja. Paikallisten viljelijöiden ja lintuharrastajien tarpeet haluttiin sovittaa jatkossa mahdollisimman hyvin yhteen.

Hoito- ja käyttösuunnitelman laatimisesta ja hankkeen toiminnasta tiedotettiin laajasti ja aktiivisesti koko hankkeen ajan. Paikalliset ja alueelliset tiedotusvälineet seurasivat hankkeen etenemistä ja hankkeen saama julkisuus oli positiivista. Myös yhteistyö hankkeeseen osallistuvien kuntien kanssa oli tiivistä.

Hanke työllisti tilapäisesti vuosina 2005–2007 yhteensä 6 henkilöä eri pituisissa työsuhteissa yhteensä 3,4 htv sekä tarjosi työtilaisuuksia paikallisille yrittäjille ja yksityishenkilöille.

Toimijoiden näkemyksiä hankkeen ja hoito- ja käyttösuunnitelman laatimisprosessista kerättiin hankkeen sisäisen arvioinnin yhteydessä.

LÄHTEET

- Ahonen, M. 2004. Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristöt. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto. Julkaisu 83. 81 s.
- Alapassi, M. JA Alanen, A. (toim.) 1988. Lehtojensuojelutyöryhmän mietintö. – Komiteamietintö 1988: 16. Ympäristöministeriö. Helsinki.
- Alapassi, M. JA Alanen, A. (toim.) 1989. Valtakunnallinen lehtojensuojeluohjelma; kartat. – Ympäristöministeriön ympäristönsuojeluosaston sarja C/44/1989. Helsinki.
- Eskelinen, E. 1957. Jänisjoen tulva-alue, pengerryssuunnitelma.
- Geologinen tutkimuslaitos 1984. Suomen geologinen yleiskartta, maalajikartta. Savonlinna. Lehti D2.
- Haavikko, P. 1984. Wärtsilä 1834–1984 Wärtsilä-yhtiön ja siihen liitettyjen yritysten kehitysvaiheita kansainvälistyväksi monialayritykseksi. Porvoo, Werner Söderström Osakeyhtiö : Oy Wärtsilä Ab. 221 s.
- Hirvonen, S. 2002. Viitasammakon (*Rana arvalis* L.) kartoitustyön tulokset. Joensuun yliopisto, biologian laitos. Moniste.
- Hottola, P. 1993a. Lintuvesiohjelma puntarissa – linnustoselvityksiä Pohjois-Karjalan lintujärvillä. Osa 1: Outokummun Sysmäjärven linnusto. Osa 2: kolme Karjalan kosteikkoa – Sääperinjärven, Joki-Hautalammen ja Jouhtenuslammen linnustoselvitykset 1991. Helsinki, vesi- ja ympäristöhallitus 178 s. Vesi- ja ympäristöhallinnon julkaisuja. – Sarja A 158.
- Hottola, P. 1996a. Wärtsilän Uudenkylänlammen linnustoselvitys – kesä 1994. Lake Uudenkylänlampi Bird Survey – summer 1994. Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen monisteita nro 7.
- Kontkanen, H. 2003–2007. Pohjois-Karjalan lintuvedet – linnuston tila ja kunnostustarve. Pohjois-Karjalan ympäristökeskus. Moniste.
- Lampolahti, J. 1994. Euran Koskeljärven pesimälinnusto 1993. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A, No 28. 44 s.
- Lintuvesityöryhmä 1981. Valtakunnallinen lintuvesiensuojeluohjelma. Komiteamietintö 1981:32. Maa- ja metsätalousministeriö. Helsinki. 197 s.
- Leppä, M. 2005. Sääperinjärven pohjaeläinselvitys – pohjan tila syksyllä 2005. Moniste. 4 s.
- Lindblom, K. 2006. Tohmajärven Wärtsilänlaakson linnustoselvitys. Sääperinjärvi, Uudenkylänlampi ja Natura-pellot – Alueen nykytila ja hoitosuosituksia. Pohjois-Karjalan ympäristökeskus. Moniste. 116 s + liitteet.
- Lyytikäinen, A. 1994. Wärtsilä. Kirkonkylän – Niiralan osayleiskaava-alueen luonto- ja maisemaselvitys. Pohjois-Karjalan vesi- ja ympäristöpiirin monisteita nro 22. 32 s.
- Mikkola-Roos, M., Nurmi, J. ja Väänänen, V.-M. 2005. Tulokaspedot lintuvesillä -hankkeen tutkimustulos; minkin ja supikoiran pyynti parantaa kosteikkolintujen poikastuottoa huomattavasti. Metsästäjä 1/2005: 28–29.
- Museovirasto ja ympäristöministeriö 1993. Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. ISBN 951-9075-63-1, ISSN 1236-6439.
- Nykänen, O. 1968. Suomen geologinen kartta 1:10 000, lehti 4232-4234 Tohmajärvi, Kallioperäkartan selitys. Geologinen tutkimuslaitos. 68 s. Otaniemi.
- Rantala, M. J., Ilmonen, J., Koskimäki, J., Tynkkynen, K. and Suhonen, J. 2000. Water soldier, *Stratiotes aloides* protects *Aeshna viridis* larvae against fish predation (julkaisematon).
- Rikkinen, Kalevi (1980). Väestö ja asutus. Teoksessa Rikkinen, Kalevi (toim). *Suomen maantiede*, 53–68. Otava, Keuruu.
- Rytkönen Saara 2002. Röykynvaaran lehdon hoitosuunnitelma. Pohjois-Karjalan ympäristökeskus. Moniste. 14 s.
- Saunamäki, A. 2007. Wärtsilän Uudenkylänlammen kunnostussuunnitelma. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, Ympäristöteknologian koulutusohjelma. Opinnäytetyö. 60 s.
- Suomen geologinen kartta Lehti 4232+4234, kallioperäkartta. Geologinen tutkimuslaitos 1967. Nykänen, O.
- Suomen geologinen yleiskartta 1984. Kivilajikartta Savonlinna Lehti D2 Viljelmien siipiveikot – neuvoja lintujen tunnistamiseksi ja auttamiseksi. BirdLife Suomi ry, Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry, Metsästäjien keskusjärjestö ry, Suomen Luonnonsuojeluliitto ry ja WWF Suomi. Esite.
- Zetterberg, P. ja Pursiainen, J. 1996. Wärtsilä – lintupaikka Euroopan itärajalla. Alula 2(2): 70–75.

Liite I. Värtsilän laakson Natura 2000 -alueiden kiinteät muinaisjännökset.**Värtsilän laakson Natura 2000 -alueet:**

Lösönlahti	943 01 0001
Muinaisjännöstyyppi:	asuinpaikat
Ajoitus:	kivikautinen
Rauhoitusluokka:	2
Lukumäärä	1
Peruskartta:	423211 Patsola
Koordinaatit:	6906249 / 3687543 z: 75

Kuvaus: Asuinpaikka sijaitsee Sääperijärven länsipuolella, Sallilan tilan lounaispuolella olevalla pellolla, Lösönlahden rannasta noin 500 m päässä. Vuoden 2004 inventoinnissa pelto oli nurmella, joten havaintoja maaperästä tai muinaisjännöksestä ei voitu tehdä.

Kaikki Sääperin ympäristön tunnetut sijaitsevat 70–75 m korkeudella meren pinnasta. On aivan ilmeistä, että Sääperin pinta on kivikautisen asutuksen aikana ollut 5–10 metriä nykyistä korkeammalla.

Onnela	1000 00 4892
Muinaisjännöstyyppi:	asuinpaikat
Ajoitus:	kivikautinen
Rauhoitusluokka:	2
Lukumäärä	1
Peruskartta:	423211 Patsola
Koordinaatit:	6906328 / 3687378 z: 75

Kuvaus: Kohde sijaitsee Sääperijärven länsipäässä, Onnelan talosta noin 100 m koilliseen olevalla peltoalueella. Löytöalue on laaja ja koko löytöalue asettuu 75–80 mpy väliselle loivaterassiselle rinteelle. Pellon takana maasto nousee jyrkästi ja muuttuu hyvin kivikkoiseksi ja kallioiseksi. Itse löytöalue on maaperältään hiekkainen, mutta alempana, kohti Sääperiä pelto käy savisemmaksi. Kohde on yksi pienen Sääperin (halkaisijaltaan laajimmillaan noin 2 km) kahdestatoista kivikautisesta kohteesta.

Pellolta yläosasta poimittiin lisäksi talteen historiallisen ajan materiaalia: karjalaista keramiikkaa (1000–1700 luku) sekä sulanutta lasia.

Jussila	1000 00 4893
Muinaisjännöstyyppi:	asuinpaikat
Ajoitus:	kivikautinen
Rauhoitusluokka:	2
Lukumäärä	1
Peruskartta:	423211 Patsola
Koordinaatit:	6907008 / 3687720 z: 75

Kuvaus: Kohde sijaitsee Sääperijärven luoteispuolisella pellolla, metsäsaarekkeen reunalla, Jussilan talosta noin 200 m kaakkoon. Metsäsaareke on erittäin louhikkoinen, joissakin siirtolohkareissa oli havaittavissa ilmeisesti jääkauden jälkeensä jättämiä pieniä ”kuppeja”. Kvartsilöydöt on poimittu avonaisen pellon pinnasta, aivan metsäsaarekkeen reunasta. Maaperä kohteessa on aika savinen. Löytöalue on suppea, ja asuinpaikka vaikuttaa pienialaiselta. Jussilan kohde on yksi pienen Sääperin (halkaisijaltaan laajimmillaan noin 2 km) kahdestatoista kivikautisesta kohteesta.

Koivula	1000 00 4894
Muinaisjäännöstyyppe:	asuinpaikat
Ajoitus:	kivikautinen
Rauhoitusluokka:	2
Lukumäärä	1
Peruskartta:	423211 Patsola
Koordinaatit:	6906601 / 3687671 z: 70

Kuvaus: Kohde sijaitsee Sääperin luoteisrannalla, Lösönlahdesta noin 200 m koilliseen. Koivulan löytöpaikka on Lösönlahden asuinpaikkaa (943 01 0001) hieman alempana, ja näitä kahta kohdetta erottaa topografisesti pieni lahdeke. Alue oli tosin inventointihetkellä v. 2004 nurmella, joten kohteiden välistä maastoa ei päästy tarkastamaan. Todennäköinen asuinpaikka-alue on metsäsaarekkeessa. Koivulan ja Lösönlahden kohteet saattavat olla samaa asuinpaikkaa.

Savikko	1000 00 4895
Muinaisjäännöstyyppe:	asuinpaikat
Ajoitus:	kivikautinen
Rauhoitusluokka:	2
Lukumäärä	1
Peruskartta:	423211 Patsola
Koordinaatit:	6907277 / 3687677 z: 75

Kuvaus: Kohde sijaitsee Sääperijärven pohjoisrannalla, Jussilan talosta noin 150 m koilliseen, metsäsaarekkeen pohjoispuoleisella pellolla. Kivikautisia asuinpaikkalöytöjä on poimittu talteen 75 m korkeuskäyrän tuntumasta kahdesta eri kohdasta, metsäsaarekkeen reunalta ja Savikon pellon pohjoisreunalta, joiden väliin jää hieman matalampi kaistale peltoa. Maaperä pellossa on savisempi kuin useimmissa muissa Sääperin ympäristön kivikautisissa kohteissa. Kyseessä saattaa olla kaksi erillistä asutuspesäkettä. Eteläisempi löytökeskittymä voi myös liittyä Jussilan (1000 00 4893) kohteeseen.

Anttila	1000 00 4896
Muinaisjäännöstyyppe:	asuinpaikat
Ajoitus:	kivikautinen
Rauhoitusluokka:	2
Lukumäärä	1
Peruskartta:	423211 Patsola
Koordinaatit:	6907334 / 3688695 z: 70

Kuvaus: Kohde sijaitsee Sääperijärven pohjoispuolella, Anttilan talon eteläpuolisella pellolla, loivassa rinteessä, muinaisen rantatörmän päällä. Sääperiin laskeva pieni puro jää asuinpaikka-alueen länsipuolelle. Löytöalue on noin 70 metriä pitkä ja kymmenkunta metriä leveä vyöhyke, hieman 75 metrin korkeuskäyrän alapuolella. Löytöalueen koillispuolella, noin 150 metrin päässä, 80 metrin käyrän tuntumassa, kohoaa kallioinen mäen rinne, joka kasvaa komeata männikköä.

Rantala	1000 00 4897
Muinaisjäännostyyppi:	asuinpaikat
Ajoitus:	kivikautinen
Rauhoitusluokka:	2
Lukumäärä	1
Peruskartta:	423211 Patsola
Koordinaatit:	6906303 / 3689875 z: 74

Kuvaus: Kohde sijaitsee Sääperijärven koillispuolella, vajaa kilometri valtakunnan rajalta luoteeseen, Rantalan talosta noin 0,2 km kaakkoon, savipellolla. Löytöpesäkkeitä alueella on pääasiassa kolme. Välittömästi peltoalueen koillispuolella, noin 80 m mpy, kohoaa kallioinen vaara. Asuinpaikka-alue näyttää sijainneen hyvin kapealla vyöhykkeellä muinaisrantaan nähden.

Rantala 2	1000 00 4898
Muinaisjäännostyyppi:	asuinpaikat
Ajoitus:	kivikautinen
Rauhoitusluokka:	2
Lukumäärä	1
Peruskartta:	423211 Patsola
Koordinaatit:	6906596 / 3689571 z: 74

Kuvaus: Kohde sijaitsee Sääperijärven koillisrannalla, Rantalan talon luoteispuolella, päärakennuksesta noin 130 m koilliseen, matkaa valtakunnan rajalle on noin 1,3 km. Kvartsilöydöt on poimittu pieneltä alalta saviselältä pellolta. Talon ja löytöalueen väliin jää pieni, Sääperiin laskeva puro. Välittömästi peltoalueen koillispuolella, noin 80 m mpy, kohoaa kallioinen vaara.

Paikalla on havaittu merkkejä myös historiallisen ajan asutuksesta; slaavilainen keramiikka ajoittuu 1000–1700 luvuille. Muut paikalta löytyneet saviastian palaset olivat rapautuneita ja vaikeasti tunnistettavia – eivät kuitenkaan esihistoriallisia.

Ilomäki	1000 00 4899
Muinaisjäännostyyppi:	asuinpaikat
Ajoitus:	kivikautinen
Rauhoitusluokka:	2
Lukumäärä	1
Peruskartta:	423210 Värtsilä
Koordinaatit:	6904838 / 3687657 z: 72

Kuvaus: Kohde sijaitsee Sääperijärven lounaispuolella, järvestä noin 1 km länteen, Jänisjoen rannasta noin 0,4 km länteen. Koko löytöalue sijaitsee Ilomäen hiekkaisen pellon alarinteessä, joka vaikuttaa vanhan rantaterassin alarinteeltä. Pellon maaperä on huomattavasti hiekkaisempaa kuin Sääperin alueen muiden asuinpaikkakohteiden kohdalla.

Löytöjen ydinalue sijaitsee Ilomäen talosta noin 120 m koilliseen. Löytöalue jatkunee pohjoista kohden, mutta inventointihetkellä tämä alue oli nurmella. Löytöjä tehtiin useista eri pesäkkeistä.

Kohde vaikuttaa hyvin samankaltaiselta kuin muutkin Sääperin ympäristön kivikautisista kohteista, mm. kivi- ja varhaismetallikautista keramiikkaa ei ole löytynyt.

Lähteellä	1000 00 4902
Muinaisjäännöstyyppi:	asuinpaikat
Ajoitus:	kivikautinen
Rauhoitusluokka:	2
Lukumäärä	1
Peruskartta:	423211 Patsola
Koordinaatit:	6905505 / 3687565 z: 75

Kuvaus: Asuinpaikka sijaitsee Sääperijärven lounaisnurkassa, Jänisjoesta noin 0,6 km länteen. Löydöt on poimittu pellon loivasta rinteestä, välittömästi 75 metrin korkeuskäyrän, Lähteelän talon pohjoispuolelta. Pelto on hiekkainen, ja rinne laskee tasaisesti kohti Sääperin järveä.

Liitekartta I. Sääperin kasvillisuus seurannat, seurantarauudut merkitty ilmakuvalle vihreillä ympyröillä.

KUVAILEHTI

Julkaisija	Pohjois-Karjalan ympäristökeskus			Julkaisu-aika Tammikuu 2009
Tekijä(t)	Hanne Lohilahti, Harri Kontkanen, Mika Pirinen, Ville Vuorio ja Juha Hämäläinen			
Julkaisun nimi	Värtsilän laakson Natura 2000 -alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma Pohjois-Karjalan lintuvesien aatelia			
Julkaisusarjan nimi ja numero	Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen raportteja 2 / 2009			
Julkaisun teema				
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut	Julkaisu on saatavana myös Internetistä www.ymparisto.fi/julkaisut			
Tiivistelmä	Tohmajärven kunnassa sijaitsevat Värtsilän laakson Natura 2000 -alueet muodostuvat kahdesta erillisestä Natura 2000 -alueesta: Värtsilän laakson (FI0700004 (SCI ja SPA)) sekä Värtsilän laakson luontokokonaisuus (FI0700025 (SPA)) -nimisistä alueista. Natura 2000 -alue on laajuudeltaan 522 hehtaaria. Pääosa Natura 2000 -alueesta on toteutettu luonnonsuojelulla perustamalla alueelle yksityisomistuksessa olevia suojelualueita, loput on toteutettu vesi- ja rakennuslailla. Alueen lintuvedet – Sääperinjärvi ja Uudenkylänlampi – ovat Pohjois-Karjalan arvokkaimpia lintuvesiä. Sääperinjärveä ympäröivät pellot ovat tärkeitä ruisrääkän pesimäalueita. Röykynvaaran lehto kuuluu valtakunnalliseen lehtojensuojeluohjelmaan. Alueen erikoisuuksiin kuuluu myös harvinainen rupilisko, jota tavataan Piilovaaran alueen lammista. Koko Värtsilän laakson Natura 2000 -alueella tavataan noin 150 pesivää lintulajia ja kaikkiaan alueella on havaittu noin 260 lajia. Värtsilän laakso on yksi Pohjois-Karjalan tärkeimmistä lintuharrastuskohteista. Alueella on lintutornit Lösönlahdella sekä vuonna 2007 avattu torni Hopeakalliolla. Värtsilän laakson alueella toteutettiin elinympäristön kunnostustoimia vuosina 2006–2007 Euroopan unionin EAKR-rahoituksen turvin. Toimenpiteet käsittivät vesikasvillisuuden poistoa, rantaniittyjen kunnostusta ja hoitoa, rantametsien hoitoa, pesimäsaarekkeiden rakentamista sekä pienpetopyyntiä.			
Asiasanat	Värtsilän laakso, Sääperi, Piilovaara, Hiidenvaara, Röykynvaara, Natura 2000, lintuvedet, lintuvesien hoito			
Rahoittaja/ toimeksiantaja	Pohjois-Karjalan ympäristökeskus			
	ISBN 978-952-11-3366-4 (nid.)	ISBN 978-952-11-3367-1 (PDF)	ISSN 1796-1874 (pain.)	ISSN 1796-1882 (verkkok.)
	Sivuja 61	Kieli Suomi	Luottamuksellisuus Julkinen	Hinta (sis.alv 8 %) 12,00
Julkaisun myynti/ jakaja	Edita Publishing Oy, PL 780, 00043 EDITA, Asiakaspalvelu: puhelin 020 450 05, faksi 020 450 2380 Sähköposti: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/netmarket			
Julkaisun kustantaja	Pohjois-Karjalan ympäristökeskus, PL 69, 80101 Joensuu			
Painopaikka ja -aika	Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 2009			

Värtsilän laakson Natura 2000 -alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma

Pohjois-Karjalan ympäristökeskus käynnisti Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR) rahoituksella Pohjois-Karjalan arvokkaimpiin lintuvesiin kuuluvien Värtsilän laakson Natura 2000 -alueiden hoito ja käyttösuunnitelman laatimisen vuonna 2005. Suunnittelutyöhön osallistui laaja joukko eri alan toimijoita. Järven kunnostustoimet saatiin käyntiin vuonna 2006 EAKR-rahoituksen turvin.

POHJOIS-KARJALAN
YMPÄRISTÖKESKUS

ISBN 978-952-11-3366-4 (nid.)

ISBN 978-952-11-3367-1 (PDF)

ISSN 1796-1874 (pain.)

ISSN 1796-1882 (verkkoj.)